

GUALTERI CHARLTONI

EXERCITATIONES PATHOLOGICÆ.

sample 2 tab 2

Joannes Goostonius, *professor pro*
EXERCITATIONES PATHOLOGICÆ; *professor in academia*
manubiana
in quibus

Morborum penè omnium
Natura, Generatio, & Causse,

ex
Novis *Anatomicorum* inventis

sedulò inquiruntur.

â GUALTERO CHARLTONO, M. D.

Caroli I. olim, hodie Caroli II. Magnæ Britanniae
Monarcharum inclytissimorum Medico Ordinario.

Etiamsi omnia à veteribus inventa sunt: hoc semper novum erit,
Usus, & inventorum ab aliis scientia & dispositio.

Senec. Epist. 64.

LONDINI,

Typis THO. NEWCOMB, Prostant autem
venales apud Joh. Martin, Jac. Allestry, &
Tho. Dicks, ad insigne Campanæ
in Cœmiterio D. Pauli.
CIO IOC LXI.

MANUAL OF

C. M.

Georgius

EXERCITATIONES PATHOLOGICÆ,

in quibus

Morborum penè omnium

Natura, Generatio, & Causa,

ex

novis *Anatomicorum* inventis

sedulò inquiruntur

à GUALTERO CHARLTONO, M. D.

& *Caroli I. olim, hodie Caroli II. Magnæ Britanniæ*

Monarcharum inclytissimorum Medico Ordinario.

---

*Etiam si omnia à veteribus inventa sunt : hoc semper novum erit,
Usus, & inventorum ab aliis scientia & dispositio.*

Senec. Epist. 64.

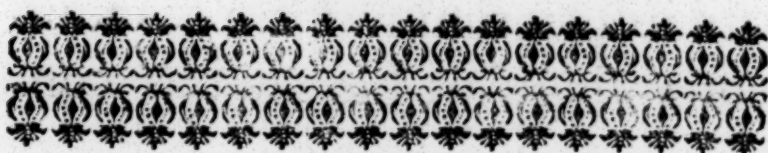
LONDINI,

Apud THO. NEWCOMB, CIO CIO LXI.

1870

Eng⁹⁶ Gordonus

Serenissimo & Potentissimo
PRINCIPI,
CAROLO II.

Britanniarum Monarchæ inclyto,

Domino suo Clementissimo,

GUALTER CHARLTON

Imperii pacisq; æternitatem precatur.

Rat olim tempus,
REX AUGUSTIS-
SIME, idq; nec Sci-
entiarum ruditate qui-
dem, nec barbarie
Morum infame, Litteris verum
& Humanitate florentissimum;
quo *Medicina* (una ex omnibus
A 3 Artibus

Artibus Deorum munere & indulgentia singulari Hominibus concessa) tantæ dignitatis habebatur, ut non abjectæ sortis homines, sed præstantissimi & summi quiq; Viri eam ardentem excolerent: Principes videlicet, Reges, Monarchæ, & Deorum Filii vulgo existimati; & qui tales non censebantur, vel hoc ipso divinos sibi consequerentur honores, ac si Mortalium reliquorum conditionem longissimo intervallo superassent. Nec prorsus immeritò sane; *Eam* enim, Liberales inter Artes, origine antiquissimam, Inventorum suorum splendore ornatissimam, Cultorum gloria illustrissimam, Imperatorum Regumq; ornamentis clarissimam, Methodi accuratione & certitudine De-

DEDICATORIA.

Demonstrationum admirabilissimam, mortalibus deniq; cunctis non solum maximè necessariam, verum etiam utilissimam esse; nemo, opinor, nisi politioris disciplinæ prorsum expers, unquam inficiabitur. Hinc Doctrina hæc, prælonga annorum serie, in familiis Regum conservata fuit, & propagata. Hinc in Deorum numerum retulit Antiquitas non illos modò, qui ipsam primi invenerunt; verum omnes etiam alios, quicumq; præclaro invento aliquo eandem auxissent, melioremq; reddidissent. Hincq; *Alexander Magnus* (ut de *Osiride*, *Oro*, hoc est *Apolline*, *Serapi*, *Ægypti* Regibus; de *Zoroastro*, *Magia* sceptroq; *Bactrianorum* percelebri, inter vetustis-

EPISTOLA

vetustissimos : deq; *Mithridate*,
Gentio, *Lysimacho*, inter post na-
 tos, nunc fileam) à *Plutarcho*
 fertur, adeo Medicinæ studiis se-
 dulò animum, suafore *Aristotele*,
 adjecisse, in eaq; tantopere pro-
 fecisse; ut Procerum suorum non-
 nullis pharmaca feliciter propina-
 verit.

Deinde, hodie etiam Reges,
 maximè *Tui* similes (saltem si qui
 tales sint) gloriæ haud minus Sibi
 è studio Sapientiæ (quam à Me-
 dicinæ cultu primus sejunxit *Hip-
 pocrates*, ab *Æsculapio* Magno
 utrinq; oriundus) quàm à præ-
 fulgido Diadematum suorum
 splendore, accedere posse, facillime
 concedent : Nec erga sacram
 Horum

D E D I C A T O R I A.

Horum Majestatem debitæ reverentiæ quicquam detraxerit is, qui Ipsos Rerumpublicarum *Archiatros*, haud multum indecenti Metaphora, nuncupaverit. *Hi* siquidem omnes imperii legumq; nervos in hoc præcipuè tenent & intendunt, ut Civium, *Malorum* quidem audaciæ, insaniæ, libidini, licentiæ, sacrorum violationibus, in sociorum jura usurpationibus, conspiracyonibus in capita superiorum, aliisq; consimilis perniciei vitiis atq; sceleribus, unde de optimo sanitatis statu dejici possit *Corpus Politicum*, fræna injiciendo: *Bonorum* verò virtutibus contrariis benignè favendo; publicæ Societatis pacem factam tectam tueantur & conservent. Estq; pro-

a fectò

EPISTOLA

fectò tam genuina, tamq; conspicua *Medicos* inter atq; *Políticos* Aphorismos analogia; ut *Horum* usus ac rationes non aliunde quàm ex *Illorum* principiis physicis, & experièntiis primitùs deductæ videantur. Adeo ut eo minus in Sacratam Majestatem Tuam, NOBILISSIME REGUM, peccasse videar; dum *Exercitationes* has meas, in Artis Apollineæ augmentum & illustrationem (penè dixissem & reformationem) conscriptas, jurisq; publici factas, AUGUSTISSIMO TUO NOMINI, devotione confiteor ambitiosâ, ea tamen qua decet animi submissiõne, consecrare ausus sum: id scilicet perspiciens, in gravissimis TE Regni occupationibus leviora non aspernari.

Quippe,

DEDICATORIA.

Quippe, in rerum universitate nil tam *sublime* est, quod à vastissimo *Tuo Intellectu* non comprehendatur: Tam *Humile* nil, ut *Curiositatem* Tuam effugiat.

At verò, non fuit Argumenti, quod in hoc Opere teritur, dignitas; quæ ipsum, ut se Conspectui *Tuo* fulgentissimo sisteret, sola animavit: habet equidem & alia, eaq; longe nobiliora, quibus hanc ambitionem suam innocentius debeat; Eximias scilicet, & ad Divinitatis usq; exemplar generosè adspirantes *TUAS VIRTUTES*, quibus Deos inter Mortales, nedum Homines, in tantum emines, ut *TE* omnes mirificè colant, admirentur, vereantur. Nempe

REX es, eo *Parente* genitus,

a 2

Qui,

EPISTOLA

Qui, vel hostium confessione, ætatis suæ summus, sapientissimus, pientissimûs, christianissimus Princeps æternum audire meretur. *Cujus* verè heroico pectori tam candidam Animam infuderat Summum Numen, ut, non sæculi malitiâ, non hominum moribus æstimatis, ita cæterorum fidei credidit, ut *Sibi* credi par esse ex virtute sentiebat; nec aliter capi unquam potuit, quàm nimia Sua *Bonitate*. Verbo dicam, *Qui* innocentè vixit, justè regnavit, sanctè finivit: gloriosissimo Martyrio, à proditoribus nefariis, & plusquam Molossicæ feritatis regicidis immanitèr irrogato, coelis tandem redditus. Tali scilicet à Patre ingenerari debuit **TIBI** virtus, & ad gloriæ successionem cupi-

DEDICATORIA.

cupiditas inferi. Deinde, boni clementisq; Principis defuncti memoria, Filio successori æternam apud Potestates quaslibet fidem atq; benevolentiam conciliat roboratque.

R E X es equidem *Mitissimæ* indolis, & summa natus *Humanitate*. Unde jam effectum est, ut TIBI etsi vel minimum offendi, quàm delictis ignoscere difficilius sit : efficieturq; (sperandum est) deinceps, ut Exemplo Tuo terris ostendas, quanto melius clementia & beneficiis imperium custodiatur, quàm armis. Potentiam *Tuam* placidè moderaris, tantaq; exerces animi *Lenitate*; ut, quam alia magis, alia minus tueri necessum sit, nullam non Reip. partem

EPISTOLA

partem tamen salutariter, & tanquam *Tui* fovere ac nutrire videaris. Ideoque, non gentilitio more abrepti, non adulatione vana adducti; sed Paternam, omnibusque, ceu Liberis, ex æquo consulentem *Tuam Benevolentiam* ritè agnoscetes, tituloq; colentes summe convenienti, *TE Patrem Patriæ* appellamus. Legibus quidem *Tuis*, & fidelitatis Sacramento arctè vincimur nos subditi omnes: at demissa *Celsitudine Tua*, accessuq; perfacili *Majestate* arctius adhuc se devinctos sentiunt atq; fatentur, qui aliàs sunt Liberrimi. Hinc sub suavissimo *Sceptri Tui* dominio degere exoptant vel isti, quibus Majorum claritudine in Gentes proprias imperitandi jus est: Legatique,

DEDICATORIA.

gatique , à TE semel in gratiæ
amplexus excepti, non nisi invitis-
simè ad Dominos suos redeunt ;
hîc, si non præsidii, at solatii tamen
plus sibi sperantes, quàm in patria.
Non tam expectas æqua *Tuorum*
vota, quàm prævenis : quosque,
seu Exteri sint, seu è numero Ci-
vium, ad *Magnificentiam Tuam*
invisendum invitat Fama, perbe-
nigne admittit *Comitas*, nec tristes
unquam dimittit, nisi hoc nomine,
quia est discedendum.

*Instar veris enim, Vultus ubi Tuus
Affulsit, populo gratior it dies,
Et soles melius nitent :*

Nec alio animo Rectorem suum
intuetur populus, quàm si *Dii* im-
mortales potestatem visendi sui fa-
cerent.

REX

EPISTOLA

R E X es , Quem ea *Ingeniū*
perspicacia Optimum Numen
finxit ; ac (quod felicissimum in
Rege est) iis lævientis fortunæ ca-
sibus, exilio nimirum, labore, cu-
ris, periculis, à pueritia usq; eru-
diit exercuitque: ut posthac in-
fortunii nil, aut *Prudentiæ Tuæ*
impervium, aut *Fortitudini* nimi-
um, ingruere posse, læto omine
vaticinari fas sit.

R E X es tam *Miti Magnoq;*
simul animo præditus, ut Severi-
tatem abditam, *Clementiam* in pro-
cinctu habeas ; nec nisi perrarò
punias, rigidè nunquam. *Tua* qui-
dem caussa neminem punisti ; sed

*obvia prosternas, prostrataque, more Leonum,
Despicias :*

Aliena autem perpaucos, eosq;
con-

DEDICATORIA.

contumaciæ prorsus deploratæ
 Mastigias, & quos ad innocentiam
 unquam reversuros nulla spes af-
 fulserat. Neq; vel hos punisses,
 nisi (ad instar legis) ut pæna pau-
 corum exemplo ad plures transi-
 ret; aut ut è medio sublatis malis,
 securiores cæteri viverent. Quippe
Fortuna Tua sublimior est, quàm
 ut Ultionis solatio indigeas; gene-
 rosiorq; *Animus*, quàm ut eodem
 delecteris: minimè inscius nempe,
 quòd nullum ornamentum Prin-
 cipis fastigio dignius sit pulchrius-
 que, quàm *Civica* illa *Corona*, cum
 hac Epigraphe, OB CIVES SER-
 VATOS.

R E X es, Qui inveteratis &
 alioquin insanabilibus *Britanniæ*
 malis, præsentia *Tua* opem con-
 tulisti

EPISTOLA

tulisti præsentaneam: *Jovisq;* instar Σωτῆρος, momento composuisti patriam discordiis civilibus penè everfam. Nondum integrè elapsi sunt menses novem, quum oculis obversaretur tristissima facies Reip. quum omnia mœsta essent, turbida & confusa; quumq; miseriarum nostrarum complemento nihil deesse quereremur, præter omnimodam *Gentis* universæ deletionem: at hodie tamen, verso *Regnorum Tuorum* statu, omnia non modò constituta sunt in pacato, ast prosperitate insuper rident, legesq; tam piè sanctèq; observantur, ut placidissima omnes frui pace videamur, nec quicquam nobis ad summam libertatem desit, nisi *pereundi licentia*.

Jam

DEDICATORIA.

*Fam fides, & pax, & honor, pudorq;
Priscus, & neglecta redire virtus
Audet ; apparetq; beata pleno
Copia cornu.*

Sub *Tua* rerum administratione
nunc viget *Securitas* alta, affluens ;
viget *Ius*, supra omnem injuriam
positum ; vigent *Litterarum* studia,
& studiorum honores : omnibus-
que nunc *Civibus Tuis* duplex hæc
exprimitur confessio ; esse *Felices*
nimirum, & nihil jam his accedere
bonis posse, nisi ut *perpetua sint*.
Magna hæc quidem, REX IL-
LUSTRISSIME, gesta : sed
hæc magna majoribus factis deles.
Nam,

REX es, Cujus pientissimum
animum *Religionis* cura, deq; pu-
ritate cultus divini sollicitudo præ
omnibus tangit. Ad hoc vivis,

EPISTOLA

ad hoc regnas, ad hoc vigilas, ad hoc lucubras. Hincq; factum est, quòd paterno avitoq; folio licet non ita pridem redditus; patriæ tamen Deum, Deo templa, templis sacra, sacris Præsules, Præsulibus dignitates cum securitate jam reddidisti: nobilissimo utiq; Zelo, Prudentia admirabili, felicitate non solum posteris, verùm nobis etiam met-ipsis, qui ea beamur, fermè incredibili. Quinimmo, quod altiori adhuc admiratione celebrari debet; menses intra paucos, quàm mansuetis consiliis, quàm Regio *Tuo* exemplo, ad sanio-rem, fideiq; Orthodoxæ jam nunc propè consonam mentem miraculosè, revocasti complures vel è *Fanaticis*: qui Ἀυτοκέφαλοι, & superstitionis vesanæ furiis agitati,

DEDICATORIA.

tati, sic Deorum Principumq; arbitros agunt, ut quid utrisq; debeant, non ex Sacrosanctæ Ecclesiæ præceptis, non ex patrio ritu, sed suis solummodo ex insomniis metiri ac statuere soleant.

REX es denique, in Quo sic contemplantur omnes *Clementiæ Iustitiam, Pietatem Fortitudini, Modestiam Magnanimitati* admirabili hymenæo conjunctas : ut nemo quod TE imitari velit Exemplar, extra TE quærat.

Hæc demum, ILLUSTISSIME REGUM, præcipua sunt ex incitamenti illis, quæ animum mihi addebant, ut Opusculum hoc, quaecunq; sit, ad Sacratissimæ *Majestatis Tuae* pedes humillimè pro-
volverem : ceu æternum devotissi-
fimi

EPISTOLA

fimi cultus, & duraturi obsequii
 monumentum. Patere itaque, REX
 CLEMENTISSIME, innocentem hunc ardentis Zeli effectum,
 quem Regiarum Excellentiarum
 in TE enitentium admiratio & a-
 mor in pectore meo incendêrunt.
 Patere, inquam, ut Libellus hic
Regiis Tuis tholis affigatur ab suo
 Authore; cui in votis nil solenni-
 us est, quam ut *Deus* ter *Opt. Max.*
 Regum Rex summus, TIBI Regi
 semper *Augusto, Magnæ Britanniae*
Tuæ imperium, quod hodie auspi-
 ciis unicè *Tuis* pristinam in gloriam
 ac felicitatem denuò reviviscens,
 floret vigetque, perpetuò sospitet;
 ut *Nominis Tui* memoriam rerum
 gerendarum claritudine consecret
 immortalitati; utq; Regnum hoc
Tuum

DEDICATORIA.

Tuum Terreſtre non antea TE re-
linquere finat, quàm in *Cœleſte* fu-
um tranſtulerit. Vive uſq; *Bri-*
tanniarum Soſpitator, Fidei verè
Apoſtolicæ Columeſ, *Europæ*
ſpes, Principum Exemplar, totiuf-
que generis humani Amor & De-
licium.

Londini, ipſis Saturnalibus,
Anno Æræ Chriſti nati
M.DC. LX.

INDEX

INDEX

Exercitationum, quæ in hoc opere continentur.

EXERCITATIO.

- I. **S**Anitas, quid sit, & in quibus essentialiter consistat. Pag. 1.
II. De Morbi natura, ejusq; Generibus Summis. P. 22.
III. De Differentiis Morborum Accidentariis, atq; Communibus; undeque speciatim deriventur. P. 31.
IV. De variis Caussarum Morbificarum Differentiis. P. 45.
V. Quomodo ambiens Aer Sanitatem nostram obterat, Morbosq; inferat varios. P. 54.
VI. Qua ratione, quotq; modis Cibus & Potus Morborum fiant Materia, ac velut Sementis. P. 60.
VII. Quæ mala à Motu & Quiete; quæ item à Somno & Vigiliis modum supergressis. P. 77.
VIII. De Animi Pathematis; & quomodo Morborum Caussæ fiant. P. 82.
IX. De variis Excretorum ac Retentorum vitiis, unde succrescant Morbi. P. 117.
X. Morborum tum Similarium, tum Organicorum Caussæ, quot qualesq; sint; & quo ritu singulæ corporis æconomiam pervertant. P. 156.

EXERCITATIO I.

Sanitas, quid sit, & in quibus essentialiter consistat.

SUMMARIUM.

ART. 1 Cur de Morbi natura recte inquisituro, ab essentia Sanitatis exordien-
dum. 2 Quid intelligendum per Sanitatem. 3 Dividitur partium corporis Eu-
crasia in Essentialem, & Accidentariam. 4 Subdividitur Accidentaria in
Naturalem, Vitalem, & Animalem. 5 Quid sit Eucrasia Accidentaria Na-
turalis. 6 Quid Temperamentum: 7 Et Qualitates partium Communes.
8 Constitutio Vitalis in Originalem dirimitur, & Participatam. 9 Originalis
subiectum statuitur esse Spiritus Vitales. 10 Quenam requirantur ad ejusdem
perfectionem. 11 Vitalis Participatae conditiones. 12 De Unione spirituum
vitalium cum partibus solidis. 13 De Caloris vitalis Excitatione in iisdem ab
illa unione. 14 Deque Facultatum Naturalium in partibus solidis, ex influxu
vitali, Invigoratione ac Exaltatione. 15 Explicatur constitutio Animalis, per
hypothesin duplicem. 16 Ad ejus integritatem requiri Spirituum Animalium
influxum perennem. 17 Quenam sit Connexio inter tres descriptas constitutiones.
18 Et quibus in partibus reperiantur Consociatae. 19 Duo Alterationum
genera, quae partibus ex duplici spirituum influxu obveniant, Constitutiones esse
Medicas, in quibus ut Sanitas, ita pariter & Morbus radicatur.

I. **C**ontrariorum hæc est natura & con-
ditio, ut sub ejusdem rationis
communitate mutuo comprehensa,
ritèque inter se comparata, alte-
rum in alterius illustrationem reci-
proce, velutique collatis viribus faciant: Idque
potissimum contingit, ubi ambo in uno eodemque
radicantur subiecto, & ubi essentia unius solum-
modo in alterius corruptela seu depravatione fun-
datur. Hujus rei *Exemplum* habemus eximium
in duobus illis humani corporis *Affectibus* con-
trariis,

trariis, *Sanitate* nimirum & *Morbo*; quorum Alter *Naturalis* est, *Præter naturam* Alter: quorumque posterior, quàm prioris depravatio quædam & *Anormia*, qua subjectum, cui inhæret uterque, indies prolabitur in deterius, nil aliud esse videatur. Quamobrem, quo quid *Morbus* sit, & in quibus integra consistat ejus *Essentia*, clarius intelligamus; æquum sane est, imo vero plane necessarium, ut *Sanitatis naturam*, undeq; essentialiter dependeat, prius investigemus. *Rectum* siquidem *norma est obliqui*, in cunctis; & ubi nobis de naturali perfectiōe alicujus rei statu plane constiterit, omniaq; quotquot ad ejus integritatem ac perfectionem sint requisita, habuerimus semel perspecta: si quando contigerit, ut eadem ab illo statu aliquo modo deficiat; ad eorum, in quibus istiusmodi consistit defectus, cognitionem claram, per leges contrarietatis, facillime quidem recteq; manuducemur.

Sanitas
quid.

2. Per *Sanitatem*, igitur, intelligant unanimiter omnes eum *Corporis Humani* statum, qui plane *Naturalis* est; ratione cujus *Homo* aptus est ad actiones omnes, quæ humanæ naturæ in integritate sua constitutæ conveniunt, accurate perficiendas; quiq; ab *Eucrasia*, seu debita singularum *Corporis* partium tum constitutione, tum symmetria, necessario dependet.

3. Hæcce autem corporis, partiumq; ejus omnium *Constitutio Naturalis*, duplex est, *Essentialis* nimirum, & *Accidentalis*; sive *Propria*, & *Participata*.

cipata. Prior ad ipsum corporis, & uniuscujusq; ejus partis π *Esse* simpliciter spectat; ut omnino immobilis sit, sive immutabilis, nec à primo vitæ exordio ad terminum ejus usque extremum tolli possit, sine subjecti interitu. Posterior autem respicit corporis tantum $\tau\theta$ *Bene esse*; ut, respectu totius, variarum capax sit mutationum, tollique possit, citra totius interitum. Dicimus, respectu *Totius*; potest enim & hæc ipsa constitutio Accidentalis esse Essentialis, respectu alicujus partis. Abscisso ex. gr. digito, perit quidem digiti constitutio essentialis; remanet vero interim reliqui corporis. Et hæc utiq; ea est corporis constitutio, in qua, ut Sanitatis, ita pariter & Morbi essentia radicitur: Nequaquam verò Altera; uti vel exinde sit manifestum, quod si Morbus fundaretur in constitutione Essentiali, quæ consistit in indivisibili; tum ex quovis Morbo vel levissimo necessario consequeretur Mors, contra quam quotidie cernimus contingere. Verum de hac re expressius, fufiusq; in sequentibus.

Constitutio essentialis
l. 1. quæ.

accidentalis.

In qua imperio non
gubernetur constitutio
naturalis.

4. Interim loci hujus potissimum interest, animadvertamus, Constitutionem hanc corporis Mobilem, sive Accidentariam, haud immerito dividi posse in *Naturalem, Vitalem, & Animalem.*

absoluta constitutio
accidentalis.

Naturalis, est propria nativæque uniuscujusque partis dispositio, ei competens absolute, & sine omni ab aliis partibus dependentia, quoad suum esse simpliciter. Hæc nedum in jam moribundis, ast post omnimodam quoq; Biolychnii extinctionem superest aliquandiu; nec facile quidem disperditur,

Constitutio naturalis

tur, donec universi corporis compages, per putredinis, ignis, aliarumq; caussarum violentiorum tyrannidem, fuerit dissoluta. Pro *Accidentali* tamen jure meritoq; possit haberi. Nam, licet insita sit, si respiciamus ad *Essentiam*; ideoque, nisi post fata, destrui minime queat ex integro: Quoad suum tamen tum *Conservari*, tum *Operari*, adeo à Cordis ac Cerebri influentiis necessariò dependet, ut ignava prorsus, sui muneris oblita, velutiq; emortua jaceat, nisi ab iisdem foveatur continuo, ac exaltetur. Uti ex eo luculenter patet, quod singulæ corporis partes actiones suas naturales modò perfectiori, modò imperfectiori modo exequi assolent, prout liberalius parciusvè irradiantur eis influxibus, qui partim à Corde, partimq; à Cerebro ad eas perenni fluore dimanant: In *Lipothymia* quinetiam, *Syncope*, aliisque id genus affectibus cardiacis, ubi eclipsin pro tempore patitur *Actinobolismus* vitalitatis; mox elanguent eadem, atque torpescunt, veluti genio suo spoliatae. Idq; de necessitate profecto inevitabili; cum spiritus vitalis, unà cum sanguine à Corde per Arterias in universum corpus perpetuo diffusus, membrorum omnium sit quasi sal & condimentum, quo & à putredine vindicantur, & in actionibus suis ritè obeundis adjuvantur quamplurimum, ac vigorantur.

5. At vero, ut *Constitutionis* hujus naturam penitus paulo introspiciamus, advertendum porro est, eam haud incongrue describi posse, quod sit *Modus quidam essendi naturalis, partibus corporis insitus,*

Cuz dicitur hanc
constitutionem non dicitur
ita.

Constitutionis natu
ra est descriptio.

inter se complexione, necessario oriri; quemadmodum à nobis in *Physiologia nostra*, ad *Epicuri* mentem accommodata, fufe declaratum est. Quoad jam dictas autem Qualitates in specie;

Crassa l. 92.

Crassa corporis pars ea est, quæ ex crassioribus, i. e. majoris magnitudinis particulis insensibilibus componitur: *Tenuis* vero, quæ ex tenuioribus. Ita Oculorum tunica Amphiblestroides, sive Retina, dicitur ossibus tenuior, eo quod particulis constet minutioribus, & diverso modo complexis.

Densa ad

Densa est, cujus particulae, ex quibus contextitur, ita ad invicem coarctantur, ut inter se per pauca intercipient spatia inania: *Rara*, inter cujus particulas multum spatii intercedit. Sic ossa dicuntur carnibus densiora, quoniam particulas suas habent in locum redactas angustiores.

Rara ad

Consistens

Consistens, quæ conflatur ex invicem cohærentibus particulis: *Fluida* vero, cujus particulae & spatia inania habent intercepta, & dissociatae mutuo sic sunt, ut facile sint emobiles inter se, ob spatiorum non-resistentiam. Quo sensu, Sanguis aliq; corporis succi sunt partibus solidis minus consistentes, quia eorum particulae sunt magis à se mutuo separatae, sive disjunctae, atq; inanitatis plus intercipiunt.

Fluida ad

Tenax

Tenax, quæ ex hamatis, & quasi ramosis, iisq; sese pressius contingentibus, particulis contextitur:

Friabilis

Friabilis contra, cujus particulae componentes, & mole crassiores sunt, & in exiguis tantum punctis se mutuo contingunt; quo fit, ut leviori motu ab invicem dissociatae, in varias partes diffiliant, facileq; frangantur. Hoc modo Tendines & Ligamenta ossibus

ossibus perhibentur minus fragilia, quia suas habent particulas tum mole minutiones, tum connexione arctiori magis firmiter coherentes.

Tensilis, quæ insigniter protendi ferat, servatâ interim tenacitate suæ substantiæ. Ubi notandum occurrit, quod *Tonus* partium proprie consistit in debito tenore, sive mediocritate inter densitatem & raritatem, duritiem & molliem, &c. ideoque dissolvi nequit citra insignem violentiam. *Laxa*, cujus particulae laxiori modo coherent. Quæ ratione Nervus dicitur tensilior parenchymate Lienis; quod continuitas ejus inter tendendum difficilius multò disrumpitur.

Rigida, cujus contextura adeo dura est & compacta, ut nec flecti facile possit, nec disrumpi: *Flaccida* vero, quæ aut consistentiam habet in se laxiorem, aut inanitionem aliquam passa, in se quasi subfidit. Cujus rei habemus exemplum in Pene, quidum erigitur quodammodo riget; exhaustis vero sanguine & spiritibus, quibus tensionem illam debebat, hui! quam cito flaccescit.

Dura, cujus particulae se mutuo immediatè & plurimis punctis contingentes, firmiter coadunantur, ut ex superficie in se ad tactum non cedat: *Mollis* autem, quæ ob contrariam particularum suarum dispositionem, tactui facile cedit: Sic Caro Musculosa ossibus mollior est, eo quod particulis constat sese minus immediate contingentibus, tactuique proinde cedit in superficie.

Læva, quæ ex particulis ad minimas usque lævigatis compingitur: *Aspera*, è contrario, cujus componentes particulae sunt asperatae. Lævor enim & Asperitas

Tensilis

Laxitas

Rigiditas

Flacciditas

Duritas

Mollitas

Lævitas

Asperitas

Asperitas sunt *Figure* accidentia communia; quarum qualitatatum *prior* à superficiei æqualitate profuit, facitq; ut corpus aliquod ab alio facile dilabatur; *Posterior* autem provenit à superficiei inæqualitate, qua fit, ut partes sibi invicem adhærescant. Et hæc quidem breviter, velutiq; per transfennam dicta sunt, de iis Qualitatibus communibus, quæ in rimanda partium corporis temperie accuratiorem desiderant indaginem; quasq; propterea singulatim jam percurrimus, quod distincta earum cognitio ad essentiam Sanitatis penitus perscrutandam quam maxime faciat. Jam vero (ut eo, unde digressa est, tandem referat se disquisitio) ad Constitutionis *Vitalis* examen proxime accedimus.

Constitutio Vitalis
g. 8.

8. Per Constitutionem *Vitalem*, requisitam uniuscujusque partis dispositionem intelligi volumus eam, quæ à perenni spirituum vitalium, unà cum vitali nectare, sive sanguine universum corpus perluciente diffusorum, affluxu immediate & exoritur, & dependet: quæque, ut interdum intensius, remissius interdum se habeat, imo vero nonnunquam quoq; (quod in Lipothymia & Syncope frequentissime accidit) aliqualem pati videatur eclipsin; ab ipso tamen vitæ exordio ad mortem usque (in corde saltem, & Arteriis huic vicinis) constanter perseverat, nec penitus extinguere potest, Animalis superstitie.

Constitutio Vitalis
Originalis
Participata.

Hæc autem in *Originalem*, quæ partibus influit; & *Participatam*, quæ in iisdem ab influxu spiritus vitalis, per singula vitæ momenta, quasi de novo producitur, ac proinde est in perpetuo fieri; haud incommode dirimi potest.

9. Sub-

9. *Subjectum* cui inhaeret *Prior*, sunt ipsimet *Spiritus Vitales*, in sanguine, dum cor pertransit, accensi; nequaquam vero ipsiusmet cordis substantia, sicut à Veteribus olim falso est existimatum. Certissimum quippe est, Cor, quicquid caloris & vitalitatis habeat, id totum mutuari à sanguine, partim per ipsius ventriculos permeante, partim in substantiam ex Arteria Coronaria delato: Ut colligere primum sit ex eo, quod constitutio Vitalis sit quiddam Transiens, & in ipso motu ac continuo Fieri consistat; atq; necessum sit proinde, ut eadem in subjecto mobili & evanido, cujusmodi sunt spiritus vitales, radicetur. Etenim, ubi membrum aliquod fuerit abscissum, constitutio ejus vitalis confestim & unico quasi momento extinguitur; remanet vero aliquandiu Naturalis, licet ea quoq; ab eo tempore, quo ab influxu vitali irradiari, foveri, exaltariq; desit, mox sensim elanguescere incipiat, & ad omnimodam dissolutionem festinet. Idq; contingit quidem, non ob alicujus causae Positivae hostilitatem, aut tantum ex Conservantis & Vitalitatis principium in se continentis privatione. Deinde, singulae corporis partes eatenus de constitutione vitali participant, quatenus alluuntur spiritibus, in illarum substantiam simul cum sanguine deductis: Et per consequens, Constitutio illa in Cordis parenchymate non Originalis haberi debet, sed tantum Derivata, seu ex influxu producta. Quibus tandem accedit & hoc unicum observatu dignissimum; nimirum, quod subito intendatur, remittatur, & alteretur Constitutio hæc Vitalis, in singulis corporis partibus, in proportione

ad majorem minoremve spir. vitalium in illas influentium copiam: ubi enim & generantur, & distribuuntur spir. vitales ea qua par est proportione; singula membra vigent, & veluti novis afflata viribus, mirum in modum recreantur. Ita in Lipothymia deficiente Corde, subito vita partium languet: Ast ubi Cardiaco quovis generoso resecti sunt spiritus, vitalem constitutionem mox cernimus in omnibus partibus nonnihil reparari. Quum itaq; peripicuum sit; Constitutionem hancce vitalem, tum in ipsomet Corde, tum in reliquis omnibus corporis partibus solidis, esse mobilem & evanidam; ipsamq; insuper & intendi, & remitti, pro modulo spirituum vitalium in sanguine generatorum, inque partes influentium: quid planius, verius quid esse possit, quam quod eadem in iis non sit Originalis, sed *Adventitia*, seu per participationem producta; quodque spir. isti vitales, quorum affluxu dicta constitutio singulis partibus impertitur, sint proprium & adæquatum ejusdem subiectum inhæsionis? In-
trepide igitur concludamus, Constitutionem vitalem, de qua heic nobis sermo est, esse quidem mere *Derivativam*, respectu *partium solidarum*, quibus continuo imprimitur; respectu vero *spir. vitalium*, à quibus unice ac immediate profuit dependetque, absolute *Originalem*.

Tria requiruntur ad constitutionem vitalem.

10. Verum enim vero, ut clarius adhuc innotescat hujus natura, animadvertendum est præterea; quod ad debitam ejusdem integritatem sive perfectionem *Tria* requirantur concurrere. viz. (1) Ut spir. vitales tum sufficienti copia, tum luciditate puritateve

puritatevè requisita, in corde generentur, & accendantur; (2) ut iidem sic geniti, partibus per Arterias libere copioseque dispensentur; & (3) ut ab iisdem excipiantur. Horum duo quidem priora ad *Constitutionem* vitalem Originalem proprie spectant & necessario; postremum vero ad *Participatam*.

11. Quæ consistere videtur quoq; in *Tribus*; *in quibus consistit constitutionis vitalis participata.* nimirum (1) in ipsamet spiritus vitalis cum partibus solidis unione; (2) in Caloris vitalis inib. excitatione, sive accensione; & (3) in vivificatione ac exaltatione constitutionis Naturalis, facultatumq; illius omnium. Quod licet ultimum sit in Executione; quoad Naturæ tamen intentionem primum est, utpote cui cætera subordinate inserviunt. Eo etenim fine tum generantur Spir. vitales, tum universim diffunduntur, tum partium deniq; spiritibus insitis associantur & uniuntur; ut constitutio partium Naturalis exinde refocilletur, excitetur ad agendum, & in actionibus suis strenue obcundis aliquatenus invigoretur. De his vero singulatim, & ex ordine nobis jam dispiciendum est.

12. Quod ad *Primum* igitur (*Unionem* scilicet *unio spirituum vitalium cum solidis*) attinet; *scilicet.* sciendum est, esse eam vel ipsimet partium vitalitati summe necessariam. Partes enim solidæ eatenus solum dicuntur de vita esse actu participes, quatenus spirituum vitalium affluxu, afflatu, & contagio, singulis momentis, irrigantur, velutiq; irradiantur, & imprægnantur. Neq; etenim absq;
C 2 spiritu

spiritu vitali consistere ullibi potest vita. Quocirca, cum spiritus vitales, in Cordis foco recens accensi, unaq; cum sanguine singulis partibus appulsi, in ipsam earum substantiam profunde excipiuntur, & spiritibus insitis, per amplexus mutuos, ob naturæ affinitatem, uniuntur; tunc sane iisdem veluti de novo imprimitur charagma vitalitatis, eoq; modo de natura vitæ participant. *Spiritibus insitis* dicimus; quum enim sit de natura spirituum vitalium, ut continuo generentur, continuo avolent, sive sint in perpetuo Fieri (quemadmodum à nobis, in tract. nostr. *de Oecon. Animal. exercit.* i. fuse declaratum) ideoq; plane sit necessum, ut unio eorum cum partibus solidis sit similiter transiens, minime vero permanens: Videtur quidem veritati summe consentaneum, ut eadem in ipso congressu mutuoq; amplexu spiritus insiti Naturalis, & influentis vitalis omnimode consistat.

Cæterum, congressus iste, quò ex naturæ instituto accuratè fiat, & partibus cedat in emolumentum atq; solatium, debet esse (1) *Moderatus*, & ab omni violentia immunis; ne spiritus insiti ab influentium appulsu fortiori dissipentur, & pessundentur, id quod in Febribus ardentibus usu venit frequentissime, indeq; fit, ut irritentur partes & excandescant, potius quam refocillentur ex æstuantis sanguinis spirituumq; præfervidorum influxu impetuoso. (2) *Validus* tamen utrinque, non languidus; ne calor vitalis excitatio imperfecta fiat & infausta. (3) *Placidus* omnino utrisq; & gratus, hostilis vero nequaquam; idq; ne puritas spirituum influentium ab insitorum malitia aut incongruitate

cor-

hæc sunt tantum
verba naturæ pon
dant.

corrumpatur; & vice versa. (4) Cum *lucta* quadam reciproca conjunctus. Quandoquidem uterque enim spiritus, præ substantiæ suæ subtilitate & mobilitate agilis sit, summoque vigore præditus: Fieri vix potest, ut congrediantur, quin simul aliquantulum colluctentur. Observandum tamen, Colluctationem hanc absque voluptate quadam, mutuaque quasi complacentia haud contingere. Enimvero, ubi spiritus vitales vigorosi cum insitis pariter vigorosis congrediuntur, exoriri quidem necesse est contentionem quandam; sed talem, quæ comitem sibi habeat quiddam voluptatis. Ut planius rem dicamus. Spiritus insiti, tanquam sponsa, simul & benigne excipiunt, & quodammodo à suis amplexibus repellunt spiritus influentes, qui heic quasi sponsi agunt personam: Verum vitales, calore suo stimulatī, & arteriarum systole fortiter propulsi, audacius ac confidentius paulo insitos invadunt, eorumque fines ac terminos penetrant subeuntque; dum insiti interim (ut modeste renitentes & reluctantes) non sine voluptate quadam eos amplectuntur. Eo quippe fine (uti jam diximus) tum generantur, tum distribuuntur Spir. Vitales, ut demum pervadant constitutionem insitam partium solidarum, easque virtute sua vivifica ad meditullium usque imbuant: Atqui cum non possint hi ita substantiam partium pervadere sine nixu & renixu; Necessario contingit, ut vigor istius Luctæ, sive nixus & renixus, major sit minorve, pro copia, calore, & activitate spirituum inter se reciproce concertantium. Et hæc quidem de Unione dictorum spirituum sufficiant.

*ro aut huc har st
rebus influentibus
distantiorum est
nam figurantur
in ins. g. b. p.*

quomodo sentatur
calor in partibus
solidis Re.D.6.

13. Quoad *Secundum*, Caloris nempe vitalis *Excitationem* in partibus solidis; advertimus, eam partim à modo explicata spirituum cum partibus solidis *Unione*; partimq; à motu quodam *Expansivo* in ipsis partibus excitato, provenire. Prius ex eo evincatur, quod sanguis, cum spiritibus calidis & suapte sponte mobilibus sit refertissimus, ad partium terminos haud citius pertingat, quin eisdem illico suum imprimat calorem: Est enim de caloris essentia, ut corpora quaecunq; incurrit, eadem pro modulo suo magis minusve calefaciat. Alterum autem exinde pateat, quod, quum ipsiusmet caloris vitalis ratio formalis in expansivo quodam spirituum vitalium motu, è corde quidem uniformiter diffuso, nonnihil tamen simul cohibito in angustiis arteriarum, consistat (quemadmodum in *Oeconom. Animal. Exercit. 5. λόγοις ἀναγκασι- v. is, καὶ δὲ εὐπερὶς διαλύειν*, à nobis demonstratum est) haud fieri possit, ut calor iste partium substantiam pervadat, quin & in iis quoq; consimilem concitet motum expansivum; quum cuivis ex Agentibus naturalibus sit solenne, ut, quantum suaserat energia, in sibi propria Passiva agat, per modum assimilandi. Calor autem iste, qui in Animalium cordibus, seu Sanguine potius, tanquam primario igniculi vitalis foco, perpetim accensus, & exinde per arterias una cum eodem sanguine ac spiritibus undiquaq; diffusus, universum corpus calefacit, fovet, vivificat, quiq; proinde calor dicitur *Animalis*: Si Essentiam ejus spectemus, haud multum differt ab eo, qui nobis à sole, igneve quovis forinsecus adveniens, nominatur *Externus*;
omnia

omnia quippe, quæ ad generatim sumpti Caloris naturam spectant, in se complectitur attributa.

Sunt tamen, fatemur, Conditiones quædam, quæ, ^{conditio est requirit} ut Calor in genere transmigret in Calorem Anima- ^{nam magis in ta} lem, manifesto faciunt. Requiritur nimirum, ut ^{ludem naturalem.}

Calor, quo evadat vitalis, sit (1) *Naturalis*, i. e. ab interno principio accensus, à spiritu scilicet vitali in sanguine hospitante. (2) *Moderatus*, i. e. æquo nec intensior, nec remissior, sed partibus exacte convenienti gradu constitutus. (3) *Uniformis* in singulis partibus, pro majori minorivè earum à corde distantia, proq; majori minorivè tum copia, tum amplitudine arteriarum, quibus eadem irrigantur. (4) *Purus*, i. e. ab omni qualitate aliena prorsus immunis; secus quippe partes minimè reficiet; imo vero inficiet potius miasmate quodam noxio; quod in Febris malignis, ubi acris redditur calor & balsamicis partium spiritibus insensibilissimus, plerumq; contingere est credibile. Requiritur etiam, ut motus ejus rarefactivus sit *moderatus*, *placidus*, & arteriolarum partiumq; ipsarum renixui quodammodo proportionatus. Non modo enim excessus alterutrius in se vitium est; sed & si alter alteri sit improporcionatus, eo ipso quoq; vitiosus est censendus. Sunt & aliæ adhuc Caloris vitalis, in statu suo naturali constituti, conditiones; quas tamen heic annumerare ex industria omittimus, ne subtilitatem nimiam (qua scientiis certe nil damnosius) videamur affectasse.

14. Quoad *Tertium* denique, *Naturalis scilicet partium solidarum Constitutionis, omniumq; illarum Facultatum*

Naturalis Con-
finitio Inhibitoria

Facultatum ab eadem dependentium vivificationem, vigorationem, & exaltationem (cui & spirituum vitalium cum partibus ipsis unio, & caloris vitalis in iisdem exinde excitatio, sunt necessario præcedendæ) observandum est, Facultates illas, quas Naturales vocant, *Attrahtricem* scilicet, *Retentricem*, *Concocttricem*, *Excretricem*, & *Formatricem* seu *Assimilatricem*, quæ unicuique partibus, ceu indigenæ ab illius constitutione naturali primordialiter (saltem quoad actum Animæ secundum) profluentes, vulgo ascribuntur; esse quodammodo ignavas, veluti emortuas, atq; actionibus suis rite perficiendis omnino impares, nisi ab influxu vitali excitentur, invigorentur, & exalcentur; uti in Lipothymia, aliisq; Cordis languoribus evidentissime cernatur. Ratio autem ex se quidem manifesta fat est. Cum nempe verissimum sit (quod in Exercit. 6. Oecon. Anim. ex professo probavimus) omnes actionum naturalium differentias, ex partium sive organorum, in quibus fiunt, constitutione structuravè varia exoriri; nullasq; alias in universo corpore dari potentias, sive Facultates Naturales, nisi quæ (quoad naturam suam *potentialem*) in peculiari quadam hujus vel illius partis constitutione fundantur; cumq; in nobismet ipsis quotidie experiamur, singulas partes muneribus suis tanto vegetius, expeditius, & felicius defungi, quanto copiosius perfunduntur spiritibus vitalibus à Corde transmissis: Quid planius esse possit, quàm quod Facultates dictæ, quoad *actuata* jamq; vivam factam eorum essentiam ab influxu vitali necessario dependeant? Sed jam multa nimis de ratione constitutionis vitalis.

15. Superest tantum, constitutionis Mobili^s Animalis essentiam folerter expendamus. Facultatem Animalem, quæ duplicem *Sentiendi*, proq; voluntatis imperio *Movendi* potentiam in se complecti vulgo perhibetur, à Cerebro (post Animam) primario profluere, & ab ejusdem regimine dependere; omnibus quidem est in confesso: De modo verum, & ratione regiminis istius, seu, ut planius dicamus, quomodo Cerebrum ad sensus Motusq; actiones peragendas conferat; aliud atq; aliud sentiunt Eruditi.

*Constitutio Anima
L. 2.*

Vetus, hodieq; etiam maxime divulgata opinio est, motus atq; actiones omnes, quas Animales vocant Medici, fieri potissimum beneficio sive interventu spirituum Animalium; qui è purissimis, lucidissimisq; sanguinis particulis in Cerebro geniti, per Nervos exinde in universum corpus velocissimo, & fulguris etiam ipsius pernecitatem superante motu diffunduntur; ut eidem demum per eosdem refluentes, Emissariorum more, Animæ renuncient, quicquid ab externorum sensuum organis fuerit perceptum. Ut, juxta hujusmodi hypothesein, haud incommode describi possit Constitutio Animalis, quod sit corporis dispositio illa, quæ in Spirituum Animalium tum generatione, tum motu reciproco, sive à Cerebro excursu, & ad idem iterum recursum debito consistit.

*unus
omnis* *proffundit
animalis d. 2.*

E Recentioribus vero nonnulli, licet Spirituum Animalium & generationem in Cerebro, & è Cerebro ad singulas partes per Nervos transmissionem haud gravatè admittant; eorundem tamen effluxum ac refluxum pernecissimum, ceu

*Constitutio animalis
descriptio.*

inconceptibilem prorsus, minimeq; necessarium conati sunt rejicere. Et loco illius novam, & ad omnia sentiendi phænomena commodius persolvenda (ita enim existimant) magis probabilem substituunt Hypothesin. Statuunt nempe nobis, inter vigilandum, fieri motum quendam contractivum & tonicum, sive nixum motivum ipsius substantiæ Cerebri, spinalis medullæ, Nervorum inde enatorum, & partium deniq; omnium, in quas inferuntur Nervi: Huncq; motum sive nixum, Tensitatem quandam in partibus illis efficere, vi cujus alterationes ab objectis unicuiq; è partibus impressæ, Cerebro mox communicantur. Quemadmodum enim in Cithara, ubi rite tenduntur chordæ, si in alterutra extremitate quam levissime etiam percutiantur, motus iste impressus momento excurrit ad alteram: Ita quoq; arbitrantur, moto aliquo Nervo, extra Cerebrum debite tenso, motum istum, ob continuitatem ac tensitatem dictarum partium, ad Cerebrum usq; ipsum extemplo propagari, ibidemq; impressionem quandam causæ suæ conformem signare; indeq; esse, ut de rei imprimantis natura & qualitatibus judicium ferat sensus Communis, qui sedem habet in ipso Cerebri meditullio. Haud aliter ac Aranea in retis sui centro insidians, vel levissimum ictum ex ejus filamentis alicui ab involante Musca illatum quam citissime percipit, atq; ex eodem de prædæ captione prompte dijudicat.

*Hypothesis ad
solvendā phænomena
na sensum & motum
tum probabile.*

16. Verum tamen, utrum hæc posterior, Illave prior, de Sensationis & regiminis Animalis modo, sententia

sententia sit veritati magis consentanea; non hujus loci est decernere: Ad præsens quippe institutum sufficiat, ut sciamus, quod ad virtutis illius, quæ singulis partibus à Cerebro afflata, roboris vigorisq; haud parum eisdem largitur; quæq; tertiam Constitutionis Accidentariæ partem constituit, integritatem explendam, stabiliendamque, requiratur *Spirituum Animalium influxus perennis*, unâ cum ipsarum partium recipientium dispositione tali, ratione cujus actionibus suis naturalibus debito modo perficiendis aptæ sint. Cæterum Constitutio hæc Animalis, quæ in virtute quadam invigorativa, à Cerebro simul cum Spiritibus Animalibus derivata, potissimum videatur radicari; Mobilis utiq; est & evanida, adeo ut in variis partibus deficiat nonnunquam, etiamnum superstitie illarum vitâ, uti in Paralyticis primum est observare; quinimo possit in omnibus deficere, si eas duntaxat exceperis, quæ necessario faciunt ad respirationem, sine qua ne momento quidem vivere possunt Animalia.

Expedito jam tandem, quid sit partium Constitutio Mobilis, in qua ut Sanitas, ita & Morbus censeatur fundari; explicatisq; in specie singulis, quotquot ad trimembrem ejus divisionem in Naturalem, Vitalem & Animalem, quovis modo spectent: Restant quædam, de dictarum constitutionum mutua inter se *Connexione*, sive Combinatione, ad explendam sanitatis essentiam requisita, breviter attingenda.

17. Sciendum itaq; primo est, Constitutiones

D 2

supra

Ordo et ratio
 Titulorum quo ad
 173.

supra descriptas eam inter se servare Connexionem; ut Secunda Prioris, & Tertia Secundæ existentiam in parte aliqua semper & continue præsupponat: Non autem vice versa, pari necessitate ab invicem dependere; quoniam, ut dictum est, Prior aliquandiu sine Secunda, & Secunda fere omnino sine Tertia subsistere queat.

quibus quibus in sunt
 hæc tunc non sunt
 quibus non.

18. Advertendum deinde, quod hæ tres Constitutiones, ut ut in plerisq; corporis partibus manifeste deprehendantur; non tamen in omnibus possint inveniri. Naturalis quidem, ut & vitalis nulli ex partibus deest: Animalis autem in Ossibus (licet de Dentibus haud immerito ambigatur.) Cartilaginibus, forte Ligamentis, & nonnullis parenchymatis, Hepatis puta & Lienis, &c. plane deficit. Quibus ergo Facultas Naturalis, Vitalis, & Animalis communicatur; iis omnibus triplicem hanc inesse constitutionem tuto concludamus.

19. Observandum denique, quod quum præter Constitutionem Naturalem & Insitam, duo Alterationum genera (necessum quippe est, ut Alteratio aliqua ex utriusq; ordinis spirituum appulsu, motuque, in ipsas partes recipientes imprimatur) alterum ab influxu vitali, ab Animalis virtute alterum, in plurimis partibus manifesto reperiantur; cumq; Alterationes illæ, quatenus ipsæ vel perfectiores sunt, vel imperfectiores, Facultates in partibus respectivis pariter perfectiores constituent, vel imperfectiores; adeoq; Actiones ab iisdem Facultatibus

cultatibus peragenda, exinde vel integræ edantur
vel læsæ : Cum hæc ita se habeant, inquam, de
necessitate inevitabili consequitur, quod Trimem-
bris hæc Constitutio, circa quam hætenus versati
sumus, plurimis partibus inesse concedi debeat ;
quodq; dicta Alterationum genera sint constitu-
ones Medicæ, in quibus tum Sanitas, tum Morbus
unice fundatur. Et hæc de Essentia Sanitatis dicta
sunto.

EXERCITATIO II.

De Morbi Natura, ejusq; Generibus summis.

SUMMARIUM.

ART. 1 *Morbi definitio generalis* : 2 *Et Differentiæ primæ, undeq; desumantur.* 3 *Optime dividi Partes Corporis in Similares, & Organicas* : 4 *Quarum utraq; definitur.* 5 *Digne autem rejicitur partium primo in Similares & Dissimilares, ac deinde in Organicas, & Inorganicas bipartitio illa, à Neotericis excogitata.* 6 *Ad Organi complementum, quænam & quot requirantur Accidentia realia* : 7 *Morbum omnem vel Similarem esse, vel Organicum.* 8 *Similares radicitus consistere in Intemperie* ; eaq; *Simplici, aut Composita* ; & *vel cum, vel sine Materia.* 9 *Organicorum totidem esse species, quot sunt vitia eorum, quæ ad integram desiderantur Organi essentiam.* 10 *Unde Morbi in Situ* ; 11 *Figura* ; 12 *Magnitudine* ; 13 *Numero* ; Et 14 *Continuitate vitiat.*

quid p. a. san. a. m. in
hæc p. a. m.

1. **Q**uemadmodum, per *Sanitatem*, intelligunt omnes eum universi Corporis, omniumq; ejus partium statum, quo apte constitutus est Homo, ad actiones omnes, quotquot ad humanam spectant naturam, rite perfecteq; perfungendas : Ita pariter per *Morbum*, sanitatis contrarium, expresse designant vel universi corporis, vel alicujus illius partis statum illum, quo is ita fuerit affectus, ut in peragendis vitæ muneribus aliquo modo deficiat. Ut Morbi generatim sumpti natura in eo videatur consistere, quod vel universum corpus, vel pars ejus aliqua, de optimo & naturali statu suo ita decesserit, ut actionis alicujus ad Oeconomiam Animalis integritatem spectantis læsio exinde consequatur manifesta. Quippe, τὸ δύνασθαι ἐνεργεῖν, est ὑγιαίνειν : Et contra, τὸ μὴ ὑγιαίνειν, sive τὸ νοσεῖν, nil aliud est, quam simpliciter τὸ μὴ δύνασθαι ἐνεργεῖν. Unde egregie

quid p. a. morbum.

in quo consistat morbi
natura generatim sumpti
††

egregie & pro insigni sua solertia factum fuit à *Galenò*, quod *Sanitatem*, per *Διάθεσιν κατὰ φύσιν* ἢ *ἐνέργειαν Ποιητικὴν*, *Dispositionem* secundum naturam actionum authorem, definiverit: Et *Morbum*, per *Διάθεσιν πᾶρα φύσιν*, ὃ ἢ *ἐνέργεια βλάπτεται*, *Dispositionem* præter naturam, ob quam actio læditur.

2. Quoniam vero Actiones in corpore Anima vitæq; prædito edendæ, insigniter variæ sunt, pro magna Functionum varietate; eaq; pro diverso hujus illiusve partis respectivæ vitio proprio, diversimode possunt interturbari: Hinc exoriri permagnam Morborum varietatem, manifestum sit; quos tamen ut ad Genera sui summa, clarioris doctrinæ ergo, commodè referamus, consentaneum erit, cum morbus quidem omnis in parte aliqua corporis penitus insidet, *Primas* maximeq; generales illius *Differentias*, ex partium differentiis universalioribus deducere.

an de variis morborum

3. Partes vero, quatenus tum Sanitatis, tum Morbi sunt subjectum inhæfionis, duplices sunt; aliæ *Similares*, *Organica* aliæ. Quam quidem distinctionem, utpote quæ totius Pathologiæ quasi solum quoddam atq; fundamentum meritissime reputetur, pressò contractoq; stylo (ejus quippe contemplationem Physicam, in *Physiologia nostra*, fusiore demonstrandi via olim sumus persecuti) ab omni ambiguitatis caligine vindicando, elucidare jam conabimur.

sub. seu partium.

4. Partis

partes similes
quæ.

4. Partis *Similaris* appellatione, indigitamus *Corpus mixtum, uniforme, eaq; elementorum proportione & qualificatione contemperatum, quibus organo illi redditur idoneum, cujus constitutioni ex Naturæ instituto comparatur.*

Organica pars

rationis mixtæ sunt
partes organice
sunt.

rationis mixtæ organice

Organica autem nomine intelligenda veniet ea, *quæ actioni alicui, sive usui, ratione Formæ suæ inservit.* Ubi observare sit in proclivi, partem dici *Similarem*, solius *Materiæ* ratione, ex qua constituta est: *Organica* verò, respectu *Formæ* eidem superinductæ. Ex. gr. Os, habito ad ejus materiam respectu, pro parte habetur *similari*; quælibet enim pars ossis, os est: Sin formam ei à *Natura* superadditam consideremus, qua proportionem istam atq; aptitudinem adipiscitur, ut cum aliis ossibus debite articulatam, & musculis nervisq; instructum, motibus voluntariis inserviat: Hac utiq; ratione, *Organi* notionem ac titulum sibi merito possit vendicare; hancq; ejus formam ubi semel destruxeris, simul organum esse mox desinet, superstite tamen interea *Materiâ* *similari*, quæ antea formæ illi erat substrata.

distinctiones multæ

5. Et hinc quidem manifestum fit, subdivisionem illam bipartitam partium in *Similares*, & *Dis-similares*, ac deinde in *Organicas*, & *Inorganicas*; quam è recentioribus *Anatomicis* nonnulli sibi sunt imaginati; ceu superfluum, nulliusq; omnino in *Medicina* usus, penitus explodi debere. Quum enim evidentissime pateat, omnem partium corporis *Materiam* posse reduci ad *Similarem*; cumq; dicere, partem aliquam varias partes *similares* in
sua

sua substantia continere; perinde sit, ac si diceretur, eundem esse Dissimilarem: Hinc necessario consequitur, similes solas omnem partium materiam realem in se complecti. Consimili ratiocinio, cum nomen illud [*Inorganicum*] omnimodam privationem, sive absentiam formæ, haud obscure designet; nulla autem corporis viventis pars forma destituatur omni, nec fieri possit, ut pars quæpiam solida simul & informis, & vitæ particeps existat: clare liquet, nomen Organi totam absorbere partium Formam; vocemq; illam, *Inorganicum*, proinde è Medicorum libris prorsus esse imposterum delendam. Quod obiter visum est animadvertere, ut distributionis partium in Similes & Organicas, quæ à veteribus olim tradita fuit, quæq; sola usum obtinet in Arte Medica realem, soliditas, præq; altera Neotericoꝝ dichotomia excellentia singularis, pleniori rationis luce, Tyronibus innotescat. Sed nobis jam arctius adhærendum est proposito.

6. Propria Organi cujusq; ratio, in *Conformatione* ad munus suum obeundum aptissima essentialiter unicèq; consistit: Hæcq; conformatio ad integritatem suam quinq; efflagitat; *Situm* nempe, *Figuram*, *Magnitudinem*, *Numerum*, & *Continuitatem* Naturæ legibus convenientem; quæ propterea dicuntur Accidentia Formæ realia, quoniam ad Organi, quod idem significat atq; Forma, constitutionem explendam necessario requiruntur concurrere, ac mutuo conspirare. Horum autem symmetria & naturalis constitutio, Organi fanitas est.

in quo consistit
ratio Organi

quæ ad organi conformationem requiruntur

Duo summa genera
morborum.

7. Jam vero ex hacce partium divisione, oriuntur Duo prima summaq; Morbi Genera; quorum prius sub se morbos *Similares* complectitur; *Organicos* vero alterum: Ex omnibus enim eis, quorum tyrannidi quomocunq; obnoxia redditur corporis humani fanitas, affectibus præternaturalibus, nullum profecto inveneris, qui non ad horum alterum commode referatur.

Similium partium
sanitas in quo iunxit

in quo morbi similes
est.

Sic Intemperies.

et simplex aut
composita.

cum l'et
materia.

8. *Similarium* partium Sanitatem, in debita Elementorum sive Materiae constituentis proportionem, qualificationem, & symmetriam sive temperiem, penitus fundatam esse; ex prædictis luculenter patet. Indeque pronum est inferre, per normam contrarietatis, quod earundem Morbi radicitus consistant in materiae qualitatum Asymmetria, vel Intemperie; quando nimirum iuxta illa qualitatum ad invicem proportio, quæ ad actiones perfungendas necessaria est, in qualibet parte non observatur. Unde hoc morborum genus *Intemperies* nominatur, sive *Dyscrasia*. Quæ quidem vel *Simplex* est, vel *Composita*; prout unica, vel plures e qualitibus modum suum excedant. Intemperies autem *Simples* quatuor numerantur, *Calida*, *Frigida*, *Humida*, *Sicca*: *Conjugata* vero totidem, *Calida & Sicca*, *Calida & Humida*, *Frigida & Sicca*, *Frigida & Humida*. Deinde alias hæ puræ existunt; alias humoribus sui consimilibus & nonnunquam putredine corruptis consociantur: Hæ *Materiales* sive cum *Materia* conjunctæ dicuntur; Illæ *Nudæ* & sine materia.

9. Quoad

9. Quoad autem morborum *Organicorum* classem; cum pars *Instrumentalis* non ex quibuscumque, iisque temere congestis & coagmentatis partibus *que sunt morbi Organic.* similaribus; sed ordine quodam, numero, figura, situ, &c. constantibus (ut & totum corpus) componatur: Hinc totidem morborum species, partibus *Organicis* contingunt, quot sunt ea, quæ ad integram *Organi* essentiam debent concurrere; eorum quippe uniuscujusq; vitium immoderatus, morbus est *instrumentarius*. Cujus idcirco *Quinq;* *quinq; sunt gener.* emergunt differentiæ; *Situs* una, altera *Figura*, *diff. in h. &c.* tertia *Magnitudinis*, quarta *Numeri*, & quinta *Continuitatis*. De quibus omnibus eodem ordine sigillatim nobis nunc dicendum.

10. Primò, quum pars aliqua male collocatur, idq; vel proprii sui situs respectu, vel connexionis illius, quam cum aliis partibus obtinuisse debuit: *Morbus quidem exoritur in situ inconcinno.* *casus morbus situs inconcin.* Casus prioris instantias habemus in præpostera viscerum positione, in artuum luxatione, in prolapsu intestini in scrotum, in uteri procidentia, &c. posterioris vero, in strabismo.

11. Secundo, *Figura* vitia conciduntur adhuc *morbi figurae.* minutius. *Figura* enim uniuscujusq; partis duplex est; *Externa* nimirum, quæ visui repræsentatur; *Figura externa* & *Interna*, quæ ex multis constat, scilicet ex *Meatu*, *Interna, & quibus constat.* ex *Cavitate*, & ex *Asperitate* aut *Lævitate*: Ac proinde necessum est, ut unaquæq; horum permutatione, & de naturali statu decessio, *Instrumenti* morbus dicatur. Vitiatur *Figura Externa*, cum pars aliqua

libra figura & a
na.

meatum Morb.

Dilatatio.

Angustia.

Obstructio.

Obstructio.

Cavitatum Morb.

Anastomosis.

Diapedesis.

Diarexis.

Levoris.

aliqua inconcinnam suisq; muneribus incongruam obtinet in exterioribus configurationem; ut cum crura intro contorquentur; cum caput vel rotundum, vel oblongum nimis est, &c. *Meatum*, per quos feruntur distribuunturq; contenta, morbus est & *Dilatatio* nimia, qualem conspiciuntur venæ in varicibus, & arteriæ in Aneurismate: Et huic contraria, *Angustia* immoderata, utrum ex Adstrictione ea provenerit, an ex obstructione. *Adstrictio* contingit, quum meatus ab externa causa angustiores evadunt; ut spiraculorum cutis densitas atq; conniventia ex frigore & siccitate; ut Asperæ arteriæ & Oesophagi coarctatio ex premente Angina: *Obstructio* autem, quum meatus ab incidente intusq; hærente materia quasi infarcti fiunt angustiores; quod vitium venis & arteriis gracilioribus inq; partium substantia terminatis, item intestinis ipsis, ductibusq; omnibus frequens inesse solet. *Cavitatum* (quæ excipiendi continendiq; gratia comparatæ sunt) morbi pariter sunt *Dilatatio* nimia, & *Angustia*. Ad Priorem spectant *Anastomosis*, cum oscula, seu extremitates vasorum aperiuntur, quo humores contenti effluunt: *Diapedesis*, quando tunica vasorum ita rarefiunt & laxantur, ut humores per eas sensim transudent: Et *Diarexis*, cum a causa incidente, erodente, vel rumpente, via aliqua, quæ adesse non debebat, in vasis aperitur. Posterior vero, pro causarum varietate, est laterum cavitatis vel compressio, vel subsidentia, vel contractio, vel arctatio. *Levoris* morbus est, quum partis alicujus superficies, quæ lævis & lubrica esse debet, evaserit aspera; ut cum Trachæa arteria

arteria sensibilibiter nimis est aspera ex acri catarrho raucedinem inducente. *Asperitatis* contra, quum superficies, quæ aspera esse debet, redditur lævis; ut Ex. gr. Ventriculi, intestinorum, aut uteri (quæ ut firmitus continerent, natura quodammodo aspera conformavit in superficie interiori) nimia lævigatio & lubricitas. Atq; hi quidem morbi idoneam Organi configurationem labefactant.

Asperitas morbi.

12. Tertio, *Magnitudinis* morbus est; quum pars aliqua aut supra convenientem naturæ molem increvit, aut infra substitit: Ut cum linguæ tanta est moles, quæ in ore comprehendi nequit; quo pertinent etiam omnes Tumores, qui sunt partium extuberantiæ justo majores: E contra magnitudinis *Diminuta* exempla habere est, in linguæ brevitate, capitis, digitorum, crurumq; concisa atq; minuta quantitate. Quod vitium Atrophia, Phthisi, aut Rachitide correptis extenuatisq; solenniter obtingit.

Magnitudinis morbi.

13. Quarto, *Numeri* morbus tum in exuperantia, tum in defectu consistit. *Exuperantia* quidem est vel rei naturalis, ut sexti digiti, aut tertii testiculi, &c. vel rei toto genere p. n. ut verrucæ & calli. *Defectus* vero est solius rei naturalis, quæ vel ab ortu deest, ut quum quis manus nascitur; vel postea detrahitur, ut in manus vel pedis amputatione, &c.

numeri morbi.

14. Postremò, *Continuitatis* morbus est solutio continui, qua mutua partium Connexio & Unitas dissolvitur; qualem videre est in vulneribus, ulceribus,

Continuitatis morbi.

ribus, fracturis, carie ossium, contusione, fibrarum divulsione, &c. Hæc vulgo morbus *Communis* dicitur, eo quod tum ad Similares, tum ad Organicas partes peræq; spectare videatur. Quoniam vero instrumenti ratio formalis consistit omnino in requisita conformatione, quæ continuitatis solutione manifesto vitiatur: Nos ideo eam haud immerito numeramus inter morbos partium Organicarum proprios. Horum retuleris *Dolorem*, qui est solutio quædam continuitatis, non quidem jam in facto, sed in *feri* existens.

EXERCITATIO III.

*De Differentiis morborum Accidentariis atq;
Communibus, undeq; speciatim
deriventur.*

SUMMARIUM.

ART. 1 *Accidentaria Morborum Differentia, desumpta ex eorum Origine;*
2 Numero 3 Magnitudine : 4 Indole : 5 Duratione : 6 Eventu :
7 Causis : 8 Anni temporibus : 9 Loco & Regione : 10 Temperamento :
11 Sexu : 12 Aetate : 13 Subjecto.

HActenus traditæ sunt morborum differentia
Essentiales & Primariæ; & à nobis nunc
exigit instituti ratio, ut *Accidentarias* at-
que *Communes* particulatim percurramus.
Sciendum est, igitur, quod è differentiis morbo-
rum, quæ quia non ab ipsamet morbi essentia, sed
ab Accidentibus quibusdam eam aut insequentibus,
aut concomitantibus, aliisq; circumstantiis uni-
cuiq; morborum speciei communibus, deducuntur,
Accidentariæ nominantur & *Communes*; alia ex
morbi Origine, alia à Numero, tertia à Magnitu-
dine, quarta à More sive Indole, quinta à Durati-
one, sexta ab Eventu, septima à Causis, octava
ab Anni temporibus, nona à Loco & Regione, de-
cima à Temperamento corporis affecti, undecima
à Sexu, duodecima ab ætate, & postrema à Sub-
jecto; ordinariè derivetur.

*ferit ad differentiam
morborum accidentarium*

1. Ratione *ORIGINIS*; morbus alius est
per *ἰδιότητα*, alius per *Συμπτώματα*. *Idiopathia*,
est

Sympathia
sub. p. o.

Sympathia. et
quot modis fit.

1.º

2.º

3.º

ob connexionem

ob operis societatem
lalem.

est morbus ab alio morbo non dependens; hæcque denuo conciditur etiam minutius in Πρωτοπαθειαι, & Δευτεροπαθειαι. Prior, sive morbus *primarius*, est idiopathia, quæ ab alio morbo ortum non duxit: Posterior vero, sive morbus *Secundarius*, est idiopathia, quæ ab alio morbo suam desumpsit originem. Sympathia vero dicitur morbus, qui ab alio morbo & profluit & dependet. Et hæc quidem triplici de causa contingit; nimirum vel quia parti compatienti id communicatur, quod communicari minime debebat; ut cum ab humido cerebro succus aliquis præter naturæ morem in eodem genitus, in thoracem, ventriculum, aliamvè aliquam ex capiti subjectis partibus, stillicidii more, delabitur: Vel quia non communicatur, quod communicari debebat; ut cum ex vulnere spinæ dorsi exoritur brachii vel cruris resolutio, ob denegatum in illas partes spirituum Animalium influxum; aut cum ex arteriæ cujusdam præcisione insequitur Atrophia in parte aliqua, propterea quod spiritus vitalis, ad vitalitatem ac vegetationem summe necessarius, in eam influere prohibetur: Vel denique quia licet materiæ quidem nihil aut communicatum fuerit, aut interceptum, pars tamen alia cum alia prius affecta compatitur, ob mutuam Connexionem, & operis societatem. Ob Connexionem, seu potius Continuitatem, quando motus uni parti impressus, alii etiam illi continuæ impertitur; ut cum motus cerebro impressus, sexto nervorum pari ad ventriculum excurrenti communicatur, unde ventriculus ad vomitum stimulatur. Ob operis societatem; ut osse femoris fracto, læditur una & musculorum illi

illi insertorum motus. Qua distinctione, *Hippocratis* vestigia adamussim premimus, qui sympathiam constituit duplicem; aliam viz. per *Materiae* communicationem; sine ullius *materiae* communicatione aliam.

2. Ratione *NUMERI*, morbi alii dicuntur *Solitarii*, alii *Multiplikes*. *Solitarius* vel *Unus* morbus est, qui in una eademq; corporis parte consedit, five uni, five pluribus actionibus officit & incommodat: Cujusmodi est ventriculi intemperies, quæ non unam aliquam, verum omnes pariter illius functiones subvertit. Seu, ut aliis placuit, *Unus* morbus est, qui idem unam partem, vel plures, continuatione tamen junctas & cohærentes, simul & semel occupat: Cujus sortis esse videtur *Febris*; licet enim partes omnes corporis similes occupet, quoniam tamen ex his apte inter se continuatis atq; conjunctis unum corpus efficitur, unus quoq; omnium morbus censetur. Hic autem duorum est generum; aut enim *Simplex* est, aut *Compositus*. *Simplex* est, qui unius duntaxat speciei simplicem naturam accepit, five in simularium, five in organicorum sit ordine; ut calida intemperies, ut vulnus, ut simplex obstructio. *Compositus* appellatur, qui ex multis eidem parti insidentibus & quasi connexis concrevit, unusq; factus est; ut ventriculi intemperies calida, & intemperies sicca, quæ unam ut conjugatam, ita & compositam efficiunt; sic ex ulcere & intemperie calida (licet sint morbi diversi generis) si in eadem sunt parte, morbus fit unus, isq; compositus. *Multi* vero morbi

morbis solitariis.

Simplex est.

Morbi Multiplex
est.

Etiam simplex

simpliciter.

Connexi.

aut naturaliter & morbi natura.

aut ex partium conditione. ut si sit.

1.º

2.º

3.º

Morbi distincti.

sunt, quorum unus non inhæret parti quam alter obsidet, nec ei continuatur. Atq; hi aut impliciti sunt, aut connexi, aut disjuncti. *Impliciti* sive *Complicati* sunt, qui uni eidemq; functioni incommodant; quales sunt Pleuritis & Asthma; horum enim societate & concursu communia quædam emergunt symptomata, quæ vix explicari, vel ab invicem disjungi possint, tussis nimirum & difficilis respiratio; illa autem pleuræ & lateri dicitur inhære, hæc vero bronchiis pulmonum. *Connexi* sive *Consequentes* sunt, quorum prior ad generationem posterioris aliquid confert. Idq; bifariam contingit, alias ex ipsa morbi natura, quemadmodum Pleuritim necessario & proxime Febris consequitur, eiq; connexa est: Alias ex partium conditione, quarum una cum altera affectum communicat. Hæc autem morborum diversorum *Epi-genesis* (ita enim Hippocrati dicitur) tribus modis contingere potest, 1. *partium societate & cognitione*, qualis ventriculo ob nervos cum cerebro intercedit: 2. *Situ proniori*, quo renum vitia in vesicam, & capitis excrementa in pulmones, &c. procidunt: & 3. *Partium imbecillitate*, qua ad excipiendos humores ab aliis partibus per *Metastasin* transmissos proniores redduntur. Morbi deniq; *Disjuncti* sive *Separati* sunt, qui nec eidem actioni nocent, nec alter alterum producit, sive sint ejusdem speciei, sive diversæ: Ut vulnus capitis & cruris; pedis ulcus, & renum obstructio; linguæ curtatio, & pedis luxatio, &c.

3. Ratione *MAGNITUDINIS*, morbus est magnus, vel parvus. *Magnus* est, qui magnopere affligit, nec nisi difficulter amolitur. Idq; vel (1) ob ingentem à statu naturali recessum; ut Febris ardens longe major est quam Ephemera, & longius adhuc, ubi in corpus senile inciderit: Vel (2) ob præstantiam partis affectæ, maxime si ejusmodi fuerit ea, cujus officio vita carere nequit; ut vulnus cordis: Vel (3) quia causam agnoscit malignam; ut vulnus ab animali venenato inflictum, quod ad τὸ ἤϊον *Hippocratis* haud incongrue refertur: Vel (4) quia graviorum symptomatum stipatur satellitio; ut affectio Colica, doloris sævicia corpus fatigans, viresq; ejus celerime prosterbens. *Parvus* vero, qui contrario modo se habet.

Morb. Magn.
fit

1°

2°

3°

4°

Morb. parvus.

4. Respectu *MORIS*, five Indolis, aut agendi modo, quo ægrum pro apparente sua natura afficit; morbus alius habetur benignus, alius malignus. *Benignus* est, qui nihil graviorum symptomatum supra propriam suam essentiam habet sibi conjunctum, tantumq; ea, quæ proveniunt à peculiari à statu naturali recessu; ut Febris Tertiana, & Causus. E contrario, *Malignus* dicitur, qui aut vehementius sævit, aut perseverat diutius, quam natura ejus præ se fert; idq; ob τὸ ἤϊον illi conjunctum: Ut Febris pestilens, Ulcus cacoethes. Unde hujus sortis morbi ab *Hippocrate* dicuntur esse *Mali moris*, seu Cacoethici.

Morb. benign.

Morb. Malign.

5. *DURATIONIS* respectu, morbus est Brevis, vel Longus; Continuus vel Intermitiens;

Morbus Brevis

quod dicitur

Acutus, quod dicitur

perperacutus

peracutus

Acutus simpliciter

Acutus per dicitur

Morbus Chronicus

Morbus Continuus

Continuus

Recens, vel Inveteratus. Primo, *Brevis* dicitur, qui celerem obtinet motum, citoque proinde ad terminum suum (utrum is salutaris fuerit, an vero exitialis) pervenit. Hic autem subdividitur in periculo vacuum, qualis est *Ephmera*; & discriminis plenum, qui speciatim vocatur *Acutus*. *Acutus* est, qui velociter, atque cum impetu & periculo ad statum movetur: Estque pro variis velocitatis & vehementiæ gradibus, vel *Perperacutus* five *Peracutissimus*, qui tridui communiter, & ad summum quadridui spatio cursum suum absolvit; ut Feb. pestilens, Apoplexia gravis, Tetanus: Vel *Peracutus*, qui pro termino summo septimum habet diem; cujus census sunt Cholera, & Angina exquisita: Vel *Acutus simpliciter*, qui usque ad decimum quartum, vel vigesimum diem ad summum extenditur; cujus fortis sunt Pleuritis & Peripneumonia, item Feb. continua non ardens, Lethargus, &c. Vel denique *Acutus* ἐκ μεταπτώσεως, ex *Degeneratione*, seu (ut alii significantius ad rem vertunt) ex *Degeneratione*, qui quasi à natura Acutorum aliquatenus degenerat, & ultra vigesimum, atque etiam ad diem usque quadragesimum durat. Ultra vero 40 diem qui prolongatur, jam *Longorum* seu *Chronicorum* albo meretur inscribi. Secundo, morbus *Continuus* est, qui à principio ad finem usque continuo, citraque intermissionis aliquid, ægrum exercet atque fatigat. Isque aut ita est continuus, ut toto durationis tempore ejusdem prorsus sit tenoris, five nec increscens, nec remittens; eumque Συροχὴν i. e. *Continentem* nuncupant: Aut quamvis indefinenter affligat, alternas tamen exacerbationes

acerbationes atq; remissiones habeat; huncq; *Continuum simpliciter*, vel *Remittentem* indignant. *Intermittens*, qui non quidem continuo, sed per temporum intervalla affligit, accessiones repetens, totiesq; ad quietem perveniens: Estq; vel *Periodicus*, qui statis periodis recurrit & remittitur, ut Feb. tertiana, quotidiana, aut quartana intermittens; vel *Erraticus*, qui alias longiores, alias breviores habet intermissiones, ut Feb. erratica ex Scorbuto. In utroq; autem per *Periodum* intelligimus spatium temporis ex morbi intensione & remissione singulari constans. Pars periodi, qua morbus intermittens exacerbatur five intenditur, dicitur *Paroxysmus* five *Accessio*: Qua iterum mitescit & remittitur, *Integritas*, & in febribus proprie *Asphyxia*. Tertio, morbus *Recens* est, qui nuper primum incepit ægrum exercere: Contra, *Inveteratus*, qui diu jam duravit. Accedit insuper, quod Morbus, ratione Durationis, etiam dicitur esse vel in principio, vel in augmento, vel in statu & vigore, vel in declinatione. Hæcq; Tempora morborum sunt Duplicia; Universalia; quibus totius morbi decursus includitur & comprehenditur; nimirum ἀρχή, Principium, quo morbus movere agereve incipit, nec actiones multum lædit; Ἀύξισ, Augmentum five Incrementum, quo is jam vires sumens, magis magisque ingravescit; Ἀκμή, Status, five vigor, ubi natura gravissime affligitur, omniaq; symptomata fiunt jam vehementissima: Πέρας, Declinatio, qua morbus à natura victus incipit mitescere, ægrumq; deferere. Et Particularia; quibus uniuscujusq; periodi particularis

Continuus Sim-
pliciter.

Morbus Inter-
mittens.

periodicus.

Erraticus.

quid perodub

quid paroxysm?

Integritas

Asphyxia

Recens

Inveteratus.

Tempora Mor-
borum. Universalia.

Principium

Augmentum.

Status

Declinatio.

Tempora Morborum
particularia.

un de oriuntur hæc
Morborum tempora.

cularis mutationes distinguuntur; & sunt paroxysmi principium, augmentum, status, declinatio. Ubi obiter notandum, quod hæc tempora in morbis oriuntur in genere, tum à varia materiæ morbificæ alteratione, auctione, vel imminutione; tum ab ægri temperamento roboreq; diversimode immutato. Cum enim in principio ægri vires adhuc sint validæ, materiaq; morbifica nondum valde sit alterata; heinc omnia symptomata in principio sunt mitiora: Sed cum illius partes sensim aliter disponantur, illaq; sæpe magis magisq; sensum incallescant, & nonnunquam acrior evadat, viresq; ægri exinde debilitentur; heinc morbus pedetentim gravior, & tandem gravissimus, per maximam humorum ebullitionem ac effervescentiam, seu fermentationem putredinalem, quæ frequentissime accidit, evadere consuevit. Cumq; per ebullitionem vel attenuationem materia morbifica expelli, ubi Crisis instituitur salutaris; vel æger ipse ab illa, ubi Crisis est lethalis, opprimi soleat: Heinc circa morbi vigorem ægri, si debiliores fuerint, intereunt; si robustiores, vehementer quidem perturbantur, sed postea melius habent, & morbus paulatim declinat, ac denuo finitur. Notandum etiam, quod morbi *Lethales* quatuor hæc tempora non habent. Æger enim, naturâ jam victâ & prostratâ, moritur vel in principio; vel, quod sæpius accidit, in augmento aut statu; talesq; ad declinationem usq; non perveniunt, & nemo unquam in morbi declinatione perit. Neq; enim possibile est, ut postquam causa morbifica jam concocta est & debellata, naturaq; superior evasit, æger extinguatur;

Morb. Lethales
non habent hæc
quatuor tempora.

tur; modo recta curatio adhibeatur, & æger etiam suum officium faciat. Nam si contingat, ut quis tum fati concedat; fit hoc vel ob insignem aliquem regiminis errorem, aut quod morbus mutatur in alium, eumq; graviolem: Adeoq; decumbens quidem non in prioris morbi declinatione, sed in novi cujusdam denuo succrescentis aut principio, aut incremento, vita fit extorris.

*Novus æger p^o
et in morbi de-
clinatione*

6. Ab *EVENTU*, morbus dicitur *Salutaris*, qui ut plurimum exitu terminatur salutari; ut *Tertiana vera*: vel *Dubius*, qui ancipitis spei est, aliis salutem, mortem aliis inferens; ut *Pleuritis*: vel *Lethalis*, qui plerumq; & maxima ex parte ægros perimit; ut *Pestis*, & *Apoplexia* gravis. Item *Sanabilis*, qui artificiose adhibitis remediis cedit; ut *Feb. ardens*: *Insanabilis*, qui etsi tarde, certo tamen semper ducit ad interitum, nec unquam integre sanatur; ut *Cancer*, & *Elephantiasis*.

*Morbus saluta-
ris.*

Dubius.

Lethalis.

Sanabilis.

Insanabilis.

7. A *CAUSSIS* morbificis, morbus vocatur *Exquisitus*, qui ex simplici sincero vè aliquo humore oriri perhibetur; qualis est *Tertiana Exquisita*, quam ortum ducere volunt à bile sincera in sanguine supra modum efferata ac turgescente: vel *Spurius*, five *Nothus*, qui à mixtis humoribus ducit originem; ut *Tertiana notha*, quæ fertur ex bile pituitæ admixta provenire. Deinde heinc etiam è morbis alii dicuntur *Hereditarii*, quorum femina ab ipsis parentibus in liberos, quasi transplantatione facta, propagantur, & cum vitium aliquod,

*Morbus exquisi-
tus*

Spurius.

Hereditarius

Natiui.

Adscitii.

Sanguinei.

Biliofi.

Pituitosi.

Melancholici.

Serosi.

aliquod, cui parentes antea fuere obnoxii, una cum semine ipso & lacte uterino, in sobolem traducitur. Ita haud raro liberis imprimitur Podagra, & Lithiasis, jure Hæreditario. Alii *Nativi*, qui à primo usq; ortu infestant, ubi scilicet conformationis vitio morbus aliquis liberis obtingit, qui in parentibus nunquam fuerit deprehensus; ut in claudis vel gibbosis observatur. Alii *Adscitii*, qui post nativitatem ex quacunq; causa contingunt; ut vulnera, fracturæ, luxationes, &c. Præterea, hinc quoq; alii morbi dicuntur *Sanguinei*, qui pro causa sua sanguinem aut in vasis luxuriantem ac effervescentem, aut è vasis effusum & in alicujus partis substantia, inter circulandum, resistentem, habent; ut Synochus, & Phlegmone: Alii *Biliofi*, qui exoriuntur à bile; ut de Tertianæ exquisita, & Erysipelate vulgo ferunt: Alii *Pituitosi*, qui fiunt à Phlegmate; cujus fortis esse traditur Feb. quotidiana, & Oedema: Alii deniq; *Melancholici*, qui ex melancholia succrescunt; ut Quartana, & Scirrhus. Quibus addamus & *Serosos*, ex latice seroso è Lymphæductibus effuso prognatos; qualis est Hydrops.

8. Ab *ANNI TEMPORIBUS*, morbi alii dicuntur Verni, alii Æstivi, alii Autumnales, alii Hyberni. Quamvis enim (ut loquitur *divinus Senex. Aphor. 19. Sect. 3.*) morborum genus omne omnibus anni temporibus existat; eorum tamen alii certis anni temporibus facilius & fiunt, & ingravescent: Nempe ob analogiam quandam corporis humoribus cum aeris ambientis temperie quasi necessario

necessario intercedentem. Heinc *Verni* sunt, qui verno tempore magis consueve invadunt; quales ii sunt, quos *idem Cous in Aphor. 20. Sect.* ejusdem, enumeravit. *Æstivi*, qui æstati sunt propinqui, cum illius temperamento cognatione manifesta conveniunt, & ab illius ardoribus imprimis excitantur: ita *Causus* frequentius accenditur æstate, cum siccis aer fervoribus ustus candet. *Autumnales*, qui autumnno maxime sunt familiares; ut morbi omnes è *Melancholia* oriundi, Feb. nimirum *quartanæ & erraticæ*, *Lienis tumores*, &c. quos in *Aph. 22. Sect. 3.* simul congeffit *Hipp.* *Hyberni*, qui, quum tristis hyems squalentia protulit ora, ordinarie infestant; ut *Pleuritis*, *Lethargus*, *Gravédines*, *Tusses*, &c. in *Aph.* proxime subsequente recensiti.

9. A *LOCO & REGIONE*, morbi alii nominantur *πανδημιοι* sive *Communes*; alii *Σποραδεις*, sive *Dispersi*. *Pandemii* sunt totius plebis morbi, sive omnibus communes, quando ejusdem speciei morbi in aliqua regione plures eodem tempore invadunt. Suntq; vel *Επιδημιοι*, *Epidemici*, qui ejusdem generis plures, ab eadem communi causa, non tamen vernacula, simul corripunt. Et hi sunt plerumq; *Maligni*, *Pestilentes*, & *Contagiosi*, *λοιμωδεις* in specie *Hippocrati* dicti; qualis est ipsa *Pestis*, & nonnullis annis *Dysenteria*; talis item olim fuit *ιδρωπυρετικη*, sudorifica *Febris*, *Britanniæ nostræ* præcipue infesta: interdum tamen *μη λοιμωδεις*, non *pestilentes*; ut *Dysenteria popularis*, *Tusses*, *Ophthalmiæ*, aliiq; ab *Hipp.*

Morbus hæc nudi

Æstivi

Autumnales

Hyberni

Morbi pandemii
Sporadici.

Pandemii
Epidemici.

Epidemici
sunt

Endem.

in Epidem. commemorati, qui sub Disperforum specie plurimum grassantur in vulgus; five ex prava victus ratione, five communi aeris vitio ortum duxerint. Vel Ἐνδημοί, *Endemii* five *Vernaculi*, qui certum aliquem locum & regionem semper infestant; ita Phthisis familiaris est Lusitanis, Struma Hispanis & Alpinis, Hydrocele Galliae Narbonensi, Scorbutus Belgio, Daniae, Norvegiae & omnibus maris Balthici accolis: & omnes quidem ex aeris (forsan & aquarum) gravitate nati. Ita etiam Plica illa prodigiosa, qua capilli capitis, ceu glutine quodam inviscati atq; connexi, mire contorquentur, & invicem complicantur, Sarmatis & Polonis peculiaris dicitur. Quo loco, clarioris discriminis ergo, adnotandum est, ad morbum *Endemium* five *Regionalem*, quo sic proprie dicatur, requiri *Conditiones* quatuor. Prima est; ut sit in illa regione, cui attribuitur tanquam vernaculus, quam in ulla alia frequentior. Perpetuo enim supponitur morbus vernaculus diversas regiones inaequaliter respicere; unamq; magis (illam scilicet cui adscribitur) aliam vero minus infestare. Secunda, ut ortum ducat ab aliquali loci inclementia, five insalubritate. Alias siquidem improprie, immo injuste nuncupatur vernaculus. Tertia, ut regionis inclementia incolis omnibus adeo communis sit, adeoque gravis, ut cautiores etiam, eosq; qui debitum locoq; appropriatum sanitatis regimen observant, invadat. Quippe alioquin non regionis vitio, sed erroribus in sex rerum Non-naturalium usu commissis potiori jure adscribendus est. Quarta, ut insalubris ista regionis constitutio aliquandiu permanens

quod requiritur
ut morbus sit
Endemius.

1.º

2.º

3.º

4.º

nens sit, & durabilis, aut ad minimum frequenter
recurrens. Vitium enim loci, quod cito fugax est,
nec sæpius recurrit, ceu extraneum quid, mereq;
adventitium respectu regionis habendum est; ac
proinde morbum proprie non denominat Patrium.
Quocirca Febris Ungarica, & sudorifica febris An-
glica (quam ἰδεωπύρετρο nonnulli dixere) licet ab
istis regionibus respective nomen sortitæ sint; mi-
nus proprie tamen hodie vernaculæ dicuntur, cum
careant durabili fomite in istis locis persistente, &
cum vel jamdudum plane cessarint, vel saltem non
magis heic aut illeic, quam alibi impræsentiarum
dominentur. Quemadmodum solertissime differit
Cl. Glissonius, in lib. de Rachitide, cap. 19. Σποράδες
vero, sive *Dispersi* dicuntur, qui specie inter se
differentes, eodem tempore plures homines ejus-
dem regionis incolas adoriuntur & occupant; tales
sunt Pleuritis, Ophthalmia, Angina, &c. in eadem
urbe vel regione simul grassantes, qui quidem non
ex communi quadam causa, sed ex uniuscujusq;
proprio vitio, sive apparatu morbofo proveniunt.

Morbi Sporadici

10. Ratione *TEMPERAMENTI* corpo-
ris affecti, morbi alii dicuntur naturæ Cognati;
qualis est Feb. ardens hominibus calidiori tempe-
ramento præditis: alii Remoti, seu minus cognati,
qualis est Causus respectu eorum, qui temperamen-
tum habent frigidius.

Morbi cognati.

Remoti.

11. A *SEXU*, morbi alii sunt *Virorum*, ut
Priapismus, & ignavia Phalli: alii *Fæminarum*, ut
Abortus, procidentia uteri, mensium suppressio, &c.

Morbi, virorum
fæminarum.

pudorum.

Jubonum.

Senum.

12. Ab *ÆTATE*, alii morbi sunt *Pueris* proprii, ut *Rachitis*; alii *Juvenum*, ut *Feb. ardens*; alii *Senum*, ut *Apoplexia*: de quibus omnibus consulendus est *Hippocrates*, 3. *Aphor.* 24, 25, 26. & sequentibus usq; ad 31.

Morbi Interni

Externi

Particulares

Universales.

13. Ratione *SUBJECTI*, morbi alii sunt *Interni*, qui interiora corporis occupant; ut *Ulcus pulmonum*: alii *Externi*, qui externas partes, visuiq; obvias possident; ut *Lepa* & *Scabies*: alii *Particulares*, qui tantum in unam partem, vel partes aliquas insident; ut *Pleuritis*: alii *Universales*, qui universum corpus obsident; ut *Febris*.

Ex-

EXERCITATIO IV.

De variis Cauſſarum Morbificarum differentiis.

SUMMARIUM.

ART. 1. *Argumenti conaſeia.* 2. *Morbo neq; Materiali cauſſa opus eſſe, nec Formali, nec Finali: ſed tantum Efficiente.* 3. *Efficientium cauſſarum Diviſio prima in Congenitas, & Adventitias.* 4. *Subdiuiduntur Congenitæ in Naturales, & Præter-naturales.* 5. *Diſtribuntur item Adventitiæ in Externas & Internas; quarum Priores vel Néceſſariæ ſunt, vel Contingentes: Poſteriores autem vel Solitariæ, vel cum aliis Conjunctæ.* 6. *Secunda diviſio Efficientis in Principem & Miniſtram: 7. Item in Procatartica, quæ diſcernitur ab Evidente; 8. Antecedentem, quæ ubi morbum proximè attingit, dicitur Conjuncta; & Synecdochice Antecedens, ubi remotè: 9. Et Continentem, quæ cum materia conjunctorum morborum propria eſt. 10. Efficientium porro aliæ morbum Per ſe producat; aliæ per Accidens: 11. Aliæ deniq; Poſitivæ ſunt, aliæ Privativæ.*

I. **P**roximum his videtur, ut quibus ex *Cauſſis*, quæcunq; demum eæ ſint, & *quomodo* unumquodq; è numeroſis illis, quæ modo deſcripſimus, morborum Generibus & Differentiis, in corpore humano producat, ſerio & quantum ferat rationis noſtræ imbecillitas, dilucide ediſſeramus. Scire enim, ut belle norunt omnes, eſt per originem cauſſasq; ſcire: maximaque Pathologiæ tum certitudo, tum utilitas (quippe abſq; cauſſarum morbificarum cognitione, Medico neq; morbos præcavere liceat, nec genitos tollere) in *Αἰτιολογία* potiffimum conſiſtunt.

2. A *Philophis* quidem, qui rerum omnium in vaſtiſſimo hocce Naturæ theatro ſe offerentium contemplationi ſedulo dant operam, ſcientiæq; comparandæ inſudant indefinenter, Quatuor Cauſſarum Genera ſingulis Effectibus conſultiffime conſtituuntur: *Materia* ſcilicet, *Forma*, *Efficiens*, atq;

atq; *Finis*. Medicis vero, ubi in Affectuum p.n. corpori nostro insidentium, illiusq; ad vitæ perfectionem necessariis functionibus quomocunq; insidiantium, investigatione notitiaq; versantur; sufficiant pauciora. Nam cum Morbi essentia in Diathesi quadam, seu Dispositione vitiosa, quæ una vel plures è corporis partibus, in actionibus suis debito modo perfungendis impediuntur, deq; optimo statu detruduntur, penitus radicetur; heinc perspicuum est, posse eam sine *Materiali* causa existere; nisi ipsummet illius subjectum, corpus nempe humanum, in quo is insidet (quemadmodum & in ære hominis aut equi effigies) pro ejusdem materia cuiquam placuerit accipere. Non enim (quo decepti fuerunt quamplurimi) vitiosus humor subjecta est morbi materia; quanquam *Efficiens* illius dici quodammodo possit. Deinde, per Formam morbi, præter speciem illius peculiarem, dicto subjecto impressam inductamque, seu determinatam dispositionis partium pravitatem (quæ ipsam morbi ideam unice constituit) aliud nil quicquam venit intelligendum; ut luculenter constet exinde, *Caussam* quoq; *Formalem* in morbis nusquam reperiri posse. Et de *Finali* etiam idem prorsus sentiendum; quoniam *Finis* morbi tantum est actionum læsio & interitus, seu (ut aliis visum est) aptitudo ejus, quæ actiones lædere natura sua comparatur: ideoq; non re quidem, sed sola mentis nostræ cogitatione, ab ipso morbo differt. Restat itaq; duntaxat *Efficiens*, quæ quia corpus immutando, deq; sanitatis statu deturbando, eidem morbum inducit; ideo pro *Causa* omnium præstantissima

In quo radice Morbi
essentia.

Non opus est ut Morbus
habet causam
Materialem.

Non Causam præ-
stantissimam.

Non Finalem.

Solum modo agnos-
cit causam efficien-
tiam

tissima & principe apud Medicos merito debet reputari. Hujus igitur differentias atq; vires perscrutari nos jam accingimus.

3. Humanum Corpus, licet essentiae prorsus immutabilis ac immortalis, Animæ nimirum rationalis, domicilium sit atq; instrumentum; ex sua tamen natura facile mutabile existit, variisq; obnoxium infirmitatibus, morti etiam ipsi denuo cedit; quæ magnificam vereq; admirandam Organorum illius conspirationem & harmoniam, unico quasi ictu pessundat atq; dissolvit, totamq; fabricam in principia, ex quibus erat primitus constituta, sensim dispergit. Ratio autem, quæ hæc Corpora nostra adeo sint fragilia, adeo caduca; ex integro videtur in hoc consistere, quod mutabilia sunt: Interitusq; viæ, ut ut quoad varietatem fermè infinitæ, in eo tamen convenire censeantur omnes, quod ad Elementorum, quibus constamus, temperamenti ac determinatæ symmetriæ ejus, à qua necessario dependet vita, corruptelam ruinamq; omnimodam, aliæ citius quidem, aliæ tardius conducunt. Si summi Creatoris sapientiæ visum fuisset, aut Corpora nostra ex simplicissima quadam, corruptionique minime obnoxia materia (qualem Cœlorum esse propriam sibi precario imaginantur *Aristotelei*) constituisse; aut tam firmo æternumq; duraturo glutine materiæ hujus, ex qua nunc corporamur, particulas inter se conjunxisse, ut easdem ab invicem diffociare dispergereque, in nullius causæ inferioris potestate foret situm: tunc certe nec ævi diuturnitate, nec morbi ullius sævitia, sanitas nostra

nostra unquam labefactari potuisset ; hominumq; primus , sicut ex nihilo recens productum , vixq; adhuc satis perfectum viderat hunc Mundum , ita & eundem senio jam prope confectum , adq; interitum tandem festinantem , semper juvenis summoq; vigore præditus vidisset . At vero , ut nobis à natura nunc comparatum est , tenuissimo suspenditur vita filo ; nec fieri potest , quin omnibus in lucem editis sit serius , aut citius moriendum . A seipso enim Corpus nostrum , & ab insitis principiis , civile inter se gerentibus bellum , per singula momenta concutitur atq; conteritur ; nedum variis externarum injuriarum incurfionibus , tanquam procellis , undiq; laceffitur . Heincq; morbos *Efficientium Causarum* duo suboriuntur summa primaque Genera : *Aliæ* nempe *Insitæ* sunt nobis & *Congenitæ* , quas ab ipso jam ortu accepimus ; *Aliæ Adventitiæ* , quæ in nos jam editos extrinsecus invadant .

Duo sunt genera
Causarum in his causis

Aliæ Insitæ .

Aliæ Adventitiæ .

4. *Priores* rursus in *Naturales* , & *Præternaturales* genuine distrahuntur . Sub *Naturalium* censu cadunt primordiorum , ex quibus constamus , inquietudo ac repugnantia perennis ; & Flammulæ nostræ vitalis continua voracitas , quæ tametsi nos misellos , quoad vita fruimur , foveat , calefaciat , tueatur , & Laris instar familiaris , conservet ; nos tamen etiam temporum ætatumq; decursu sensim depascitur , immutat , tandemq; conficit ; alios quidem ocius , segnius alios , ut sua cuiq; stata est vitæ periodus , quam quotusquisq; est , qui naturæ legibus attingit ? Adeo verum est , quod in *Oecon. nostr.*

Insitæ Naturales
genera .

quoq; sanitati affert nocumenta; poros quippe referando, seq; in corporis penitiora subtiliter insinuando, membra laxat & extenuat; eorumq; substantiam (absumpto dissipatoque, quo singulae partes continuo instaurari ac refici desiderant, nectare Nutritio) sensim exhaurit; & si diutius perseverarit, senium mortemq; præpropere accersit. Quinetiam, ubi impensius fervet, Lipothymiam, Syncopen, imo vero nonnunquam repentinam mortem inducit; sicut in eis videre est, qui ex vehementiori Balneorum, furnorum, cryptarumve sulphurearum æstu supra modum incallescunt ex-candescuntque, animo deficiunt, animam quoq; ipsam, ni maturius submoveantur, efflare jam parati. Quod exinde reputemus contingere, quod ex inspirati, inq; præcordia cum impetu irruentis aeris ardore dissipantur confestim & extinguuntur Spiritus vitales, vitæ conservatores. Quemadmodum enim aer temperatus ad horum generationem accensionemq; in cordis ventriculis maxime facit: ita idem intensiori calore perfusus, eosdem citissime & unico quasi momento discutit, profligat, destruit; unde tum sanguinis micationem, tum cordis motum illico intercipi, mortemq; ipsam mox ingruere necessum est.

5. *Frigida* vero, è contra, ut ut sanioribus quidem, Herculeaq; corporis firmitate gaudentibus amica existat; quia scilicet nedum spirituum vitalium accensionem, dispersionemque, quam par sit profusioem, sanguinem aliquatenus incrassando, prohibet; sed & membrorum quoq; ac viscerum

I

sub-

poros refert
Aer calidus

Cum hypothymia con-
suevit Aeris
effluere

Non bene huiusmodi
dicitur calidus phai-
nomenum.

Aer nimis flamm-
gidus.

quomodo st Cur
amittit est robur
fib.

Cur infirmis
miser.

Morbi ab in-
to sanguine profu-
nt.

substantiam & contexturam densando firmando-
que, universi corporis robur conservat & auget,
appetitum exacuit, coctiones tum publicas, tum
privatas promovet & accelerat; iisque de causis vi-
tam longissime protrahit: Infirmis tamen, minusq;
prospera utentibus valetudine haud parum solet in-
commodare. Spiritus quippe quasi consopiendo
ignavos reddit ac torpidos, eorumq; motum ex-
pansivum (Fermentationis vitalis in sanguine effi-
ciens primarium) haud segniter retundendo, san-
guinem incrassat, eoq; nomine Obstructiones,
Tumores, aliosq; chronicos affectus, ex incrassato,
& inter circulandum alicubi stagnante sanguine ori-
iundos progignit. Cerebrum deinde, Medullam
spinalem, & Nervos ex iis enatos infirmando;
succum Nutritii tum elaborationem, tum a sero ac
phlegmate depurationem, tum in singulas partes
eodem nutriendas distributionem impedit: unde
Destillationes, Cachexia, Spasmi, Paralyse, al-
liq; id genus morbi haud raro exoriuntur.

Humidus Aer
mala produ-
cit.

6. *Humida* crassos & tenebricosos facit spiritus,
corpus multo humore supervacuo onerat, partium
nervosarum tonum relaxat, & debilitata coctione
cruditates accumulat: Unde Rheumatismi, Febres
putridae, ulcera fetida & curatu difficillima, &
Phthises frequenter profluunt; haecq; praecipue
causat, ubi illi associatum fuerit frigus: sin vero
adfuerit Calor, putredines & humorum & partium
solidarum inducit, membraq; mollia ac laxa reddit,
& expedite obeundis vitae muneribus inepta.

7. *Sicca* denique, licet spiritibus puritatem limpiditatemvè conciliet, sanguinis tum fermentationem, tum circulationem promoveat, eumq; à putredine tueatur, humiditates superfluas absumat, & corpora dura, solida, fortiaq; efficiat, articulosq; corroboret: quoniam tamen illa, succos absumendo, indurat, humoresq; crassiores & minus fluidos reddit, Obstructionum est opifex; & si Caliditatem sibi pro comite habeat, sanguinem adurit, & Bilem retorridam generat. Et hi quidem Modi sunt, quibus Aeris Intemperies morborum caussæ fiunt.

Aer Siccus. quod morbos producit.

8. Secundo, ratione *Corruptionis ab inquinamenti alienis*: Ipsa enim Aeris substantia quum minime simplex sit, nihilq; aliud esse videatur, quam minutissimorum Effluviorum partim à sole cæterisq; syderibus deradiatorum, partim è globo nostro terraqueo continenter exhalatorum, textura quædam; lanuginis instar, Terræ globum, ad vix plurium milliarum crassitiem sive altitudinem contegens & circumvestiens: ita utiq; constituta est, ut multa inquinamenta, tanquam sparsa morborum semina, alias ex inferioribus, alias è superioribus facile possit in sua vacuola excipere; eademq; corporibus nostris mox imprimere. Ex Inferioribus quidem, velut è stagnis, paludibus vel lacubus fætidis ac putridis; è quibus confertim expirantes vapores ambientem permistione pollunt. E terra gravî, & sulphureis, bituminosis, arsenicalibus, & id genus aliis spiritibus inquinata;

Aeris Natura et materia.

hæc inquinamenta recipit.

ex antris, specubus, aut barathris, post diuturnam clausuram apertis, graves interdum expirationes in aera tolluntur, nobis plurimum infensæ. Item Animalium, maxime vero Hominum non sepulta ex bello cadavera, reservata illorum Excrementa, evulsæ stirpes venenatæ, aliæq; sordes computrescentes, plerumq; aeri morbidas ac exitiales offensas inducunt. E superioribus vero in aere contingunt affectiones Duplices; Aliæ nimium sunt Qualitatum exuperantiæ, vel inæqualitates ex temporum tempestatumq; mutatione (ex quibus putredines insignes :) Aliæ autem Miasmata, seu iemina quædam pestilentialia, eo cœlitus demissa; quæ usq; adeo occulta sunt, cæca, & â sensibus aliena, obscureq; adeo & furtim invadunt, ut nunquam nisi effectibus & eventis deprehendi possint; nec de eorum origine plus sciri posse arbitramur, quam quod â determinata quadam permissione nexuq; syderum exoriantur. Hincq; manifestum fit, Tria ex aeris corruptela fieri communium morborum Genera: *Endemium*, â terrenis inferioribusque expirationibus; *Epidemium*, â vehementi temporum tempestatumq; mutatione; *Pestilentem*, â malignis, venenatis, vitæq; summe exitialibus Miasmatis, quæ vel è sublimi sunt demissa, vel in ipso aere genita, quæq; una cum aere, quem spiritu ducimus, permanant corpora nostra, & fermento seminali tum spiritus, tum humores, suo quæq; modo contaminant, & varios, eosq; ut plurimum contagiosos ac pestilenciales morbos proferunt.

quæ a superioribus
temporibus

Miasmata post
contaminata.

quæ morborum genera
sunt ab aere
inquinatio nō.

Endemium.
Epidemium.
post. contaminata.

9. *Tertio ratione subita insolentisque Mutationis*, sive isthæc ab annuis, menstruisvè tempestatibus proveniat; sive à Locorum mutatione; sive ab insuetis Syderum configurationibus. Quoad Aeris ex variis *Anni temporum tempestatumq; constitutionibus* alterationes; advertendum est, quod humani generis saluti ac sanitati nihil magis officere soleat, quam insuetæ velutiq; ex improvise ferientes aeris μεταβολαί, maximè ubi hæ irregulares fuerint, & respectivis anni temporibus ingenuinæ. Idq; haud injuria quidem contingit, verum ex necessitate. Quum enim omnis mutatio subitanea sit periculosa; temperamentaq; nostra tot modis diversis afficiat aer circumambiens & inspiratus, quot is ipse alterationes ex vario Cœlorum motu, ex insignium syderum ortu & occasu, ex ventorum aliorumque ad Meteororum classem spectantium conversione, passus est; quemadmodum, præter Hippocratis auctoritatem, diuturna omnes apud gentes experientia compertum est, & comprobatum: vix fieri potest, quin haud pauca morborum genera toties in vulgus passim invehantur, quoties temperamentum singulis è quatuor suis temporibus, ex ordinaria Naturæ lege peculiariter accommodatum non observavit Annus; sed immodicos valdeque intempestivos produxerit caloris aut frigoris, siccitatis aut squaloris excessus. Et Causa quidem generalis assignatu perfacilis est; nempe quod ex contrariis in contraria, atq; etiam ex humidis in calida aut frigida, gravis semper periculosusq; transitus sit.

10. (2) Quoad

10. (2) Quoad *Locorum* mutationem; observatu dignum est, quod non solum aeris, sed & Hominum etiam temperationes, juxta regionum & locorum situm, aliæ atq; aliæ sint. Hinc morbos haud raro affert in oras longinquas peregrinatio; quod unicuiq; regioni, ex soli & aquarum natura, item ex ventis ἐπιχωρείοις, seu regionalibus, peculiaris inest constitutio, suaq; proprietas, cui noviter advenis non facile sit assuescere. Id quod damno suo sæpe sunt experti, qui novas & à patria longe diffitas terrarum regiones peragrarunt; præcipue vero ubi constitutiones locorum, in quæ se contulere, admodum diversæ fuerunt ab iis, à quibus recesserant. Exemplo insigni sint Angli, qui primum Virginiam in novo orbe incolebant; hi enim fere omnes tumore Abdominis & Hypochondriorum, ex coeli soliq; incongruitate, graviter afflictī; illic commorantes, ne minimam quidem ex præfidiis vel generosissimis sentiebant opem; at in patriam denuo recepti, mox quàm facillime curabantur. Sed & quæ ex coarctato conclusq; in liberum perflabilemq; aerem vel saluberrimum fit mutatio, imbecillioribus, & his qui ex morbo aliquo graviore nondum integre convaluerint, magno solet esse detrimento. Nam aperto patefactoq; per calorem corporis habitu, si frigus improvisum superveniat, altissime illud per poros insinuat, circulationem sanguinis, eum incrassando, impediat; & diaphoresin, quæ undiq; libera esse debet, intercipiendo, fomitem materiamq; novi morbi colligat. Contra vero, si corpus à præcedente frigore fuerit clausum;

Exemplum.

Notandum.

sum; repentinus calor, spiritus humoresq; subito ac vehementer agitando, dum arteriarum halitus exitum per occulta cutis spiracula non invenerint, corpus summopere labefactat, morbosq; ex putredine sanguinis enasci aptos progignit.

II. (3) Quod ad Aeris affectiones ab *Astris* inductas attinet; quum scitissimum sit, Solem esse causam lucis & caloris; accessuq; & recessu suo inducere seriem ac vicissitudinem tempestatum anni; procreare plantas & Animalia, specialiterq; Hominem generare cum homine; ac excitare ex terra fumos, qui concrecant in nubes, abeant in ventos, aliaq; id genus meteora: item Lunam complere & evacuare Conchylia, ossaq; Animalium; ac plurimum posse in res omnes humiditas, ac in Mare potissimum, cujus Accessus & Recessus ad ejus motum phaseisq; varias contemperantur: dari quinetiam effectus quosdam, qui ad alias causas, quam ad Sydera revocari non possint; cujusmodi sunt morborum Crises, inæqualitates tempestatum, pestilenciales annorum Constitutiones, &c. Quum hæc omnia ita se habeant, inquam, quidni credamus, ex variis eorundem syderum motibus, ortu & occasu, configurationibus, ac influentiis, Aerem varias pariter subire mutationes, quibus hominum temperamenta diversimode afficiantur, quæq; alias mitius, alias ferocius in nostra agant corpora? Et quemadmodum *Frequentiores* insignium Syderum commissiones nexusq; coelum nunc inconstantis, nunc intemperatæ, alias pluviosæ, alias æstuosæ, &c. constitutionis reddere solent; unde

Notanda.

6283 Morborum Crises.

unde haud pauci, *Epidemii simpliciter* dicti, morbi excitantur, quales passim fusq; descripsit *Hippocrates* (*lib. Epidemiorum*;) ita pariter probabile est, ex eorundem configurationibus *Rarioribus*, ac quasi portentosis, aerem conspergi inquinamentis quibusdam venenatis, totoq; genere (uti vocant) deleteriis; ex quibus, ceu à seminibus per æthera sparsis, emergant *Epidemii Pestilenciales*. Hoc quidem tristi rerum eventu compertum habemus, Pestilentiam aliam nonnunquam ingruere, quæ solos *Boves* jugulet, qualem Anno Christi nati 1514. in Galliam irrepisse, memoriæ prodidit *Fernelius*; aliam quæ *Equos*, qualis in Brittannia nostra jam nunc per biennium totum gravissime sæviit; aliam quæ *Homines*, cujus generis duas sub Marco Antonio fuisse commemorant, universo fere orbi exitiales, quibus penè usq; ad internecionem humanum genus deletum fuerit. Jam, igitur, si in *Diversitatis* hujusce Pestilentiarum *Causas* altius inquiramus; necesse profecto fuerit, ut posthabita illâ putredinis simplicis ex sola tempestatum *Anomalia* inductæ accusatione, in qua vecorditer acquiescit Medicorum vulgus (si enim una putredo tantæ tamq; diversæ perniciæ causa foret, omnes *Animantes* peræq; attingeret ac infestaret) ad abditiorem quandam aeris *Diatthesin*, è sublimi demissam, confugiamus; aerem nimirum peculiari quodam quasi veneno contaminatum, quod huic, non autem illi *Animantium* generi sit infensum, ac hostilitate specifica mortiferum; quodq; à certa quadam, & non nisi perraro contingente Syderum illustrium permissione haud incommode deducatur.

Nam

quæ & istis
infectionibus
rarioribus
sunt.

per se per se

nostr. Animal. Exercit. I. apertius diximus; idem nempe nobis inesse & vitæ principium, & mortis. Spectat autem *Præter-naturalium* Classis ad morbi-feros eos Characteres, qui nobis à Parentibus, una cum materia spermatica, ex qua prima corporis rudimenta sumus mutuati, profunde velutiq; medullitus impressi fuerint. Quocunq; enim morbo, modo insignis sit & Chronicus, è parentibus utervis, dum generat, tenetur; eum, mediante principio prolifico, tanquam per contagium, transfert in prolem. Maxima igitur ortus nostri vis est, nec parum felices sanis parentibus enati.

Inf. r. r. Morbif. r. prænaturalis
quæ

5. Ex Adventitiis autem, alia *Externa* est, alia *Interna*. Externa, quæ extrinsecus adveniens morbo originem præbet: estq; vel *Necessaria*, vel *Contingens*. Externa *Necessaria* est, quæ ex rerum ad vitam necessariorum una aliqua vel pluribus ortum habet: in quibus sunt Aer, quem inspiramus, Cibus & Potus, Motus & Quies, Somnus & vigilia, quæ excernuntur aut subsistunt, & Animi Pathemata; quæ proinde *Res Non-naturales* Medicis vocari obtinuerunt. *Contingens* vero, quæ non necessario quidem, sed mere fortuito nobis contingit ferenda; cujus generis sunt gladii ictus, ruentis lapidis & bestiarum occurfus, omniaq; fortuita corpori vim inferentia. Harum impetus cæci nec arte prævideri possunt, nec cautione declinari: Illæ vero possunt, ideoq; in earum observatione Ars nostra versatur. *Interna* Adventitia est, quæ intrinsecus corpori ejusve contentis adhærens, ibique genita, morbos efficit: hæc; porro est vel

*Causa morbilifera ad
 ventitia, externa. r. r.*

necessaria.

res non naturales quæ

Contingens.

*Interna Causa morbi
 r. r. adventitia. r. r.*

H

Solitaria,

Solitaria

Cum alijs Coniuncta

Solitaria, quæ sola & propria vi morbum inducit; vel *cum alijs Coniuncta*, cuius exemplum est Caco-chymia; quæ à diætæ erroribus exorta, cum ob-structionibus & putredine quasi conspirans Febrim parit.

6. Porro, Causa Efficiens est *Princeps*, vel *Ministra*; deindeq; *Procatartica*, *Antecedens* vel *Continens*, de quibus sigillatim pauca.

Causa efficiens
principalis.

Ministra.

Causa *Principalis* est, quæ varias inter causas ad producendum morbum conspirantes energiam obtinet primariam; ut Putredo in Febre putrida. *Ministra*, *Συνοχία*, five Concausa, quæ sola quidem nihil efficit, sed Principali ad efficiendum subministrat, & adjuncta affert; ut obstructio viscerum non nihil ad scorbuti (cujus causa principalis in Miasmate quodam peculiari consistere videtur) generationem confert.

7. *Procatartica*, quæ latentes prius in corpore causas excitat & movet, five sit in corpore, five forinsecus adveniat, undeque morbus primo produ- citur; ut ira vel æstus aeris Caco-chymiam movens, febrimq; inducens. Hujusmodi causas Hippocra- tes olim *περσάσεις*, Occasiones nominabat, & merito quidem: quanquam enim manifeste & ad sensum evidenter corpus nostrum afficiant; suapte tamen natura vehementem morbum producere non sufficiunt, sed si in corpus Caco-chymicum, & morbosam *παρασκευή* habens, inciderint, illud mox in morbos conjicere, anteaq; latentem affecti- onem quasi manifestare possunt. Unde perspicuum fit,

fit, manifesto differre Procatacticas à *παρεργαίς*, seu *Evidentibus*. Etsi enim omnis causa Procatactica sit simul evidens & manifesta: non omnis tamen causa Evidens Procatactica appellari sustinet. Nam ex Evidentibus haud paucae sunt, quae morbosam aliquam *ὑποκείμενην*, five praedispositionem, non requirunt; ut Gladius est causa manifesta vulneris, Lapsus & Percussio fracturae; sed non est Procatactica.

differt procatactica ab evidentibus, ut quomodo.

8. *Antecedens*, Graecis *ἄνευθεν*, est praevia quaedam in corpore latens & abdita dispositio, ortum ex alia ducens, quae morbum antecedit, eumque producere apta est nata; ita tamen, ut ea posita morbus necessario non ponatur (tolli enim potest, antequam ex ea nascatur morbus) & ea sublata morbus semel genitus possit perseverare: ut Plethora vel Cacochymia à diatae vitiis exorta, unde inflammatio vel obstructio in alicujus partis meatibus originem ducat. Haec autem Causa solis morbis cum materia conjunctis propria est: Porro morbum vel proximè attingit, & *Conjuncta* vocatur, ut intemperies alicujus partis frigida, quae parti vicinae similem intemperiem imprimit: vel remota, & tunc *Synecdochice* nominatur *Antecedens*; ut Plethora respectu Phlegmones, mediante sanguinis affluxu ac stagnatione inductae.

quibus morbis est propria.

quando conjuncta vocatur.

quibus autem dicitur.

9. *Continens* est, quae cum morbo cohaeret, ejusque essentiam continet, atque ea posita necessario ponitur morbus, ablata tollitur; ac propterea ad definitionem morbi semper requiritur: ut Calculus,

qui ex Cacochymia, ab intemperantiori cibi & potus sale fixativo imprægnati usu orta, natus, ureterem obstruit; quo ablato, obstructio Ureteris simul tollitur. Vis aliud Exemplum? Continens causa Phlegmones est sanguis extravasatus, inq; substantia alicujus partis hærens atq; putrescens: hoc autem ablato, & redintegrata ejusdem Circulatione, mox evanescit Phlegmone. Unde indubitato constat, non omnes morbos causam Continentem ad sui generationem desiderare: sed eos solum, quibus Materia est conjuncta. Constet præterea, eam esse AdhæSIONem copulationemq; causarum, ut Continens ex Antecedente, Antecedens ex Procatartica quasi defluat; quumq; omnes continuatione quadam & serie sunt connexæ, ordine prima est Evidens, postrema est Continens, quotquot inter has mediæ intercedunt, Antecedentes appellantur. At non omnis morbus tribus ex causis ortum necessario adipiscitur, sed alias ex duabus, alias ex unica. Exemplo rem illustremus. Si ex repentina exercitio jam tum incalcescentis corporis in aquam frigidam immersione, putrida Febris accenditur; frigus aquæ est causa Procatartica; cutis adstrictio indeq; prohibita diaphoresis, causæ Antecedentes; & heinc exorta putredo, Continens proximaq; causa.

10. Cæterum, præter hætenus recensitas, supersunt aliæ quædam morbos efficientium Causarum Differentiæ. Earum quippe unaquæq; interdum *per se*, interdum *per accidens* corpus de statu sanitatis deturbat. *Per se* quidem, quum propriis in-

qui Morbi habent
Causam Continentem.

Ordo Causarum
morborum.

qui Morbi habent
Causas.

Causa per se.

infitisq; viribus proxime, nulliusq; interventu id præstat: ita vinum & Aromata per se calefaciunt, & Aqua frigida corpori affusa id per se quidem & proxime, nullius interventu refrigerat. *Ex Accidente* vero è contra, quum non propriis viribus, sed alterius interventu, opus efficit & edit: quomodo Aqua frigida, dum cutis spiracula contrahendo condensandoq; fervidos sanguinis halitus foras erumpentes intro repellit, in causa est, ut universum corpus incalescat, intus cohibitis, & sanguini turgescientiam febrilemq; effervescentiam inducentibus effluviis illis sulphureis, quæ per diaphoresin debent continuo explodi.

per Accidente.

II. Postremo, ex causis Aliæ dicuntur *Positiva*, Aliæ *Privativa*. *Priores* sunt, quæ sua præsentia aliquem effectum sibi consimilem, corpori autem noxium producant: quemadmodum Aqua frigida est causa positiva frigiditatis. *Posteriores*, quæ absentia sua effectum sibi dissimilem & contrarium edunt: ut influxus vitalis ex partibus alicui denegatus, causa est, ut ea calore totiq; destituta infrigidetur. Atq; hæc quidem de Causarum morbificarum Differentiis in genere sufficiant.

Causa positiva

privativa.

Ex-

EXERCITATIO V.

*Quomodo ambiens Aer Sanitatem nostram obterat,
Morbosq; inferat varios.*

ART. 1 Argumenti hujus cum proxime precedenti connexio methodica. 2 Aeris ad vitam Necessitas: Et 3 Usus in Animalibus sanguineis. 4 Quæ ratione, quotque modis immutentur corpora nostra ab aeris intemperie Calida; 5 Frigida; 6 Humida; 7 Sicca. 8 Quenam morborum genera oriuntur ex inquinamento alienis corrupto aere. 9 Vitia aeris ab Anni temporum tempestatumq; Anomaliis profuentia. 10 Quomodo sanitati incommode aer ratione subita sue insolentisq; Mutationis. 11 Quomodo item ratione afflictionum malignarum ab Astris demissarum. 12 Et quomodo deniq; ratione Motus inconvenientis.

I. **C**ausarum morbos Efficientium, quæ forinsecus corporibus nostris obtingunt, quarumq; vires nobis sunt necessariè ferendæ, Classẽ integrã ex *Sex rebus Non-naturalibus* vulgo dictis constare, in capite superiori diximus. Quoniam autem ab Universalibus ad Particularia ratiocinando omnis oritur Scientia; & consilii nostri Pathologici ratio à nobis id exigit, ut à Generali Causarum morbificarum recensione, ad earundem contemplationem particularem, repetito ordine progrediamur, quo quibus ex causis speciatim singula morborum genera suam ducant originem, denuo perscrutemur: Propterea nunc dicendum est, qua ratione, & quot modis unaquæq; ex iis, quæ sub dicta Classe comprehenduntur, corpus nostrum immutare, morbumq; excitare possit. Et ab ambiente quidem *Aere* exordiendum; utpote qui in τῷ ἐξοθεν αἰσθητῶν, seu rerum foris incidentium genere, primum sibi vendicat locum.

*Causæ Morbificæ
quæ ex quibus
potius non possunt
quæ ex quibus.*

2. Hujus

2. Hujus tanta est ad sustentandam Biolychnii
 flammulam, in Cordis sacrario perenniter mican-
 tem, necessitas, tantaq; dignitas, ut præstantiorem
 hominis partem Latini Animam, ἀπὸ τοῦ αἵματος,
 à vento seu aere, & Græci ψυχῇ, ἀπὸ τοῦ ἀνα-
 ψυχῆς, quod aeris proprium est, voluerint dedu-
 ctam: Et ab eadem fortassis mente Varro Animam
 definierit *Aerem ore conceptum, tepesactum in pul-
 mone, fervesactum in corde, diffusum in corpus*. Cæ-
 terum hic Aer, ut ζῶντος αἵματος, vitæ causâ quodam-
 modo digne reputetur: Ita & interdum ἀποθνήσκου
 ποιεῖ, Mortis existit auctor, ubi à nativa sua & ad
 vitam conservandam requisita salubritate desciverit.
 Si is enim bene constitutus Animalium omnium,
 maxime quæ donantur organis respirandi, vitam
 tuetur ac conservat, cur male constitutus eorundem
 vitæ pariter non incommodet? Illinc sane, agente
 spiritu vitali, prima est vitalis auræ in sanguine Em-
 bryonis accensio; illinc continua ejusdem in lucem
 videntibus Micatio & ἐκλάμψις; & illinc quoq;
 haud raro extinctio & interitus. Vitia autem, qui-
 bus correptus Aer, suaq; puritate exutus, nobis
 reddi solet infalubris ac infensus; in illius vel Qua-
 litatum immoderatione, vel ab alienis inquinamen-
 tis corruptione, vel Anomaliis sive Mutationibus
 subitaneis; vel inconvenienti deniq; Motu, con-
 sistere videantur. Hæc itaq; particulatim expen-
 damus.

Aeris ad vitam
 necessarius est.

quibus modis
 vitatur Aer.

3. Prius tamen breviter animadvertendum est,
 Aerem ab Animalibus sanguine præditis in pul-
 mones.

Cur Aer An
spiratur.

quomodo Aer in
spiratur sanguis
subleuat.

mones inspirando attrahi excipique, in eum potissimum finem, ut is sanguinem, dum pulmonum vasa, cordisq; ventriculos perenni circuitu pertransit, subtiliando & quasi rarefaciendo, eum nutriendæ Flammulæ vitali magis accommodum reddat; idq; quidem non frigiditate sua, sed partim substantiæ tenuitate, partim vehementia motus: consimili prorsus modo, quo per folles insufflato aere, flamma in lignis promptius accenditur; ut in *Oecon. Animal. Exercit. 8.* dilucide deditaq; opera demonstravimus. Hoc enim constituto, mente deinde facilius comprehendamus, qua ratione, quibusq; modis, idem aer usui dicto incongruus evadat & inidoneus. Expedit igitur sciamus, Aerem morborum fieri opificem,

Aer primo Causa
Morborum Immoderatio
ratione suarum
qualitatum.

Aer Nimbis
Causa est.

4. Primò, *Qualitatum suarum Immoderatione*; quando nimirum is vel Calore, vel Frigore, vel Siccite, vel Humiditate fuerit intemperatus. Et ejus quidem intemperies *Calida* sulphureas, promptiusq; inflammabiles sanguinis particulas (ex quibus spiritus conficiuntur vitales) cito nimis, quamq; par est copiosius inflammat accenditque: eoq; nomine sanguinem primo ipsum, deindeq; universum corpus calefacit; dissolvit, liquat, attenuat, denuoq; adurit. Hincq; contingit, quod in regionibus fervidis & æstuosis, in locis Austro soliq; expositis, in Æstate ignea & torrida, in austrino Cæli statu, Spiritus nostri inflammantur, sanguis & humores reliqui ardoribus extormentur, Bilis augetur & exacuitur: iisq; ex causis Morbi quamplurimi, hiq; sæpe Acuti, suscitantur. Sed & aliter quoq;

Nam ut alia horum conspiratio imbres, alia serenitatem; alia Austrinam, alia Aquiloniam, aliamve tempestatem movet: ita sane fatendum, quandam obtingere, quæ aeri pestilentiam immittat. Utq; multa sunt Pestilentia genera; ita uniuscujusq; peculiarem quandam esse commistionis rationem & propriam causam, quæ diversimode in aerem, atq; in nos debacchetur, pro mitiori sævi-orive veneni genio.

12. (4) *Ratione Motus inconvenientis*; efficit enim impetuosa ventorum incurfio, ut aer altius in poros cutis impulsus, quas in se habuerit vel è terris, vel è coelo derivatas qualitates profundius in penitiores corporis partes humoresq; invehat imprimatque: uti experimur in flatu aeris in cutim flabello acti. E contra, *Tranquillus* aer, nulla ventorum vi agitatus, etsi mitis ac lenis appareat; requietæ tamen stagnantisq; aquæ more, corrumpitur; unde putridi ac contagiosi morbi originem fortiantur.

EXERCITATIO VI.

*Quaratione, quotq; modis Cibus & Potus morborum
fiant Materia ac velut sementis.*

SUMMARIUM.

ART. 1 Dicendum Ordo. 2 Ratio generatis, cur immoderate Alimento-
rum Facultates corporis tum humoribus, tum partibus solidis imprimantur.
3 Quomodo, & ad quam morborum genera producenda faciant Esculentia ac
Potulentia Manifestis qualitatibus culpanda 4 Quomodo item, quæ qualitatibus
infamantur Occultis. 5 Varia Repletionis, & 6 Inanitionis necumena.
7 Cibandi dignitas, quemadmodum sanitati adversetur. 8 Ciborum deniq;
Ordo perversus, quæ incommoda adferat.

1. **N**onnaturalium ordine, *Cibus* atq; *Potus*
post Aerem proxime succedunt expen-
dendi; utpote quorum facultates,
quemadmodum in conservanda confirmandaq; ho-
minis sanitate, ita & in eadem subvertenda sunt
aeris proximæ; nec plures, aut graviores ab hujus,
quam ab illorum vitiis exoriuntur Morbi. Nam

*Materiam lethi bibimus; cum vescimur, ecce,
Pabula quæ vitæ, dant Alimenta neci.
Ipso mors sub dente crepat, &c.*

Esculentorum autem & Potulentorum vitia, quæ
gignendis morbis pabulum suggerunt atq; materi-
am, ad eorum vel inconvenientes Qualitates, vel
indebitam Quantitatem, vel sumendi *Angustiam*
sive Importunitatem, vel Ordinem deniq; perversum
genuine possunt reduci.

2. Primo, *Qualitatibus* peccant Alimenta, ubi
easdem, quibus insigniuntur ipsamet, facultates
in-

quibus Modis al-
imenta producuntur
Morborum.

intemperatas, five Manifestæ sint, five Occultæ, primo in Chylum, in Sanguinem deinde ac succum Nutritium, eisq; mediantibus in ipsas partes solidas denuo invehunt ac imprimunt; eoq; pacto corpus nostrum, Medicamenti more, alterant. Quum enim ea sit Agentis Patientisq; naturalis conditio, ut, quia materiam communem obtinent, mutuas operas conferant in sese; omneq; Agens agendo non-nihil etiam patiatur ac perferat: quoties ejus, quod in corporis alimoniam assumptum est, vires nimis validæ ac indomitæ fuerint, nec prorsus ventriculi robore evictæ; necesse est, ut id unâ cum Chylo in venas Lactæas, ductusq; chylicos Pecquetianos, indeq; partim cum sanguine, partim cum succo Nutritio, singulis partibus delatum, suis qualitatibus quicquid attigerit imbuat. Dyspeptæ quippe, ventriculiq; viribus infracta, etsi quodammodo subacta, inq; succum albescentem transmutata videantur; non tamen prorsus sunt extincta, nec pristinis omnino spoliata facultatibus, sed immoderatæ qualitatis nonnihil manet tum in sanguine, tum in succo alibili, qui quascunq; è Chylo conceptas labe partibus solidis inurunt. Unde manifestum est, non modo spiritus & humores, quibus conservamur; sed & omnem corporis singularumq; ejus partium constitutionem, pro variis Esculentorum ac potulentorum facultatibus insignioribus, diversimode mutari. Heinc Intemperies, heinc Obstructio, heinc Cacochymia; quæ gravissimorum morborum causæ antecedentes continenteq; fiunt.

*quomodo Alimento
tum bita tum
mutantur*

buta producta
ab alimentis ni-
mis calidis.

frigidi.

humidi.

Siccus.

Crassus.

3. Quoad *Manifestas* itaq; Alimentorum Facul-
tates; Cibi & Potus justo *Calidiores*, dum Chy-
lum sulphureis, inq; bilem facile facessuris parti-
culis præclare imprægnant, sanguinem nimis cali-
dum producant, spiritus incendunt, eoq; nomine
uniuersum corpus excalefaciunt; ut Allium, Piper,
aliaq; Aromata, & præcipue Vina Polygophora: un-
de Febres, aliiq; calidi morbi enascuntur. *Frigidiores*
vero frigidum ac crudum sanguinem, suæq; naturæ
consentaneos proferunt succos, eorumq; interventu
universum corpus refrigerant: cujus sortis sunt Pis-
ces, Lactuca, Hordeacea; Cerevisia leptomera val-
deq; tenuis, &c. quæ Cachexiam, Leucophleg-
matiam, Febrem albam, Obstructiones, aliaq;
id genus mala, ex spirituum vitalium penuria, san-
guinis Molynti, seu infida elixatione, succiq; Nu-
tritii ad alendum ineptitudine promanantia, sensim
inducunt. Deinde *Humidiores* efficiunt, ut totum
corpus humiditatibus superfluis inundetur; eaq;
ratione morbos producant consimiles. *Sicciores* è
contra, dum Chylum, quàm par est tenuem minus
ac fluidam suppeditant, geminam illius sobolem,
Sanguinem scilicet & succum alibilem, quodam-
modo incrassant, figunt, & tum volatilizationi,
tum distributioni parum idoneos reddunt: unde
nutritionis imminutio, segnior sanguinis circulatio,
viscerum ἐμπεριξίς, aliaq; ejusdem farinae incom-
moda solent infestare. *Crassiores* porro, ut carnes
bubulæ (salitæ præsertim, ac fumo solevè induratae)
panis azymus, Castanea, Cerevisia seu infida fer-
mentatione, seu frumenti crassitie turbida, item
vina

vina præliganea, styptica & indefæcata, aliaq; alimenta *αρεσινδεια, αχρηστα & ιχθυα*, crassum, lentum, fibrosumq; proferunt sanguinem, qui non nisi ægre per viscerum angustias movetur: unde Obstructiones, Lienis Tumores, Melancholia, Scorbutus, Lithiasis, aliæq; affectiones chronicæ scaturiunt. Ex opposito, *Tenuiores*, cujusmodi sunt vina alba oligophora, serum lactis, Mora, Perfica mala, horarii; fructus, succos pariunt tenuiores, qui Biolychnii flammula cito nimis facileq; disperguntur; unde virium languor, & partium resarcitio diminuta.

Tenuiores

4. Quoad *occultas* autem (uti loquitur Philosophorum vulgus) qualitates; hoc nomine damnanda veniunt Alimenta, quotiens situm ac putredinem conceperint, aliamve noxiam habuerint labem, qua naturam corporis nostri insigniter lædant ac perniciose. Sub hunc censum cadunt Frumenta Carnesq; putredine situvè corrupta, aut venenis inquinata; hæc enim omnia intro excepta, spiritus, sanguinem humoresq; contagione inficiunt & labe-
factant. Hujus rei eximium comperimus Exemplum in Venatoribus illis, qui (referente clariss. *Fernelio, in lib. 2. de abdit. rerum causis*) quum de rabiosi Lupi, quem trucidarant, inq; varia obsoniorum genera appararant & coxerant, carne comedissent; non multo post tempore rabie correpti miserrime perierunt: quandoquidem vis venenata in ea carne tam diligenter apparata perman-
sit, nec ab igne potuit, aut esitantium calore domari.

putredine.

Exemplum.

5. Secundo,

5. Secundo, *Quantitatis* respectu lædunt Alimenta; idq; bifariam, scilicet vel quando copiose nimis supraq; naturæ vires fuerint assumpta; vel quando parce nimis infraq; naturæ necessitatem. Illinc exoritur Repletio: hinc Penuria & Inanities. Ex Repletione, ubi cibus & potus in optimum Chylum, in sanguinem facefferint, & in alibilem Nervorum rorem; sensim accumulatur Plethora, seu succorum utilium exuperantia; ubi vero iidem, ex coagmentatione assidua corruptelam demum putredinemq; acquisiverint, emergit mox Caco-chymia: atq; ex his duabus uberrima succrescit morborum seges. Plethora quidem, tum quæ deferendis humoribus comparata vasa solum complet, tum etiam quæ vires simul gravat; licet, quàm humorum luxuriantium corruptio, naturæ minus gravis sit & infensa: tuta tamen non est, sed maxime lubrica & periculosa. Ventriculum quippe obruit, adeo ut eum in opere Chylosæwæ deficere sit necessum; & Spiritum vitalem, Sanguificationis Authorem, perinde ac multum oleum lucernæ flammam, opprimit & quasi strangulat, ut is è Chylo in Cordis ventriculos subinde importato sanguinem nequeat purum sat probeq; excoctum conficere; unde sanguis crudus, frigidus, & tum ad spiritus vitales reficiendos, tum ad sustentandam Biolychnii flammulam inidoneus. Excrementorum item Flatuumq; ingentem facit proventum, quæ præ copia neq; à natura domari possunt, nec facile excludi. Præterea, omnis generis humores congerit, eorumq; tum multitudine, tum cruditate ac crassitie,

b. h. a. Repletio

plethora & morbis

Plethora affe-
tus.

crassitie, Obstructiones accersit, circuitum sanguinis retardat, viscerum meatus opplet, Cerebrum Nervosq; gravat, totumq; corpus infarctum, turgidum, compactum, minimeq; pervium reddit; & eo nomine impedimento est, ne è sanguine continuo exhalantes vapores per diaphoresin tempestive explodantur. Et heinc Febres, Inflammationes, Tumores, Diruptiones vasorum, Hæmorrhagiæ, Apoplexiæ, aliaq; quamplurima id genus mala succrescunt. *Cacochymica* autem *Plethora*, quandoquidem ex non modo superfluis, & ad vasorum continentium distentionem usq; congestis, sed & vitiosis simul inq; putredinem ex levissima quavis occasione obnoxiiis humoribus expullulet: infinitæ propemodum morborum multitudini & occasionem subministrat, & materiem. Sanguinem quippe, quo vita potissimum inest & sustentatur, variis conspergit impuritatibus; quæ neq; spiritus vitalis energia reduci possint in meliorem naturam, nec inter circulandum à sanguine in organis hujus à sordibus repurgationi inservientibus convenienter separari: unde universa sanguinis massa in arterias sensim delatâ ex Abdomine foedâ colluvie brevi corrumpitur; & quid mali, precor, est, quod à corrupto sanguine non expectes ac timeas? Quum enim ex observationibus Harvæanis sit apertissimum, quod sanguis, spiritu vitali quasi entheatus, sit corporis (post Deum ter opt. max. immediate) tum opifex, tum conservator, & pars principalis, in qua Animæ sedes: inde fas sit colligere, eum non vitæ solum Authorem esse; sed pro vario ejus discrimine, ac motu in celeritate aut tarditate, vehementia.

*Plethora Caro
Chymica spiritibus*

mentia aut debilitate, &c. Sanitatis etiam morborumq; causas contingere. Quod haud obscure olim subinnuit *Philosophus* (de part. *Animal.* lib. 2. cap. 4.) ubi inquit; *Sanguinis natura causa est, cur permulta Animantibus tum per mores, tum etiam per sensum obveniant. Nam ejus tenuitate & munditie, animalia sapientiora sunt, sensumq; mobiliorem obtinent: similiter, vel timidiora, vel animosa, iracunda, & furiosa evadunt; prout scilicet sanguis eorum vel dilutus, vel fibris multis crassusq; refertus fuerit.* Ut heinc causas perspicere liceat, non modo vitæ in genere (quippe nullum aliud Calidum innatum, aut influens reperias, quod sit immediatum Animæ instrumentum, præter sanguinem, & ex eo oriundos spiritus vitales) sed longioris etiam, aut brevioris ævi; somni, vigiliarum, ingenii, roboris, & morborum ferme omnium. Ita sane à natura comparatum est, ut nobis ex eodem fonte vita & sanitas, imo nonnunquam & mors quoq; ipsa profluant. Quo rite animadverso, quis fando possit exprimere, quantopere Mortalium felicitatis intersit, Animæq; pariter ac corpori conducatur; ut proba victus ratione sanguinem purum ac nitidum conservent? Deinde, ex Cacoehymia, *Succus* quoq; *Nutritius*, quo quicquid substantiæ corpori in dies detractum est, in dies instauratur, adeo inquinatur, ut partibus eodem nutriendis delatus, non assimiletur quidem, sed ceu ingratus & noxius ab iisdem plane rejiciatur. Heincq; Cachexia, Scabies, Elephantiasis, & ingens aliorum affectuum ab impuro Succo Nutritio dependentium fylva. Quocirca hunc habitum rectè commonefacit

non 9 aliter calidum
innatum aut influens
sed prout in sanguine
est.

facit *Hippocrates* esse periculofum, & fine mora solvendum. Hicq; memoratu dignum fit Distichon illud *Phocylidis*

μέτρω μὲν φαγεῖν, καὶ πίνειν, καὶ μυθολογέειν;
πάντων μέτρον ἄριστον, ὑπερβάσιν δ' ἀλεεινὴν.

Moderatè cibum potumq; sumas, & loquaris:
Modus omnium optimus, excessus autem vitan-
(dus est.

6. Contra vero, *Inedia*, seu tenuior parciorq; victus, quam natura exigit, licet vitiosos quidem humores per iteratas cruditates congestos attenuet, suo modo concoquat & absumat; eoq; nomine, tum sanguinis circuitum accelerando, tum succi alibilis distributionem promovendo facilitandoq; universum corpus pervium patensq; reddat, obstructions expediat, flatus discutiat, Cerebri omniumq; partium excrementa moveat, & in vias deducat, per quas naturæ impulsu è corpore exturbentur: si tamen longior fuerit, tum sanis, tum impuris corporibus utiq; haud parum incommodare solet. *Sanis* quippe, non modo spiritus, sanguinem, atq; balsamicum nervorum liquorem, ast & partium etiam solidarum substantiam colliquat, depascitur & exhaurit, denuoq; in *Marasium* deducit. Consultissime itaq; statuit *Hippocrates*, Levius in paullo pleniori diæta peccari, quam in pertenui. Impuris vero, dum noxios humores, consueta alimentide novo subministrati benignitate destitutos, exagitat; varia intentat nocumenta;

I.

pro

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

pro vario jejunantis temperamento, & apparatu morboſo : quandoquidem per inediaſ humorum omnium vires ſe produnt manifeſtè. *Bilioſis* nempe efferveſcit Bilis, & quaſi conceptâ ferocitate exultat ; quæ ſuo dein motu ac fermentatione, oris amarorem, præcordiorum anguſtiam, Cardialgiã, quinimo nonnunquam & Febres inducit : hincq; proculdubio contingit, quod Picrocholi *πικρὸν χολόν* (ut venerandi *Senis* phraſi utamur) *Næſeilus* ægerimè ferant. *Melancholicis*, dum fermenteſcere facit ſuccum Acido infamem, mœrorem & metum incutit, vigilias, vertigines, ruſtus, oris aciditatem, hiſq; ſimilia ſymptomata. *Pituitofis* autem deſtillationes è capite concitat, & pituita in ventriculum copioſe illabente, Nauſeam, Vomitionem, Animi defectionem, &c. invehit. Et hiſ, opinaſur, de Cauſſis, tenuis & admodum exquisitus victus ab *Hippocrate* jampridem fuit exploſus.

7. Tertio, reſpectu *Temporis*, nobis aliquando morbos accerſant Alimenta: ubi nimirum vel hora non conſueta, vel nondum integre conſectò, in Chylum tranſmutato, deq; ventriculo in inteſtina detrufò cibo priori, ingeruntur. Conſuetudo enim ut in omnibus ad conſervandam corporis œconomiam ſpectantibus, ita præcipue in tempore cibandi, permagni eſt momenti, indeq; in adagium tranſiit, quod Natura gaudeat conſuetis. De hac re rectè *Hippocrates* (2. de rat. vict. in acut. text. 22.) Tum iis, qui bis de die comedant, tam iis qui ſemel, noxas & infirmitates pariunt repentina mutationes : Eoſq; qui prandere non conſueverunt, & prandeant,

prandeant, statim infirmos reddunt, toto item corpore graves, & imbelles, & desides. Quod si supercenerint, acidum ructant: alios alvi levitas exercet. Nempe ventriculus præter consuetudinem gravatur; superficcescere consuetus, non bis tumescere, neq; bis cibos concoquere. Contra vero, qui bis de die cibum capere consueverunt, ii nisi pransi fuerint, imbelles fiunt & infirmi, ac Cardialgiam patiuntur, &c. Deinde si quis in ventriculum antea jam clausum, circaq; cibi prioris coctionem occupatum, cibos novos ingerat; statim is gravitatem sentiet, & hiatu, oscitatione, fluctuatione, ventris deniq; torminibus tentabitur: indicio sane manifesto, debitam prius assumpti cibi Chylificationem, ab alterius præcociter superingesti cruditate & fixatione, interturbari ac impediri; indeq; Cruditates, & obstructions (quibus nullus non morbus suam debeat originem) confertim progigni. Egregia super hoc vitio est *Avicennæ* sententia (*lib. 1. fen. 3. doct. 2. cap. 7.*) *Nihil est, inquit, in corpore deterius, quam nutriens super nutriens, quod non est degestum, mittere; & præterea nihil est deterius, quam fastidium ex male nutrientibus, cum inde ilias morborum oriatur.* Quocirca ex *Schola Salernitana* consilio

Non bibe non sitiens; & non comedas saturatus.

8. Postremo, ratione *Ordinis* perversi lædunt Alimenta; ubi cibus, qui cæteris dissolutu concoctusq; difficilior est, & tardius per Galaxiam trajicitur, iis præmansus fuerit, qui & concoctionis

& distributionis sunt facilioris. Eupeptis enim, quæ tum facilius in chymum faceffere solent, tum citius in intestina delabi; si exitus à Dyspeptis ἐν τοῖς πρῶτοις, seu prima mensa præposterè devoratis præcludatur: præter tempus opportunum in stomacho detenta, longiorq; fermentatione vitiata, & ipsamet corruptelam concipient, & eandem reliquis cibis omnibus, ut ut alioquin optimis, affatim communicabunt; unde τὸ πᾶσι διαφθορά, & hinc Cacochymia, morborum feracissima. Et de Alimentorum vitiis, quæ maximam in gignendis morbis vim obtinent, hæc breviter dicta sunt.

EXERCITATIO VII.

*Quæ mala à Motu & Quiete; quæ item à Somno
& Vigiliis modum supergressis.*

SUMMARIUM.

ART. 1 *Quam diversimode ledatur sanitas à Motu corporis immoderato,*
2 *& intempestivo; 3 ab Inertia & disidia; 4 à Somno deniq; & Vigiliis*
longioribus.

HIs proximè succedunt *Motus & Quies* modum excedentes; quæ & suum etiam ad Nosogenesin symbolum haud raro conferunt. In Motu autem commissi errores, in ejus vel Excessu consistunt, vel Importunitate.

I. *Motus corporis Immoderatus* quamplurima affert incommoda, quæ ab omnibus, quotquot jucundæ salubrisq; vitæ studiosi sunt, sedulo vitari debent. Quippe, siue vehementior supraq; corporis vires fuerit, siue diu nimis continuatus; spiritus, nedum qui è sanguine noviter accensi sunt, ast & partium solidarum insitos (illarum quasi indigenas & conservatores) dissipat & exhaurit: adeoq; & sanguinem depauperat, & universum corpus denuo refrigerat. Nervorum balsamum nutriendis partibus apparatus colliquat & absumit; atq; oleaginosas Musculorum, Ligamentorum, ac Articulorum humiditates absumendo exsiccat: eaq; de causâ & nutricatum imminuit, & membrorum robur dissolvit: Membranas Mesenterii adeo interdum laxat aut divellit, ut Enterocelem excitet: & viscera
con-

concutiens, tenuiora tenerioraq; eorum vascula, & præsertim Lymphæductus nonnunquam disrumpit; ex quibus, extravasato sanguine, emiſſiones, vomitiones, aut expuitiones cruentæ; & Lymphâ effusâ Hydropes mox inſequuntur. Sanguinem univerſum ita in arteriis veniſq; exagitat & diffundit, ut aut perverso Fermentationis vitalis motu, putredinem mox concipiat, adeoq; Febres putridas excitet; aut nimium exæſtuans liquatusq; propriis conceptaculis coerceri haud poſſit; ſed his apertis foras erumpens, partibus Phlegmonas infligat; aut ſi coercetur, capitis dolores, pulſationes efferatas, Synochaſq; febres inducat. Chylum nondum probe conſectum è ventriculo in Intestina, ex hiſq; in venas Lacteas, & Meſenterii Glandulas præcociter propellit: eoq; modo Cruditates & obſtructiones, ex quibus innumeri pene morbi ſcaturiunt, parit. Sed & corruptos humores, qui antea tranquilli, ignobili loco conſuſi, & quaſi conſopiti jacebant, quiq; alioquin à natura progreſſu temporis in benigniorem ſortem reduci, domari, ac demum blande excludi poterant; commovet, per corpus diſjicit, & in orgaſmum agit: Hi autem deinde corpus tetræ vaporibus varie laceſſunt, & quoquo verſum diffuſi Scabiem, Tubercula, omnis generis Abſceſſus, putridas Febres, Diarrhæas, Vomitiones, morboſq; multiplices & varios invehunt. Impura igitur, Plethoricavè corpora Exercitium vehementius ne ſubeant.

2. *Inteſtativus* autem, ſeu qui mox à paſtu, vel dum pravis ſuccis adhuc ſcatet corpus, fortiter inſtituitur;

instituitur; sanitati pariter admodum noxius existit. Efficit nempe, ut Chylus ex dimidio saltem coctus, nec ab excrementitiis suis partibus sat repurgatus, in Mesenterii Glandulas, & exinde per ductus *Pecqueti*, in sanguinis confluvia rapiatur, una cum aliis, si qui in corpore existant, humoribus vitiosis: unde corruptâ sanguinis puritate, exoritur *Cacochymia*; quæ in habitum corporis effusa, Obstructiones parit & affectus cutaneos. Præclare igitur inquiebat Magister noster *Galenus*, (2. de sanit. tuend. cap. 2.) *Non debet, cum administratur Exercitium, crudi incoctiq; cibi, aut succi multitudo vel in ventriculo, vel in vasis contineri: unde periculum sit, ne prius quam per maturam coctionem utilis sit, in omnes Animalis partes rapiatur.*

3. *Quies* vero nimia, seu plus æquo intermissum corporis Exercitium, Spiritus crassos, torpidos, & ad omnes vitæ mentisq; functiones multum ineptos reddit; facitq; ut neq; influxus vitalis partibus solidis rite communicetur; neq; spiritus earum infiti subinde foveantur, irritentur, ac vigorentur; neq; humiditates demum excrementitiæ & superflue per debitam transpirationem excutiantur. Unde Circuitus sanguinis retardatur, & Fermentatio ejusdem vitalis impeditur, & partes nervosæ, membranæ, ac fibrosæ omnes, effoeminata quadam mollitie, laxitate, internaq; lubricitate affectæ, quasi torpescunt & languent. Deinde, Medullam spinalem, Nervosq; inde exortos emollit, & firmitudine sua, perfungendis motibus voluntariis requisita, sensim

fenfim privat: hincq; corpus universum degravatur, & languidum, molle, infirmumq; evadit. Porro, impedimento est, ut neq; succus Alibilis è Cerebro Medullaq; spinali quoquoersum per Nervorum canaliculos in partes ex eodem nutriendas libere effundatur ac dispensetur; neq; partes ejus superfluae ad Glandulas Emunctrices & Reductrices tempestive regerantur. Quibus de caussis necessum est, ut Cruditates, & Obstructiones, & Excrementorum proventus affatim & ubiq; corporis succrescant. Adeo verum est, quod *Ovidius* ait, — *Ignarum corrumpunt otia corpus.*

4. Hisce autem, ut viribus affines, ita & ordine connexi sunt *Somnus & Vigilia*; ex quibus modum supergressis eadem, atq; ab immoderate celebratis motu & quiete, invehi solent incommoda. Somnus enim, uti recte ab *Arist.* definitur, est [*σῆπσις τῆς ἐγρηγόρευσεως*] *Quies quaedam & privatio vigiliarum*, sive Exercitii sensuum; vigiliae autem in ipso sensuum motusq; exercitio consistunt: ideoq; necessum est, ut quaecunq; ex diutius intermisso corporis motu derivari modò diximus mala, eadem quoq; à somno diutius continuato oriantur; exq; vigiliis immoderatis eadem, quæ à nimio motu ac labore. De his igitur hoc solum restat heic addendum. Quum in Somno Cerebrum, Medulla spinalis, Nervi; pene omnes aliquantulum laxentur, & in se quasi concidant, ob Liquorem Alimentarem (uti probabile est) intro ad illas partes tunc temporis potissimum delatum, & humidis mitibusque vaporibus suis easdem copiose irrigantem, quumq;

quumq; somno jam finito, excussisq; vaporibus istis, dum partes dictæ iterum se contrahunt, & quodammodo tensiores evadunt, & succus ille Nutritius extrorsum ad membra motu placido lentoq; feratur; & Excrementa illius ad Glandes tum quæ excretioni inserviunt, tum quæ reductioni, simul amandentur; (quemadmodum in *Oecon. Animal. Exercit.* 10. ubi de distributione succi Nutritii per Nervos ex professo edisseruimus, dilucidius explicatum invenias.) Quum hæc ita se habeant, inquam, si somno longiori indulgeatur, necessario contingit, ut, Cerebro vaporibus repleto, gravetur caput, spiritus obscuretur, omnes sensuum Mentisq; vires torpore & ignavia debilitentur, motus humorum naturales retardentur, crudi pituitosique succi, & omnis generis supervacanea exaggerentur; unde insignis destillationum, hisq; consimilium frigidorum diuturnorumq; morborum proventus. E contrario, *Vigilia* immoderata non modo spiritus exhauriunt, alimentorum coctionem impediunt, & corpus præsertimq; Cerebrum siccant; ast insuper fervorem quendam & acrimoniam sanguini pariter ac succo Nutritio inurunt, eoq; nomine partes genio suo defraudant, & bilem inflamment, Phrenitidis, Febrium continuarum, acutorumq; morborum procreatricem. Palam adeo est, quod *Attenuant juvenum vigilata corpora noctes.*

EXERCITATIO VIII.

De Animi Pathematis; & quomodo Morborum
Causæ fiant.

SUMMARIUM.

ART. 1 Singularis Argumenti Difficultas ab Authore, in graviore Censura Πεδεγεμίας, ingenue agnoscitur; eaq; à tribus potissimum deducitur Rationibus: viz. 2 Quod Animi Perturbationes non nisi confuse, obscureq; represententur Intellectui; 3 Quod prorsus ignoretur Animæ Sedes præcipua; 4 Quodq; ignoretur etiam ratio formalis Commericii istius, quod Animæ cum corpore, & huic cum illa mutuo intercedit. 5 Ἐπαρόδιον, sive reditus ad propositum. 6 Omnes Animæ Functiones reducuntur ad duo Genera; ad Voluntates nimirum, & Perceptiones. 7 Voluntatum, Alias esse, quæ in ipsamet terminantur Anima; Alias vero, quæ in Corpus. 8 & Perceptionibus pariter dari Alias, quæ Animam solam pro causa habent; Alias autem, quæ producuntur opera Corporis. 9 Quenam Perceptiones referri debeant ad Objecta Externa: 10 Quenam ad Affectus corporeos: 11 Et quanam proprie ad Animam. 12 Suppositum primum; viz. præcipuam Animæ sedem esse in medio Cerebri, prope Nervorum exortus. 13 Suppositum secundum; æsum volitionis in Anima sufficere ad determinate impellendos Spiritus Animales in eos Nervos ac Musculos, quorum motus ad producendum effectum, qui voluntati respondeat, maxime inserviant. 14 Suppositum tertium; quod Spiritus Animales possint æque libere ac diversimode à variis Objectorum impressionibus moveri; atq; ab Anima ipsa. 15 Suppositum quartum; quod iidem Spiritus Animales, & cerebro in cor & sanguinem transmissi, possint tum huius, tum illius motus variare: ubi obiter redditur ratio, Cur cor pro primaria præcipuaq; sede Passionum vulgo accipiatur 16 Generalis Passionum definitio: 17 Et Explicatio illius. 18 E Passionibus dari nullam (si nudam exceperis Admirationem) quæ motum aliquem primo spirituum, deindeq; sanguinis ac cordis peculiarem sibi comitem non habeat; ubi opportune explicatur ratio, cur Anima semel commota passiones suas nec cito sistere possit, nec ad libitum mutare in contrarias. 19 Frequentius concitari Passiones ab Objectis externis: 20 Quæ Animam afficiunt solummodo ratione modorum, quibus nobis vel prolesse possint, vel nocere. 21 Ideoq; omnes Affectus, in nobis ab iisdem excitatos, debere ad Voluptatem & Molestiam, seu ad duo Genera præcipua, referri. 22 Similiter, omnes spirituum sanguinisq; Motus, qui in passionibus variis fiunt, reduci debere ad Contractionem & Effusionem. 23 Quod Circumstantiæ, quibus Passiones ab invicem discriminantur, sint primario penes Tempus. 24 Genealogia Passionum. 25 Quinam sit motus Spirituum in Admiratione. & quomodo sanitari noceat ejus excessus. 26 Quomodo moveantur spiritus & sanguis in Amore: & quæ incommoda ex ipsius immoderatione consequantur. 27 Item quomodo in Odio; qualesque id sanitati insensos producat effectus. 28 Effectus Cupiditatis: 29 Lætitie: 30 Et Tristitie. 31 Conclusio.

I. **H**isce summatim decursis, proximo stadio perducimur ad Animi *Pathemata*, seu *Passiones*; quæ quoties modum excedunt, nos graviter convellunt, ideoq; in producendis morbis Evidentium *Causarum* vim adipiscuntur. Qua ratione igitur, & quibus ex causis fiant; item quos in spiritus ac sanguinem effectus habeant; nobis nunc studiose disquirendum est. Theorema fane haud paucis, iisque gravissimis difficultatibus involutum, & cujus cognitionem, ceu *Mentis humanæ* captui minus obviam, non sit promptum attingere. Quippe, licet effrænos & insanix finitimos *Perturbationum Animi* tumultus, in nobis metipsis frequenter nimis experiamur, velutiq; in intimo pectoris excitatos persentiamus; licet omnis *Philosophiæ Moralis* dignitas ususq; in eo potissimum consistit, ut homines erudiat, quomodo possint harum excessus ac exorbitantias, ne degenerent in vitia, compescere & moderari; licetque è *Philosophis* vel præstantissimis complures ingenia sua summopere exercuere, quo earundem tum *Causas* proximas, tum primarias *Differentias* particulatim enucleateq; explicarent: tantum etiamnum absumus tamen à clara, demonstrationumq; certitudine munita illarum theoria, quam si nihil omnino ad naturam nostram spectarent; quam si assiduus virtutum cultus subsidii ne minimum quidem contra earum impetus ac furores nobis suppedicaret; quamq; si nemo mortalium de eis quid unquam scriptis prodidisset. Hoc autem humaniter animadverso, minus mirari debet *Lector Eruditus*,

si in iis quæ de Passionum Caussis & Effectibus variis jam sumus dicturi, quædam invenerit, quorum tanta est obscuritas, ut aut in medio relinqui plane desiderent, aut majorem, quam ingenioli nostri attingant vires, rationum ἀκριβειαν, ad indubitatam sui demonstrationem videantur exposcere. Utcunq; ne omni excusatione in hac re simus destituti, haud inconsultum censemus, tria in medium proferre, quæ jure quidem indulgentiam Ejus conatibus nostris concilient.

2. *Primum* est, quod Animi Pathemata merito sint in Perceptionum, five Sensationum earum classem referenda, quas impervestigabilis Animæ humanæ natura, ex una parte; arctissimumq; illud foedus, quod Animæ cum corpore intercedit, ex altera, necessario reddunt confusas & obscuras. Etsi enim apertissimum sit, Nos omnes harum passionum motus in nobis, velutiq; in Animæ nostræ profundo, persentiscere; non tamen consequitur proinde, ut motuum illorum principia & rationes eo clarius intelligamus: sed potius è contra, ut quo magis eos sentimus, i. e. ab eis agitamur, eo majori confusione ac obscuritate Imaginationi & Intellectui represententur. Nam, testis est Experientia, eos qui magis à passionibus suis commoventur ac percelluntur, non melius, eo tempore, illas nosse seu intelligere, quam alii suas, quibus minus agitari solent. Cujus rei Ratio in eo forsan consistit, quod Animæ ejusmodi perturbationibus graviter concussæ, quasi vis quædam ab objecto, per consueto violentiorem impressionem se offerente, sit illata,

ergo anima non
loc. g. t. v. g. p. m.
aut progressum ha
z. m. p. a. p. m. m.
passionibus agitatur.

illata, adeo ut illa, sui vix satis compos, tota in eo esse cogatur, ut quieti se restituat, nec intelligendi cogitandive functionem perinde possit exercere, ac ubi libera est, omniq; commotione prorsus vacua. Id quod tacite olim subinnuisse reputetur Hippocrates, in hæc verba: *Sola quies* (inquit) *cerebri sapere facit, prudentiam subministrat, & intelligentiam causat.* (Lib. de Morb. Sacr.)

3. *Secundum*, quod minime habeamus exploratum, *Quanam pars corporis sit Anima sedes præcipua.* Verissimum equidem est, Animam esse & toti corpori, & singulis ejus partibus arctissimo foedere conjunctam; ut proprie dici nequeat, eam esse in parte quadam; exclusive ad alias: tum quia corpus unum est, & quodammodo indivisibile ratione dispositionis suorum organorum, quæ omnia ita ad se mutuo referuntur, ut, quodam ex illis ablato, totum corpus reddatur mancum ac defectivum; tum quia ipsa ejus naturæ est, quæ nullam relationem habeat ad extensionem, vel dimensiones, aliasve proprietates materiæ, ex qua corpus constat, sed solummodo ad totam compagem organorum ipsius. Nec tamen minus verum est, dari in corpore partem quandam, in qua eadem Anima suas functiones specialius quam in cæteris omnibus exerceat. At vero quænam sit pars illa, quam in tantæ dignitatis splendorem instituit Natura; hoc ipsum est, palam profiteamur, quod nemini mortalium adhuc pro certo compertum esse intrepide asseramus. *Alii* enim Animæ altrithronum, sive arcem basilicam collocant in *Cerebro*; quia omnia rerum
externarum,

probat animam unam
tam esse in corpore
um. 6-17. 1-2. 1-2.

non iungat in qua
p. 13. 1-2. 1-2. 1-2.
est anima. 1-2.
op. 1. 1-2.

externarum spectra, five imagines, per organa sensuum exceptæ, in cerebro, tanquam in summo Mentis tribunali, percipiuntur & dijudicantur ; & quia læso cerebro, læduntur mox quoq; imaginandi, reminiscendi, & ratiocinandi Functiones, quæ tamen in cæterarum partium morbis ut plurimum persistunt inviolatæ. Et hæc sententia quidem ad similitudinem veritatis proprius accedere videatur. Docent autem *Alii*, hanc hospitem immortalem specialius residere in *Corde* : quatenus passiones omnes in eo & accendi & sentiri vulgo creditum est ; & quia aperte annunt paginæ sacræ, in quibus dicitur Deus cordium, non vero capitis cerebrive scrutator ; nosq; ipsum diligere, non ex toto cerebro, sed ex toto corde jubemur. *Harvæus* vero, ut vitam, ita & Animam quoq; ipsam primo & principaliter in *Sanguine* residere statuit ; utpote quo vehiculo, Anima omnibus totius corporis partibus influit ; cujusq; solius gratia, eadem *tota intoto, & tota in qualibet parte* (ut vulgo creditur) inesse merito censetur. Attamen, res adhuc in dubio manet ; nec hominum quemquam esse opinamur, qui quantumvis Mentem intendat, dicere possit, se experiri ubinam illa cogitet, seu intelligat, ac ratiocinetur ; & maxime cum si in capite, aut in corde, aut in sanguine dicat, videat quam perspicaces, doctiq; viri idem, factò sæpius experimento, in seipsis se experiri non potuisse, fuerint professi. Profectò, ipse quoq; *Plato*, postquam hac de re copiose disse-ruit, in hunc tandem modum modeste concludit. (*In Timæo.*) *Quidnam ergo mortale, & quid divi- nam habeat Anima, & ubi, & cum quibus, & quo-*

quædam sententia
opinionem ad se
qua prædicta anima
habet opinionem
quidem dicitur
se anima
principaliter

Atq; Cor.

Harvey opinio.

rum gratia, explicatum à nobis est; at quam vere id dictum sit, tum demum, si id nobis oraculo Deus edixerit, asseremus. Adeo proinde, ut cuiquam (cum Cicerone, in i. Tuscul.) roganti, Ubi, aut qualis est ista Mens? Ubitua, aut qualis? Potes-ne dicere? Respondere (cum Lactantio, De opific. 16.) liceat; Mentis rationem incomprehensibilem esse, quis nesciat, nisi qui omnino illam non habet; cum ipsa Mens quo loco sit, aut cujusmodi, nesciatur.

4. *Tertium autem est, Nos pariter nescire, in quo primario ac immediate consistat illud commercium, quod Animæ cum corpore intercedens, in causa est, ut in se reciproce agant, & ab invicem patiantur, in Animi Pathematis: seu (ut apertius adhuc loquamur) quomodo contingat, ut rerum externarum imagines communi sensorio impressæ, ibiq; ab Anima perceptæ, commotionem quandam, five Passionem in ea excitent; utq; Anima ad passionem ita excitata, mox spiritus, sanguinem, aliasq; corporis partes, pro suo arbitrio commoveat, idq; determinate quidem, atq; conformiter tum ad eam, quam de natura objecti conceperit, ideam, tum ad media, quibus ad exequendam voluntatem suam uti sibi proposuerit. A Philosophis quidem, pariter atq; à Medicis vulgo edocti sumus, quod in cerebro reperiuntur spiritus quidam, qui è purissimis summeq; mobilibus sanguinis particulis in id continuo delatis, in eoq; ad summam subtilitatem evectis, confecti, proximum sint & immediatum Animæ Instrumentum, quibusq; ea utatur, in omnibus*

*commercium inter
animam & corp9
ignotum*

ratione 3. Afficienda
sub

omnibus actionibus suis, quæ in corpus determinantur. Verum tamen, consideranti, quod Essentia Immateriali, qualem esse Animam concipimus, impossibile prorsus sit physice pati à Materiali, qualis est corpus; quodq; spiritus hi Animales, quantumvis subtiliati ac exaltati, adeo ut sensus nostros longe effugiant, semper tamen nihil aliud sint quàm corpuscula exiliora: Profecto, summe arduum erit imaginari, aut quomodo objecta externa in Animam, mediantibus hisce spiritibus, ad excitandas in ea passiones, agere possint; aut quomodo, vice versâ, valeat Anima eosdem spiritus, pro voluntatis suæ imperio, movere ac impellere. Adeo proinde, ut quod olim dicere solebant Rabbinii antiquiores, de consimilis difficultatis quæstionibus; idem nobis quoq; de modo, quo Anima & corpus mutuo sese afficiant, dicere fas sit: nempe eum tam abstrusum esse, atq; incomprehensibilem, ut explicatio ejus usq; in adventum Eliæ merito sit differenda.

5. Jam vero, ut quorsum spectant hæ *Ἀποτέυξεις*, demum innotescat; quum sit quasi de ipsamet essentia Passionum Animi, ut non nisi confuse obscureq; Intellectui represententur; quumq; neq; de principali Animæ sede in corpore, neq; de admirandi illius Commercii, quod Animam inter & corpus mutuo intercedit, ratione formali, certi quid statui posse videatur: Profecto, spei nonnihil nobis affulget, quod, si quæ de Zetemate proposito, Passionum scilicet Caussis & Effectibus, mox dicturi sumus, Demonstrationum *πληροφορίαν* in omnibus
non

non attigerint, eruditus, candidæq; mentis Lector conatibus nostris clementer tamen indulgeat; maxime vero, ubi quas ad solvenda Pathematum phænomena attulerimus Rationes, adeo probabiles, sibi invicem consentaneas, veritatiq; affines invenerit, ut eas penitus expugnare sit difficillimum. Hoc autem dicto, pensum nostrum jam aggredimur.

6. *Functiones* omnes, quæ ad Animam nostram proprie spectare videantur, ad duo potissimum genera se referunt genuine: quædam enim sunt *Actiones* animæ; aliæ vero ejus *Passiones*, sive *Affectus*. Sub *Actionum* nomine, complectimur omnes nostras *Voluntates*, seu Volendi actus; quia in nobismetipsis manifesto experimur, eas directè profluere ab Anima, & ab illa immediate dependere: per *Passiones* autem, sive *Affectus*, intelligimus cunctas *Perceptionum*, *Cognitionum*ve species, quæ in nobis reperiuntur; quoniam haud raro contingit, ut Anima eas tales non faciat, quales sunt, & semper eas recipiat ex rebus per illas repræsentatis.

Animæ functiones

Actiones quæ

passiones quæ

7. Rursus, *Voluntates* nostræ pariter duorum sunt Generum; Aliæ quippe sunt actiones animæ, quæ in ipsa Anima terminantur; ut cum volumus Deum diligere, aut attentiori alicujus objecti immaterialis contemplationi mentem nostram sedulo applicare: Aliæ vero, quæ terminantur in corpus; ut cum voluntas nostra ad ambulandum determinata, efficit ut mox moveantur crura, itaq; progrediamur.

Genera voluntatum

N

8. Similiter,

Duplices sunt
perceptiones.

perceptiones Animæ
pro causa cognoscen-
te

quæ Corporeis opo-
ra producantur, sunt
triplicis ordinis.

perceptiones quæ spe-
cialius referuntur
ad objecta externa.

8. Similiter, *Perceptiones nostræ* sunt etiam Du-
plices; harum siquidem *Alia* ab Anima primario
emanant; à Corpore autem *Alia*. Quæ *Animam*
solam pro sua causa habent, sunt perceptiones vo-
luntatum nostrarum, omniumq; Imaginationum,
aut aliarum Cognitionum, quæ ab illa dependent;
est quippe certissimum, nos non posse quicquam
velle, quin percipiamus simul nos id velle; &
quamvis respectu Animæ, sit Actio aliquid velle,
potest tamen etiam dici, esse in illa Passionem, per-
cipere quod velit: & de omnibus Imaginationibus,
aliisque Cogitationibus nostris idem prorsus sentien-
dum, utpote quæ per Animam formantur. Quæ
Corporis opera producuntur, in Genere pendent à
rerum ideis Cerebro forinsecus impressis: cum eo
tamen discrimine inter se, quod *quædam* ex iis ad
objecta Externa præcipue referri desiderent; *Alia*
ad Corpus nostrum; & *Alia* deniq; ad Animam.
Et de hisce tribus Perceptionum Differentiis spe-
cialius dicendum.

9. *Primi generis* Perceptiones, i. e. quæ specia-
lius referri debent ad *Objecta Externa*, producun-
tur in Anima, à rebus extra nos positis, dum hæ
per imagines suas, i. e. impressiones quasdam sui
similes, cerebro sive communi sensorio ab externis
sensibus delatas, efficiunt ut Anima illas percipiat,
sive sentiat & dijudicet. Sic cum videmus lumen
candelæ, & audimus sonum campanæ, hic sonus,
& hoc lumen sunt duæ diversæ actiones rerum ex-
ternarum, à quibus proveniunt, quæ eo solum,
quod

quod duas diversas impressiones faciunt in cerebro, duas distinctas sensationes Animæ exhibent, quas sic referrimus ad subjecta, quæ supponimus esse earum Causas, ut putemus nos videre ipsam candelam, & audire campanam; non vero solum sentire impressiones sive Imagines, quæ ab ipsis cerebro communicantur.

10. *Secundi* generis sunt, quæ ab Affectibus nostris Corporeis, cerebro nervorum ope communicatis, exoriuntur; cujusmodi sunt Sensationes Famis, sitis, aliorumq; consimilium Appetituum, qui à corpore, aut quibusdam saltem illius partibus pendent: quibus adjungi possunt Dolor, Calor, aliiq; Affectus omnes, quos sentimus quasi in membris nostris, non autem ut in Objectis, quæ forinsecus nobis repræsentantur. Sic eodem tempore, eorundemq; nervorum opera, sentire possumus & frigiditatem nostræ manus, & calorem ignis, cui eam admovemus; aut è contra, & calorem manus, & frigus aeris cui illa exponitur: nullâ simul animadversâ inter actiones quæ efficiunt, ut sentiamus calorem aut frigus, quod in nostra manu est, & eas quæ faciunt, ut sentiamus id quod eidem manui ab extra obvenit, differentiâ; nisi quod unâ harum actionum alteri succedente, judicamus primam in nobis jam inesse, & supervenientem nondum adesse, sed in objecto, à quo producitur.

perceptiones
tunc generis.

11. *Tertii* deniq; generis Perceptiones, sunt illæ, quarum effectus quasi ipsamet in Anima sentiuntur: cujus ordinis sunt sensus Lætitiæ, Gaudii,

et alij Ordinis

quæ perceptiones
dicuntur Animæ
passiones

Ira, & aliorum affectuum similitum, qui maximam partem in nobis excitantur per objecta externa sensus nostros moventia; & quandoq; etiam per alias causas. Atq; hæc quidem perceptiones, sub Affectuum five Passionum Animi nomine veniunt intelligendæ; utpote quibus profundius, eminentiori; quodam modo affici, & veluti concuti videtur Anima nostra, quoties eas patitur. Non quidem, quod & cæteræ perceptiones, tum quas ad objecta Externa, tum quas ad Corpus nostrum speciatim retulimus, non sint pari jure ab Actionibus Animæ supra recensitis distinguendæ, Passionumq; nomine proinde accipiendæ; maxime vero ubi istud vocabulum latiori significatione usurpatur: sed quod quæ hic ultimo à nobis descriptæ sunt, καὶ ἐξοχῶ Passiones indigitari expectent; quodq; vulgo obtinuit usus, ut Passionum nomen ad connotanda Animi Pathemata, circa quæ nos nunc versamur, proprie restringatur.

Hoc autem Distinctionis gratia animadverso; sequuntur quædam, quæ etsi ejusmodi forte non fuerint, quibus certa indubitataq; fides possit adhiberi; talia tamen videntur, quæ vivam præ se ferant veritatis imaginem, quæq; pro veris proinde, saltem διδασκαλίας χάριν, à nobis hic veniunt supponenda. Supponamus itaque,

Animæ Sedes
principalis

1.2. *Primo*, quod Animæ nostræ sedes præcipua sit in parte quadam Cerebri, in eo loco sita, ubi ab omnibus ejusdem cerebri partibus, veluti in centro, concurrunt Spiritus Animales; itaq; à Natura constituta comparataque, ut & omnes rerum externarum

ternarum imagines per sensus externos introrsum delatæ, in ea, ceu in summo Animæ tribunali, percipiantur ac dijudicentur; & Spiritus Animales, tanquam Emissarii vel ipsomet fulgure velociore, exinde in quoslibet è Nervis, pro Animæ imperio, adque explendam illius voluntatem, amandentur.

13. *Secundo*, omnem Animæ Energiam, quoties illa actionem ullam aggreditur, corporis opere perficiendam, in hoc unice consistere; quod eo ipso solo, quod vult aliquid determinatum, efficit ut Spiritus Animales determinate moveantur & impellantur in eos Nervos, Musculos, aliasq; corporis partes, quarum motus ad producendum effectum, qui huic voluntati respondeat, maxime inserviant. Sic cum imaginari volumus aliquid, quod nunquam vidimus, efficit hæc ipsa Animæ voluntas, ut Spiritus Animales (ceu Emissarii quidam, quicquid in itinere explorarint Dominæ mox renunciaturi) in eas Cerebri partes confestim confestimq; determinantur, in quibus olim repositæ fuerunt talium rerum imagines, quæ simul collectæ, inq; unam ideam compositæ, speciem rei illius, quam nobis imaginandam proposuimus, Animæ quodammodo possint repræsentare. Sic, cum volumus mentem nostram attentiori cujusvis objecti singularis contemplationi per aliquot temporis momenta infigere; hæc ipsa voluntas, ad spiritus in istius objecti ideam convertendos, continuoq; retinendos, sufficit. Et sic denique, cum dextram movere volumus; hæc voluntas efficit, ut impellantur spiritus in eos musculos,

In quo consistit Animæ Energia.

hoc nondum videtur probabile.

in quibus fundatur
Animaq. actib. fundari;
musculos, qui manui huic movendæ sunt compa-
rati. Ut demum credamus, omnem Animæ acti-
vitatem sive potentiam, quæ in corpus determina-
tur, in illius voluntate primario & principaliter
fundari; secundario vero in impulsu spirituum.

Spiritus Animales
possunt Mobsq. ab
ob, sctorum Impressionibus,
Anima.

14. *Tertio*, Quod Spiritus Animales possint
æquè libere ac diversimode à variis objectorum
impressionibus moveri; atq; ab Anima ipsa. Con-
sentaneum quippe est, impressiones varias, quæ
mediantibus nervis Sensoriis Cerebro inuruntur ab
externis objectis, sufficere ut ad excitandas sen-
sationes varias in Anima; ita & ad concitandos con-
similes spirituum motus: idq; citra imperium Ani-
mæ, eoq; modo, ut ipsi in hos vel illos è Nervis &
Musculis, potius quam in alios influant, partesq;
eas, quibus illi inferuntur, moveant. Quod unico
hocce Exemplo conficiatur. Si quis manum cito
extenderit in oculos nostros, tanquam nos verbera-
turus; quamvis sciamus eum nobis amicum, &
non nisi joco id facere, abstenturumq; ab omni
malo nobis inferendo: vix possumus tamen nos ab
illis claudendis continere. Indicio equidem apertis-
simo, oculos non Animæ nostræ opera claudi; cum
id fiat citra hujus imperium: sed quod machina
nostri corporis sic composita sit, ut subitanea ex-
tensio illius manus in oculos nostros, talem im-
pressionem in Cerebro efficiat, quæ ex se sufficit
ad impellendos spiritus in eos Musculos, qui depri-
mendis palpebris inserviunt.

Exmp lum.

15. *Quarto*,

15. *Quarto*, quod eidem Spiritus Animales è Cerebro in Cor, itaq; in sanguinem, dum is ejus ventriculos pertransit, transmissi; possint tum hujus, tum illius motus variare; idq; diversimode, prout illi majori minorive copia, cumq; majori vel minori impetu illuc fuerint impulsæ. Nam, quoad primam suppositionis hujus partem, spirituum scilicet influxum in Cor; testis est Anatome, Cornedum Nervulis insignitum esse, à sexta Conjugatione Cerebri derivatis, & triplici loco insertis (uno nimirum, qui in carnosam cordis substantiam fertur; altero, qui in Auriculas; & tertio, qui inter vasa ejus majora) sed & insigni insuper Fibrarum contextu, quæ secundum sinuum ejus recessus hinc inde varie protensæ, figura nervulos ad vivum usque æmulantur, ut *Arist.* eas pro nervis habens forsitan, Cor dixit Nervorum principium; quarumq; ampliores, quisquis à recenti dissectione accuratius inspexerit, porulis conspicuis intus præditas deprehendet. Cuinam autem Usui, precamur, inserviant hi Nervuli? Non, certe, ad efficiendum Cordis Motum, qui dicitur Pulsus; quoniam Cor ante agitur & pulsatur, quam Animalis Facultas ad movendi sentiendiq; actus perducatur; quod ex *Harvæanis Observationibus de Generat. Animal.* indubitato constat; & quoniam sanguis ipse copia sua cor movet, in Diastole, Corq; constrictione sua spontanea propellit sanguinem, in Systole, & eo modo utriusq; motus perennatur, quemadmodum fusiori rationum serie à nobis demonstratum, in *Exercit. 6. de Oeconomia Animal.* Neq; simpli-

*Spiritus Anima
ls variant San-
guinis et Cordis
Motum.*

Cordis Motus.

citer

citer ad sensum ; utpote qui minime exquisitus in cordis parenchymate deprehensus est, id quod in vulneribus ejus vel profundioribus experientia sæpius compertum. Quid itaq; de Usu horum existimemus? Fatendum est quidem, posse eos convenientem Succi Alimentaris portionem è Cerebro in Cor deducere, quo fibrosæ nervosæq; ejus partes continuo desiderant instaurari, quum munus sit universo generi Nervoso commune, ut Succum illum in singulas corporis partes ex eodem nutriendas, deferant, sicut à nobis in *Exercit. de Distributione Succi Nutritii per Nervos*, nervose deductum est ; quumq; alia via detur nulla, per quam alimentum in cor dispensetur, pari cum probabilitate. Nec minus tamen probabile est, eosdem Spiritibus Animalibus quoq; illorum deducendis pariter interfervire : quum nihil quicquam repugnantiae mutui usui huic cum illo videatur intercedere, uti ex eis, quæ de hac re loco modo citato edisseruimus, clare evincatur ; quumq; aliàs durum erit imaginari, per quos ductus illi è cerebro in interiora cordis libere adeo, adeoq; copiose, quàm in passionibus quibusdam experimur, trajici possint.

Et quod ad posteriorem Suppositi partem attinet, spiritus nimirum ita in cor immisos efficere posse, ut tum cordis, tum sanguinis id perlabentis motus, & celeritate, & vehementia, varientur : videtur res adeo manifesta, ut expediatur perpaucis. Quum enim Spiritus Animales ejus sint naturæ, ut subtilitate mobilitateq; sua per exilissimos descriptorum Nervulorum furculos permeantes, in ipsas usq; Cordis cavitates facillime ingruant ; sanguisq; liquor sit,

Sub febram
Cordis.

fit, qui quo majori particularum ignearum, i. e. *quomodo Spiritus*
 Spirituum copia perfunditur, eo plus turgescit, *Animalia hauriunt*
 dilatatur & micat, eoq; per consequens vehemen- *Sanguis in Cor*
 tius ac celerius & in se agitur, & è corde in arte- *dis Motum.*
 rias quasi exilit: vix fieri potest quidem, ut illi in
 sanguinem aliquando copiose irruant, quin is ab eo-
 rum influxu & commistione illico consueto magis
 incalescet, dilatabitur, seq; expandere conabitur,
 pulsusq; exinde reddetur proportionate concitator.
 Deinde, verisimile est, rationem, cur cor pro pri- *Cui Cor habetur*
 maria præcipuaq; sede Passionum vulgo accipiat, *pro præcipua*
 in hoc potissimum consistere, quod in iis motus e- *passionum sedo.*
 jus diversimode alterari deprehendantur, pro va-
 riis in eo contenti sanguinis motibus, ab influxu
 Spirituum Animalium vario excitatis. Quoad
 enim eorum sententiam, qui arbitrati sunt, Ani-
 mam Passiones suas recipere in Corde; nulla rati-
 one admitti debet: utpote quæ in eo demum fun-
 datur, quod Passiones in illo excitent quandam
 motus alterationem; & facile est animadvertere,
 hanc alterationem non sentiri tanquam in corde,
 nisi interventu Nervulorum, qui ex cerebro ad il-
 lud protenduntur; prout dolor sentitur quasi in
 pede, opera nervorum pedis, & astra nobis appa-
 rent tanquam in coelo, opera luminis sui & nervo-
 rum optidorum. Ita tamen ut magis necessarium
 non sit, Animam nostram exercere immediate fun-
 ctiones suas in Corde; eo quod in illo suas Passi-
 ones sentit: quam eam esse principaliter in pede, ut
 dolorem inibi persentiscat, aut in coelo, ut videat
 astra. Ut solertissime advertit *Clariss. Renat. Des*
Cartes, in lib. suo incomparabili de Passionibus.

16. Hisce autem Concessis, peropportunum erit, ut quid per Passiones Animi sit proprie intelligendum, explicemus. Eas igitur in genere definiamus, quod sint *Perceptiones quædam, siue Sensationes, Commotionesq; Animæ, quæ ad ipsam specialius debent referri; quæq; per spirituum & sanguinis motum aliquem excitantur, conservantur, & corroborantur.*

17. Dicimus, esse *Perceptiones*; quandoquidem vocabulum istud à Philosophis consuetim usurpatur ad omnes nostras connotandum Cognitiones, tam quæ in Anima producuntur ab rerum per sensus externos perceptarum imaginibus, quam quæ sunt actus ipsiusmet Animæ proprii; modo neq; Volitiones fuerint, neq; Notiones (uti vocant) evidentes; hæ enim inter Actiones illius supra recensitas sunt numerandæ. Dicimus, esse *Sensationes*; quia in Anima recipiuntur consimili prorsus modo, quo rerum externarum idola; nec alioquin sit possibile, ut illi innotescant. Deinde *Commotiones* Animæ vocamus; quoniam ex omnibus Cogitationum speciebus, quæ cadere possunt in Animam, nullæ aliæ eam perinde commovent, percellunt, & quasi concutiunt, ac istæ Passiones; uti quis in semetipso facillime experiatur. Addimus rursus, eas ad *Animam ipsam* speciatim referri debere; ut distinguantur ab aliis sensationibus, quarum alias ad objecta externa, cujusmodi sunt odores, sapes, colores, &c. supra retulimus; alias autem in corpus nostrum, quales sunt Fames, Sitis, Dolor, &c.

Et

Et subjicimus denique, *Eas excitari, conservari, corroborari per motum aliquem spirituum & sanguinis*; tum ut à nostris separentur volitionibus, quæ fiunt ab ipsamet Anima sola, citra omnem seu in spiritibus, seu in sanguine commotionem; tum ut ultimam proximamq; earum Causam subinnuamus, quæ proculdubio in spirituum ac sanguinis commotione potissimum consistit. Nam

Distinguitur a volitionibus.

18. Certissimum est, è passionibus dari nullam (si modo simplicem nudamq; exceperis Admirationem) quæ motum aliquem spirituum, ac sanguinis, quinimo & per consequens cordis etiam, peculiarem sibi comitem non habeat: uti in nobismet ipsis toties quoties experimur, clareq; testantur Psychomachia illæ, sive conflictus, quos in plerisq; è passionibus nostris cogimur perferentiscere, quique, donec cessaverit ista commotio, cogitationi nostræ manent usq; præsentis, perinde ac objecta sensibilia, dum illi offeruntur per sensus. Hæcque proculdubio Ratio est, cur Anima passiones suas nec cito sistere possit, nec in contrarias ad libitum mutare; maxime ubi illæ fuerint vehementiores. Quippe, quemadmodum Anima, si cui-dam contemplationi summopere attenta, se interim cohibere potest ab audiendo parvo strepitu, aut parvo dolore sentiendo; sed non potest pari ratione efficere, quin audiat tonitru, vel sentiat ignem manui admotum: sic facile quidem potest superare minores passiones; fortiores vero sive vehementius percellentes nequaquam, nisi postquam sedata fuerit sanguinis & spirituum commotio, unde illæ;

Cur non possit Anima passiones suas cito sistere.

seu à caussa proxima fuere excitatæ. Et id quod voluntas, utcunq; rectæ rationi, virtutisq; regimini conformis, ad summum facere potest, dum viget hæc commotio; est non consentire illius effectibus, & cohibere plurimos ex motibus, ad quos disponit membra corporis. Ex. gr. si ira efficiat, ut manus erigatur ad percutiendum; voluntas ordinario eam continere potest, ne percutiat: si metus crura incitet ad fugam capefcendam, voluntas illa sistere potest; & sic de aliis.

quid facit voluntas
utum potest.

In quo consistit
mediata causa pas-
sionum in genere.

ut et quibus modis
sentiri possunt
passiones.

19. Patet itaq; ex dictis, ultimam immediatam-que passionum Caussam in genere consistere, in commotione quadam spirituum, ad nobilissimam Cerebri partem primo excitata, deindeq; in sanguinem, cor, & arterias illi vicinas continuo derivata. Cæterum, cum hoc non sufficiat, ad varias passionum species, quibus concutitur Animi nostri tranquillitas, ab invicem distinguendas: superest, ut de primis earum Caussis, five unde prima præcipuaq; illarum Genera exoriantur, proxime disquiramus. In aperto equidem est, & cuiq; obvium, quod quandoq; excitari possint passiones ab actione Animæ solius, sese ad hæc vel illa objecta profundius concipienda determinantis; quinimo & solo corporis temperamento, aut impressionibus, quæ casu occurrunt in cerebro (ut contingit, cum nos vel lætitia, vel tristitia affectos sentimus; nullam autem hujus illiusve caussam procatarcticam possumus assignare.) Nec minus tamen verum est, easdem omnes & posse, & frequentius solere concitari ab Objectis externis, quæ sensus movent, eoq; pacto
Animæ

Animæ sub Boni Malive specie offeruntur. Quo-
rite pensculato, consentaneum videtur, ut ad ex-
plorandum quænam sint differentiæ passionum pri-
marie & magis Generales, quot modis ab objectis
externis affici possit Anima, strictim examinemus.

20. Adnotandum est igitur, quod objecta sen-
sibilia Animam non afficiant nostram ratione varie-
tatum omnium, quibus sensuum iudicio deprehen-
duntur ab invicem discriminari; sed tantum ratione
modorum, quibus nobis vel *prodesse* possint, vel
nocere, sive quatenus ad naturam nostram spectent:
quodq; generalis passionum Usus in eo potissimum
videatur consistere, ut confirmet & perseverare
faciant in Anima perceptiones sive cogitationes,
quas ei bonum est conservare, quæq; alioquin fa-
cile possent obliterari. Hoc siquidem pacto Ani-
mam disponunt ad res eas expetendas, quas nobis
esse commodas dictamine naturæ edocemur, & ad
persistendum in ea voluntate: prout etiam eadem
agitatio spirituum, unde producuntur, hæc vel illa
corporis membra disponit ad perfungendos motus
eos, qui earundem rerum executioni maxime infer-
viant.

*Objecta sensibilia
Animum afficiunt
quatenus prodesse
possint vel nocere.*

21. Adnotandum rursus, omnes Affectus, quos
in nobis excitare possunt Objecta externa, ratione
variorum modorum, qui ad nos spectent; haud in-
commode referri posse ad duo Genera præcipua,
Voluptatem scilicet, aut *Molestiam*, sive *Dolorem*:
omnia enim quæ sensibus percipiuntur, Animæ vel
Bona apparent, vel Mala; & quicquid ei sub Boni
Grative

*Affectus ad objecta
externa referri
possunt in anima
ad duo genera.*

Grative specie oblatum est, voluptatem quandam in eadem mox excitat; sicut è contra, quicquid apparuit Malum sive Ingratum, infert Molestiam. Omnis quippe voluptas in fruitione boni: Molestiaq; omnis in mali perpefsione sita est. Ut nemini mirum videri debeat, duo tantum Genera passionum fuisse olim ab *Epicuro*, *Aristoteleg*; constituta. Quorum ille quidem ἡδονῶν καὶ Ἀλγυδόνων statuit τὰ ἀρετῶν παύση; & porro censuit esse voluptatem παύση οἰκείων, passionem naturæ consentaneam; Molestiam vero, Ἀλλότριον, ab eadem alienam: Hic autem, *Passiones*, inquit, *novimus*, *Cupiditatem*, *Iram*, *Timorem*, *Audaciam*, *Invidentiam*, *Gaudium*, *Amicitiam*, *Odium*, *Desiderium*, *Emulationem*, *Misericordiam*; & universe omnia, quæ consequitur ἡδονή, ἢ λυπῶν, voluptas aut Molestia, seu Dolor.

22. Adnotandum denique, quod omnes spirituum ac sanguinis Motus varii, qui in variis passionibus excitantur, ad duo pariter Genera possint reduci; ad *Contractiones* nimirum, & *Effusiones*, quas *Galenus* dicit Συστολῆς, καὶ Διακύσεις: quatenus illæ referuntur ad Dolorem & Voluptatem; quia in voluptate, Anima sese, quantum potest, dilatat, i. e. Spiritus, ceu Emissarios suos, diffundit, ut bonum in se admittat, seu ut bono se adjungat voluntate; in Dolori autem se quasi comprimit, retrahitque, i. e. Spiritus intus, versusq; seipsam revocat, ne admittat malum, seu ut se à malo, voluntate saltem, tueatur.

Molus omnes ad impressiones
cordis et sanguinis
duo genera sunt
tuz.

quid fiant Anima in
voluptate.

quid in Dolori.

23. Jam vero, cum & quænam sit generalis Passionum Causa, & Notio; & quomodo ad duo Genera summa universe referantur, clarè expeditimus: proximum est, ut varias utriusq; generis *species* ordinatim enumeremus. Quod ut præstemus, non erit necessum, ut multa de singulis attingamus, cum recensere solum sufficiat, quibus *Circumstantiis* varientur. Hujusmodi autem *Circumstantiæ* primario sunt penes *Tempus*; quoniam necesse est, ut diversificetur voluptatis, Molestiæve conditio, prout bonum vel malum Animæ propositum, aut præsens est, aut absens. Quippe delectamur etiam, ac dolemus ob ea, quæ præterita sunt; quatenus Memoria res quasi præsentis sistit, retractatis puta illarum speciebus, five simulacris, quibus Anima iterato aut demulceatur, aut offendatur: & consimiliter ob ea, quæ sunt futura; quatenus Anima, providentia quadam præoccupatis rerum imaginibus, eas coram se, tanquam revera præsentis, sistit, adeoq; ipsis aut demulcet, aut exasperatur, per Anticipationem. Quocirca, quum voluptas, ac Molestia complectuntur, hac ratione, Tria Tempora; & reliquas passiones ipsis subordinatas eadem pariter complecti, liquido constabit ex iis, quæ de earum *Genealogia* ac *Ordine* nobis jam dicenda sunt.

Graviter autem, B
tendum quod ha
riantur passiones
particularis.

24. Quumprimum novi insolitiq; cujusvis objecti species sensum percelluit; illud mox admiratur Anima, tanquam valde differens ab omnibus, quæ antea noverat. Et quoniam *Admiratio* hæc excitari possit in Anima, antequam aut cognoscat illa,

Admiratio.

aut.

aut consideret, utrum isthoc objectum sibi sit conveniens, nec ne; videtur propterea, quod Admiratio sit Passionum omnium, post Voluptatem ac Molestiam, prima: quæq; contrario prorsus destituitur, quia ubi objectum sensibus perceptum nihil in se habet rari sive insoliti, eodem nullatenus percellimur, sed illud indiscriminatim, citraq; Animæ commotionem consideramus.

Admirationem consequitur *Existimatio* vel *Contemptus*, prout objectum vel magnum existimationeq; dignum apparet, vel parvum ac despicabile. Qua ratione possumus Nosmet ipsos etiam vel existimare vel contemnere: unde ortum suum adipiscuntur primo Passiones, & consequenter *Habitus Magnanimitatis*, aut *Superbiæ*; & *Humilitatis* aut *Abjectionis*. Verum si Bonum, quod in alio quovis præter nosmetipsos objecto magni existimamus, sit eximium; tunc existimatio augetur usq; in *venerationem*.

Ubi objectum non solum in se, sed respectu Nostri etiam Bonum apparet; id sui *Amorem* in nobis mox excitat: sicut è contrario, si nobis Mali quid minatur, id nos stimulat ad *Odium*. Amor enim nil aliud esse videtur, quam propensio Animæ in eam rem, quæ nobis Voluptatem spondeat: Odium autem illius Aversatio, quæ nobis minatur Dolorem. Ne memorem heinc quoq; fieri, ut *Amicitia* nihil aliud videatur esse, quam Amoris; *Inimicitia*, nihil aliud quam Odii constantia.

Ex Amore emergit *Cupiditas*, qua Anima disponitur ad concupiscendum in futurum res, quas ut sibi

Amor quid.

Odium quid.

sibi convenientes, voluptatemq; parituras re præsentat. Quomodo non solum appetitur præsentia boni absentis, sed etiam conservatio præsentis: quinimo absentia mali, tam ejus quod jam incumbit, quam illius quod creditur posse in futuro evenire. Anima quippe in Cupiditate seu Desiderio cujusvis rei, quam sibi deesse judicat, semper respicit Futurum. Ubi obiter adnotandum, ut Cupiditas Amori connexa, sit *Benevolentia*: connexa Odio, *Malevolentia*.

Siferat opinio nostra, quod Bonum re ipsa adfuturum sit; ea fit versus ipsum Animæ effusio, & quasi tendentia, quæ dicitur *Spes*: & hæc, cum summa est, exaltatur in *Fiduciam*, seu *Securitatem*. Cum autem opinio est, malum esse adfuturum, si illa quidem habeat adhuc hæsitatiōis aliquid, fit ea Animæ contractio segnior, quæ dicitur *Formido*, *Timor*, & (ubi præsertim est aliquanto gravior) *Metus*: Hicq; cum extremus est, degenerat in *Desperationem*. Sin certa sit, tum fit Animæ contractio magis repentina, ac profunda, quæ, ubi præsertim malum ingens est, dicitur *Pavor*, *Terror*, *Conturbatio*, *Consternatio*, & quæ contingit etiam aliquando, *Exanimatio*. Quod si aut bonum occupatu, aut malum eluctatu non impossibile quidem, sed difficile tamen reputetur; tum si Anima sic contrahitur, ut in contractione persistat, efficitur *Pigritia* & *Pusillanimitas*: sin ita contrahitur, ut sese ipsam excitans vehementia quadam quasi resiliat, quadamq; velut alacritate ad superandum difficultates prorumpat; tum, ut seu bonum

consequatur, seu malum avertat, gignitur *Audacia*,
cujus *Emulatio* species est.

Ubi eventus rei concupitæ consideratur, ut à
nostro consilio industriaq; maximam partem depen-
dens; nosq; adhuc de electione mediorum, quibus
eam consequamur, dubitamus: tum oritur *Animi*
Fluctuatio, qua disponimur ad deliberandum &
consultandum. Et si, durante hac *Animi fluctua-*
tione, nos determinavimus ad quampiam actionem,
rei potiundæ causâ: nisi eventus recte inq; bonum
nostrum succedat, mox afficimur ea *Animi ægritu-*
dine, quæ dicitur *Synteresis*, sive *Morsus Conscien-*
tiae; quæ tamen non respicit futurum, ut affectus
præcedentes, sed præsens aut præteritum.

Consideratio boni præsentis, & ad nos particu-
latim spectantis, in Anima gignit *Latitiam*, cujus
sunt species diversæ. Nam ut possunt variæ insuper
circumstantiæ intervenire: ita possunt varia hujus-
cemodi affectus interstingui discrimina. Quippe,
prout bonum est ingens, aut tenue; insperatum,
aut concupitum; itemq; prout ratio appetitum
temperat, patiturve esse effrænem: efficitur, ut
Animæ effusio, atq; adeo voluptas, sit magna, aut
parva; immodica, aut temperata. &c. ac Remissi-
oris species dicantur *Complacentia*, *Fecunditas*,
Gaudium, *Exhilaratio*: Vehementioris, *Latitia*,
Exsultatio, *Factatio*, *Impetus* sive *Ecstasis*, *Ri-*
sus, &c.

Eadem autem ratione, prout Malum præsens est
magnum, parvum, repentinum, &c. ex ipsius con-
sideratione, variæ creantur species (nisi malueris
Gradus dicere) *Molestiæ*: ita enim dici solent

Ægritudo,

Aegritudo, Sollicitudo, Tristitia, Dolor, Afflictio, Aerumna, Luctus, Mæror, Lamentatio, Fletus, ac Ejulatus.

Verum, cum bonum, vel malum nobis proponitur, ut pertinens ad *Alios*; fieri vix potest, quin eos dignos, vel indignos illius existimemus. Si judicaverimus indignos Boni illius, quod ipsis obtigit; id excitat *Invidiam*, sive *Invidentiam*: sin indignos Mali, quod patiuntur; tunc efferimur in *Com-miserationem*. Quæ videtur esse species quædam Tristitiæ.

Ubi cogitationes nostras reflectimus in Bonum à nobis ipsis præstitum; fit, ut *Animi Acquiescentia* afficiamur, quæ omnium passionum jucundissima est; quemadmodum è contrario, Mali, quod ipsimet nos perpetravimus, recordatio infert *Pœnitentiam*, quæ omnium amarissima est.

Cum memoria recolimus Bonum ab Alio homine præstitum; Eum mox *Favore* prosequimur, tametsi is non fecerit nostri gratia: at si nobis, favori conjungitur *Gratitudo*. E contra, Malum ab Alio patratum, cum ad nos non refertur, efficit solum ut illi indignemur: at cum refertur ad nos, commovet ad *Iram*, quæ ubi primo accenditur, dicatur *Excandescentia*; ac ubi ad determinationem vicissim nocendi excreverit, migrat in *Vindictam*.

Quoties Aliorum de nobis opinionem perpendimus; Bonum quod nobis inesse credimus, disponit ad *Gloriam*, quæ componi videtur ex propria Existimatione, ac Lætitia; causâ quippe est Te ipsum existimandi, ubi videris te aestimari ab aliis: Malum vero ad *Pudorem*, qui species quædam Modestiae est,

aut Humilitatis, & propriæ Diffidentia; cum enim quis eo usq; seipsum existimat, ut imaginari nequeat se ab ullo contemni, non facile potest pudore suffundi. Et hoc quidem ordine, hisq; de Caussis seu Occasionibus gigni reputentur Passiones.

Verum enim vero, ex omnibus quas recensuimus, sunt Sex tantum, quæ pro *Simplicioribus* haberi merentur; *Admiratio* nimirum, *Amor*, *Odium*, *Cupiditas*, *Letitia*, & *Mæror*: Cæteræ autem omnes vel componuntur ex quibusdam harum Sex, vel earum sunt species. Quamobrem, ne multitudine earum Lectoris animum opprimamus, de effectibus quos unaquæq; ex his sex simplicioribus habeat in spiritus & sanguinem, in sequentibus tantum agemus.

25. In *Admiratione*, qua Anima fertur in attentionem contemplationem Objecti, quod ipsi videtur novum, seu insolitum, summaq; proinde consideratione dignum; Spiritus Animales quidem subito magnaq; vi determinantur, partim in eam cerebri partem, ubi simulachrum objecti noviter depictum est; partimq; in Musculos eos, qui inserviunt retinendis sensuum externorum organis in eodem situ, in quo sunt, ut objectum clarius percipiatur: in sanguine vero cordeq; nulla omnino contingit mutatio. Et ratio est; quod cum Anima tunc non habeat bonum vel malum pro suo objecto, sed solummodo cognitionem rei, quam admiratur; ipsa omnem vim suam convertit solummodo in Cerebrum, in quo sunt organa sensuum, quorum

quomodo afficiuntur
Spiritus in adm.
ratione.

quomodo Spiritus
afficiunt organa
sensuum.

Cum non modo
Sanguis.

quorum ope hæc cognitio acquiratur. Caterum Excessus Admirationis nonnunquam inducit *Stuporem*, sive Morbum Attonitum, qui vulgo dicitur *Catalepsis*; quiq; nunquam nisi sanitati inimicus esse potest. Efficit enim, ut omnes Spiritus Animales adeo sint occupati in contemplanda conservandaq; objecti imagine, ut eorum in reliquum corporis influxus prorsus intercipiatur, nec ullo modo deflecti possint à primis vestigiis, quæ sequuti sunt in cerebro: unde fit, ut totum corpus, quasi *Catoche* repentina occupatum, rigidum ac immobile maneat instar statuæ. Cujusmodi forsan fuit admirandus ille Affectus, quem depingit *Tulpius* (cap. 22. *Observat. Medicar. lib. 1.*) in Juvene quodam Britanno, qui ex inopinata matrimonii vehementer concupiti repulsa, *Catoche* quasi congelatus, obriguit instar stipitis, inq; eodem situ per integrum diem remansit.

quomodo Stupor
du. Cataleps.
produit, in admi-
ratione b. h. m. d. y.

26. In *Amore* (quo incitatur Anima, ad se voluntate conjungendum objectis, quæ ipsi videntur bona & convenientia) cum solus est, i. e. cum neque importunæ Cupiditati, neq; Lætitiæ vehementiori, nec Tristitiæ demum associatur; Spiritus è cerebro per supra descriptos Nervorum sexti paris ramulos deducuntur in ventriculos Cordis, & sanguinem ingressi, mox efficiunt, ut is ob majorem calorem exinde in se accensam, pulsus cordis intensiorem, robustioremq; consueto reddat, placidum calorem in præcordia diffundat, indeq; ad cerebrum copiose transmissus, secum eo deferat spiritus paulo fervidiores; qui corroborantes ideam, quam prima

quomodo In Amore
affertur Cor et
Sanguis.

de

de objecto amabili formavit cogitatio, Animam quasi cogunt immorari in illa cogitatione, eidemq; continenter indulgere: atq; in hoc, nostro quidem judicio, potissimum consistit Affectus Amoris. Id quod ex præcipuis symptomatis, quæ passionem hanc comitari solent, innotescat facillime: quippe qui Amore afficiuntur, pulsum habent æqualem quidem (spiritus enim æquali placidoq; motu in cor immittuntur) validiorem tamen frequentiori-
 solito; calorem quendam suavem sentiunt in pectore diffusum; cerebro supra morem calent, adeoq; fiunt ingeniosi; & nedum ciborum concoctionem, ast & omnia alia vitæ munera promptius alacriusq; expediunt. Quæ omnia ad feliciorē Sanguinis Circulationem, ex spirituum dicto influxu, haud immerito possint referri. Ut palam sit, hunc affectum esse conservandæ valetudini summopere utilem; dummodo modum non prætergrediatur. Sin contingat vero, ut eum diu comitetur *Desiderium* effræne; tum, membra sensim enervando, universo corpori summum inducit *Languorem*. Nam Amor adeo impense occupat Animam in consideratione objecti concupiti, ut adhibeat spiritus omnes, qui cerebro insunt, ad ejus ideam continuo sibi repræsentandam: unde universum genus Nervosum, Musculiq; omnes, influxu Animalī quo debebant continuo vigorari, defraudantur.

27. In *Odio* (quod directe opponitur Amori; utpote quo commoveretur Anima, ad se voluntate subducendum ab objectis, quæ illi offeruntur ut noxia, seu molestiam paritura) spiritus quasi comprimuntur,

quod dum fit modica
 sub hebra 198.

dum fit immodica
 sub, In rum modica.

primuntur, & retrahuntur versus præcipuam Animæ sedem, ut corroborent ideam odii, quam formavit prima de objecto, quod averfamur, cogitatio, Animamq; ad cogitationes acerbitalis atq; amaroris plenas disponant; adeo ut eorum perpauci, iiq; inordinate ac inæqualiter deducuntur in sanguinem ventriculos cordis perfluentem. Unde fit, ut pulsus reddatur inæqualis ac debilis, & sæpe frequentior ac vermiculans; frigus item, nescio quo calore aspero & pungente mixtum, sentiatur circa præcordia; quinetiam stomachus quoq; ipsemet ab officio concoquendi cesset, inq; nauseam & evomendos cibos jam assumptos, aut ad eos saltem corrumpendos, evadat proclivis. Quæ quidem omnia fidem faciunt clarissimam, odium esse posse nemini frugiferum; nempe cui pro comite semper adest *Tristitia*; quodq; sanguinem, aliorum avocatis spiritibus, debito suo calore spoliatur, ejusq; motum ac distributionem retardat; eisq; de causis Concoctionem labefactat, humores incrassat, succum melancholicum exaggerat, totumq; corpus in inarcorem pedetentim inducit. Cæterum hæc passio nonnunquam exaltatur in *Iram*, qua Anima, ob malum acceptum, se primo quidem contrahit, mox autem præ vehementia resilit, & in vindictam, sive ad vicissim nocendum quasi prorumpit: tumq; efficit, ut spiritus nunc extrorsum in cor & sanguinem, nunc introrsum versus cerebrum tumultuose ac summo cum impetu rapiantur; consequaturq; adeo ex ejusmodi motibus contrariis, tum cordis agitatio, palpitatio, fervor, anxietas sive angor; tum sanguinis diffusio, venarum distentio, & faciei, maxime

quomodo afficiunt
de perduto Cor
et sanguine In
Odio.

Odij Incommoda.

Ira.

quid Incommoda.

quibus
Ira. Conbunt

maxime vero oculorum rubor; tum mista quasi ex risu, ac fletu, oris diductio, dentium compressio, &c. Ut liquido constet, esse Iram nemini, nisi ex temperamenti frigiditate somniculosi & inertibus, salutiferam. Ea quippe spiritus primum, dein sanguinem, reliquosq; corporis succos inflammat, & plerunq; in Ephemeram, vel in Synochum de repente agit; aut si cacochymia subest, in putridam febrem, in aliosq; ex bilis fervore, & ex humorum confusione morbos. Quidam etiam Ira commoti, quasi Attoniti ac extra se positi videntur. Sunt præterea, qui impotenti ira impetuosius concitatos Apoplexiam incidisse multos; nonnullos vero Furore, Comitialis morbi accessione, Paralyfi, Convulsione, Podagra, & Articulorum maxime, ac totius corporis Tremore comprehensos, concidisse tradunt.

28. In *Cupiditate* (qua Anima sic effunditur in bonum, ceu aliquando futurum repræsentatum, ut ob illius retardationem statim quasi contrahatur) hoc singulare occurrit; quod violentius cor agitet, pluresq; cerebro suppeditet spiritus, quam ulla alia è passionibus. Ex *Desiderio* enim obtinendi quod ardentè concupiscimus, spiritus è cerebro celerissime transmittuntur in omnes corporis partes, quæ possint actionibus eò requisitis quodammodo inferre; potissimum vero in cor & sanguinem in eo contentum, quo is supra consuetum dilatatus, celeriusq; motus, majorem spirituum copiam denuo mittat ad cerebrum, tum ut ibidem conservent corroborantq; ideam hujus desiderii, tum ut inde deducantur

ducantur in organa sensuum, inq; omnes musculos, quorum motus specialius conducant ad obtinendum quod desideratur. Et ex *Sollicitudine*, quæ ob dilationem fruitionis simul excitatur, iidem spiritus cerebrum versus ex intervallis retrahuntur: unde subtiliore sanguine ab externis usq; partibus simul evocato, cor quasi coangustatur, circulatio sanguinis retardatur, & per consequens totum corpus languidum relinquitur. Ut nemini mirum videri debeat, quod plurimi ex eis, quos *φλογύθεια*, seu Cupiditas Erotica, Ambitio, Avaritia, aut aliud ferventius Desiderium diu exercuit; in summum corporis languorem, in Cachexiam contumacem, quinimo in Atrophiam, & in Marcorem, in aliosq; frigidos morbos, ex diuturna animi sollicitudine fuerint deducti.

Sollicitudinis In remota.

29. In *Latitia* (quæ jucunda videtur commotio Animæ, de fruitione boni, quod impressiones Cerebri ei repræsentarunt ut suum, sibi impense gratulantis, & præ voluptate quasi gestientis.) Spiritus è Cerebro in Cor ac sanguinem copiose, motu tamen placido & æquali, effusi, efficiunt, ut hic illius orificia consueto magis aperiens ac dilatans, liberius celeriusq; circuletur; adeoq; spiritus cerebro copiosius demum suppeditet, qui cum sint ex purissimo optimeq; fermentato sanguine educti, apti sunt firmandis impressionibus, quæ dant Animæ cogitationes lævas & tranquillas. Hincq; contingit quidem, ut tum pulsus evadat æqualis & frequentior, nec tamen æq; intensus ac fortis, quam in Amore; tum sentiatur calor quidam gratus, non solum per

Q

pulmonem

pulmonem pectusque, sed per omnes etiam exteriores corporis partes, unâ cum sanguine, qui eo copiose affluere cernitur, diffusus. Hæc autem commotio atq; effusio adeo vehemens repentinaq; esse possit; ut exturbata Anima, impotens fiat ad loquendum, regendumq; corpus: adeo ut etiam Lipothymia, ac Mors interdum ex Gaudio profusiori ac insolenti consequatur; quod nonnullis obtigisse memoriæ proditum est. Ita Lacon Chilo insignis Philosophus, subito expiravit, cum filium victorem Olympici certaminis cerneret. Ita Sophocles, & Dionysius tyrannus victoria tragica rapti sunt. Cujus rei ratio in eo consistere videtur; non quod Lætitia extrema spiritus caloremq; tam vehementer è corde in summa corporis effundat dissipetque, ut id caloris beneficio prorsus destitutum, vel syncope, vel morte repentina corruat; quemadmodum voluit *Fernelius*: sed quod sanguinem impensius dilatando, in caussa sit ut is, apertis extraordinarie orificiis Cordis, tum è vena Cava, tum ex arteria venosa, illud subeat tanto impetu, eaq; copia, ut ibi non possit fermentari ac agitari sat cito à spiritu vitali, ad retrudendas valvulas, quæ in corde sunt; qua ratione suffocat Flammam vitalem, quam conservare solet, cum cor non subit nisi ad mensuram.

Cut st quomo
fha ættonia
animat.

30. Deniq; in *Tristitia* (quæ videtur Languor quidam Animæ ingratus, ex opinione mali præsentis exortus, & quo ipsa commovetur ad se quasi contrahendum, ut illud effugiat.) Spiritus intro quidem, sed paulatim impetuq; nullo, revocantur,
ita

ita ut sanguis sufficienti eorum influxu destitutus, nec sat agitatus, lento nimis motu cor pertranseat: unde fit, ut pulsus parvus, tardus, rarus, & imbecillus evadat; utq; quasi vincula sentiantur circa cor, quæ orificia ejus coarctant, ac veluti stiria, quæ sanguinem congelant, frigiditatemq; suam reliquo corpori communicant. Ex quibus haud difficile est colligere, hanc Affectionem, maxime si vehementior ac diuturnior fuerit, quamplurima, eaq; gravissima incommoda corpori inferre. Nam, extra hoc, quod spiritus obtenebrat, eoq; nomine ingenium hebetat, rationem impedit, judicium obscurat, & memoriam obtundit; sanguinem etiam refrigerando incrassat, eaq; ratione cor immodice constringit, biolychnium obterit & offundit, vigiliis ficcitate inducit, succum nutritium corrumpit, & insignem Melancholiæ proventum exaggerat. Quibus ex causis, corpus pallore defædatur, ignavia torpet, Atrophia liquefcit, & in Marcorem, in aliosq; frigidos morbos præceps ruit. Id quod *Salomon cap. 17, Proverbiorum suorum* palam attestatur; ubi, *Spiritus tristis*, inquit, *exsiccatur ossa*. Rarissime tamen compertum est, quemquam ex Mœrore vel intensiori, atq; ex inopinato occupante, incidisse in Lipothymiam, aut derepente sublatum fuisse: idq; horum arbitramur referendum, quod non possit tam parum sanguinis inesse cordis ventriculis, quin sufficiat ad conservandam Flammam vitalem inibi micantem, cum illius orificia ferme clausa sunt.

quomodo In Fug
ha affrunt.

quod Incommoda.

31. His autem de effectibus harum Sex Passionum, quas solas supra statuimus pro *Simplicibus* accipiendas, dictis ; frustra nobis videtur, *ceterarum* porro, quas singulatim atq; ex ordine enumeravimus, contemplationi inhærere. Quæcunq; enim numerantur aliæ perturbationes Animi, in hæc quæ diximus Genera conjiciendæ sunt : utpote quæ vel ex quibusdam horum componuntur, vel eorum diversæ sunt species. Ne igitur aut nequicquam laborare, aut pensi parum meminisse videamur ; de Animi Pathematis, & quibus ea modis nos immutare, inq; morbos conjicere possunt, dicta hæc sint.

EXERCITATIO IX.

*De variis Excretorum ac Retentorum vitiis,
unde succrescant Morbi.*

SUMMARIUM.

ART. I. Introductio, unde fit, ut Succorum nutriendo corpori utilium Retentio inutilium vero Excretio sit ad vitam necessaria; subiungens. 2 Quot sint eorum, quæ debent excerni, Genera. 3 Ratio Generalis, cur Excrementa præter morem coercita æconomiam corporis perturbent. 4 Item, cur omnis immodica, repentinaque vacuatio sanitati pariter incommodet. 5 Notamenta Fæcum Alvi; 6 Urinæ; 7 Sudoris & Transpirationis insensibilis; 8 Item Bilis; 9 Humoris in Pancreate sequestrati; 10 Secrementi in Renibus Succenturiatis reperti; 11 Phlegmatis Acidi in ventriculo; 12 Inlipidi in Intestinis; 13 Pituitæ in Cerebro in palatu & nares stillantis; 14 Salivæ in Glandulis sublingualibus; 15 Mucci Tonsillarum; 16 Liquoris Lymphæductuum; 17 Lachrymarum; 18 Ceruminis Aurium; 19 Carameniorum in Fæminis; 20 Seminis in viroq; sexu; 21 & Lactis deniq; in Nutricibus.

Proxime sequuntur perpendenda, quæ *excer-*
nuntur ac *subsistunt* præter naturam; his
enim nulla caussa est efficacior ad morbos.
Nam, quum in substantiæ istius, quæ de singulis
corporis nostri partibus effluxu perenni decedit, re-
sarcitionem, novi alimenti subsidio dietim opus sit;
atq; in ipsa alimentorum concoctione, necessario
aliquid Excrementorum in dies succrescat: quam-
diu quæ in partium alimoniam cedere debent, in
corpore retinentur, quæ vero naturæ legibus è
corpore dejecti exterminariq; solent, qualia, quan-
tum, & quando oportet, procedunt; viget utiq;
sanitas, & corpus, quasi sarcina levatum, robustius,
adq; functiones aptius ex singulis partibus efficitur.
Verum si succi utiles præter naturæ institutum eva-
cuentur; mox dejectiuntur vires, partesq; genio
suo defraudantur: aut si Excrementa, quæ debent
evacuari,

evacuari, supra modum ac tempus consuetum retineantur; morbi illis cognati exinde suboleant.

2. Naturæ legibus ad vitam necessariæ vacuationes sunt. (1) Alvi dejectio. (2) Urinæ è renibus & vesica profusio. (3) Sudor vel universi corporis exhalatio. (4) Bilis acrioris & amarulentæ è folliculo suo effusio. (5) Humor cujusdam insipidi ac anodynus è Pancreate destillatio. (6) Liquoris cujusdam item peculiaris è Renibus succenturiatis amandatio. (7) Phlegmatis Acidi è ventriculo. (8) Et Insipidi ex Intestinis. (9) Muci è Cerebro per nares, & è Glandulis pituitariis per palatum. (10) Salivæ è Tonsillis, & Glandulis sublingualibus. (11) Ceruminis ex auribus. (12) Et Liquoris deniq; è Lymphæductibus excretio. Aliæ quidem non simpliciter, sed vel in tempore, vel ex consuetudine necessariæ sunt; ut Hæmorrhoidum Mensiumq; eruptio periodica; item expectoratio sputi è Pulmonibus, Lachrymarum quoq; è Carunculis lachrymalibus, Lactis è Mammis, & Seminis è vasis spermaticis profusio. Dantur forsitan & aliæ, quarum exacta adhuc desideratur notitia. Credibile siquidem est, tot esse Excretorum species infimas, quot sunt distincta Parenchymata, aliæque partes ad ejusmodi munus in corpore destinatæ: cum durum sit imaginatu, Naturam sibi fabricasse diversæ conformationis organa, diversive uti, ad unum idemq; munus obeundum. Credamus itaque, tot esse præter naturam Retentorum differentias, quot sunt genera partium excretioni speciali in-

inservientium: & similiter dari tot genera vitiosæ Excretionis, five nimix, five imminutæ, five demum depravatæ; quot sunt viæ diversæ, per quas excretio fieri debeat. Sed cognitis solummodo hic insitemus.

3. Quandocunq; contingit, ut quodvis eorum, quæ diximus, aut plane *subsistat*, aut pariori quam par est quantitate, modoq; ac tempore indebito excernatur; necessum est, ut œconomia corporis perturbetur: idq; magis vel minus, pro suppressi Excrementi natura, proq; dignitate partis, quam præcipue inundarit. Siquidem nulla non rejectaneorum redundantia, naturæ molesta atq; gravis, Morborum fit materia. Hæc enim plerumq; calorem nativum, primarium in singulis coctionibus Efficiens, mole sua nimio opere vel premunt, vel obrunt: unde illius Functiones periclitantur omnes. Nonnunquam putredinem, alienasq; pravas qualitates sibi sensim contrahentia, eas aliàs sanguini, aliàs Succo Nutritio, adeoq; ipsis etiam partibus solidis communicant imprimuntque: unde Cachexiæ, emendatu difficillimæ, succrescunt. Nonnunquam vias publicas, corporisq; ductus obstruentia, aut Succu alimentaris distributionem, aut Nectaris vitalis Circulationem cohibent atq; impediunt: quorum ex utrovis illas malorum consequatur.

4. Immodica porro, repentinaq; *Vacuatio*, etiam si eorum sit, quæ desiderant foras excludi, procreatrix est morborum fertilissima. Hac quippe
vires

vires usq; adeo sæpe dissolvuntur, ut simul Anima deficiat: quandoquidem cum supervacaneis non parum Spiritus, ac proinde caloris vitalis unà exhauritur; unde tum Naturales, tum Animales functiones protinus languescunt, & crudi ac frigidi morbi emergunt. Consultissime igitur ab Hippocrate dictum est, *Plurimum atq; repente evacuare, periculosum esse & naturæ inimicum; maxime si insuetum id est.* Hincq; censuit idem venerandus senex, *Hydropicos aut in pectore suppuratos, qui uruntur aut secantur, si pus aut aqua universim simul effluxerit, omnes commori.* Cujus Aphorismi ratio fundari in hoc videtur, quod immutetur subito omnium viscerum habitus ac positio, quæ mole contenti humoris prius turgebant; & puris aut serosæ colluviei acrimonia tenerrima vasa reddita, facile dehiscant, quo tegmine confestim abducto, ruunt spiritus foras, iisq; dissipatis, & motu cordis proinde fatifcente, ingruit syncope, ut plurimum lethalis: sed de Excrementorum, quæ supra enumeravimus, præcipuis; & qua ratione singula morbos invahere possint, speciatim disquirendum est.

5. *Ex Alvi adstrictione*, quot quantaq; suboriri solent sanitatis incommoda, vel Tyronibus & Æsclepiadeæ familiæ noviter initiatis perbelle notum est. Illinc nempe vaporibus tetris caput tentatur, corpus ingravescit, ventriculi & concoctio offenditur, & appetitus dejicitur, ac reliquæ functiones deteriores evadunt. Illinc Intestina non paucis dirisq; symptomatis torqueri solent; quorum præcipua sunt, Dolor tum Colicus, tum Iliacus, miserabilis

cur. vmm? *Ab Abanda*
 & barutho sit p. 211. c. 1. f. a

quæ mala signantur
 ab adstrictione.

rabilis Ileus (quem sæpe committit intestinum, si cum resiccato stercore vel in scrotum, vel in disruptum umbilicum procidens, retrudi nequeat) & diu fatigans Tenesmus. Quod si fæces præterea putrescant, fæcore & prava qualitate sic universum corpus inquinant, ut etiam si illarum decursus redeat, sæpe tamen inquinatum corpus è vivis excedat.

6. Nec minus conspicua sunt *Urina* suppressæ nocumenta. Si quando enim purgamentum illud ferosum, quod *Urinæ* materiam constituit, aut non probe à sanguine in Renum parenchymate separatur, aut obstructo Ureteris capite cohibetur: id sensim vel per Emulgentem in venam Portæ redundans, universam sanguinis massam serosa scaturigine inquinabit (unde Cachexia serosa, Leucophlegmatia, & nonnunquam Hydrops etiam; disruptis scilicet per distensionem Lymphæductibus: quam causam subinnuisse forsan reputetur *Hippocrates*, quum ait, *Quibus Hepar aqua plenum eruperit; iis venter aqua repletur.*) Vel ea sede congestum, ilia lumbosq; copia distendet, è quibus etiam diu multumq; destillans, in capacitatem Abdominis denuo illabitur, Ascitem facile induciturum. Hujus copia interdum vidimus totam ventris, Lumborumq; regionem distendi, & (quod adhuc magis mireris) serum tum dejectione, tum vomitione reddi sincerum. Deinde, quum obstructa vel coangustata vesicæ cervix *Urinæ* effluxum sistit; assiduum meiendi desiderium illico premit, summusq; sed irritus conatus est, venter à

R

pube

quæ venter suppressæ
venerit.

pube usq; ad umbilicum collectæ Urinæ copia distenditur, & diris cruciatibus dolet; halitus ex putrescente lotio teter admodum & fætidus expiratur, quem frequens consequitur animi languor & defectio, principio quidem levis citoq; evanida, deinde vero sudore frigido erumpente gravior & periculosior: quibus tandem crebro violenterq; pressus æger miserrime succumbit.

quod impeditur hanc
Excretionem p. d. p. 6.
Rem.

7. His autem nec pauciora, nec mitiora quidem inducuntur mala ab impedita *Diaphoresi*; quam in eum finem instituit natura, ut excrementum sanguinis ferosum (exigua salis portione imprægnatum, nec soluto sulphure prorsus destitutum) unâ cum derafis emortuisq; partium solidarum particulis, ex habitu corporis, per inconspicua cutis spiracula, vaporum specie continuo exhalent. Circa hujus suppressionem igitur advertimus; quod cum Excrementa sanguinis, quæ ad dictum modum per cutim evaporari desiderant, sint duplicis generis; alia nimirum Tenuiora & Aquosa, quæ (velut vapores ex aqua Thermarum, aut è fermentescente vino effluvia) à sanguinis liquore in arteriis quasi ebulliente, perenni exhalatione avolant; Crassiora autem & Sulphurea alia, quæ, tanquam cineres ab incendio residui, fæcesve vini post fermentationem subsidentes, à sanguinis massa pariter secerni debent: si Horum alterutrum, aut (quod sæpissime fit) utrumq; intus cohiberi contingat, vix fieri potest utique, quin insignes exinde consequantur in sanguine tum corruptiones, tum perturbationes. Ut res specialius dicatur; propter istiusmodi

modi effluvia cohibita, sanguinis massa, mole aucta, protinus turgescit, velutiq; novo inspirata fermento, fervorem concipit; qui nondum deflagratio illius sulphuri mox communicatus, febriles effervescentias & tumultus accendit. Quemadmodum enim Vina, vel quando aliquid heterogeneum, nec Unitiois assimilationisq; capax (cujus fortis sunt adeps, butyrum, oleum, cæteraq; pingua dolis infusa) iis super-affusum est; vel quando fæcibus propriis, seu Tartaro nimis opulento ditescunt, sponte fervores concipiunt, immaniterq; adeo ferociunt atq; ebulliunt, ut doliorum aut ora excedunt, aut latera diffingunt: ita similiter & sanguis, five ob excrementorum confusione, seu ob sulphuris redundantis ac inhibiti efferationem, ultra modum effervesceat, & fermentatione præternaturali tumultuose agitur, vasa distendit, pulsam celeriore excitat, & ceu liquor sulphureus concepto incendio, calorem adurentem quaquaversus diffundit. Hancq; rationem esse arbitramur, quæ frequentissime Febres per *Διαρροίαν* impeditam accenduntur. Ab hac enim primum inflammantur spiritus & sulphur, ac tum sanguis universim incallescit. Hujus quippe tenues acresq; vapores, ac ipsum calorem præter naturam Cutis densitas aut adstrictio cohibet, nec prodire finit; qui geminatus sanguinem inflamat, & nonnunquam quoq; corrumpit. Porro, haud raro evenit, ut Latex ferofus (liceat nobis hoc vocabulo uti, non tantum tanquam recepto, sed tanquam usitato à Recentioribus) post varias cum sanguine circulationes, ex arteriolarum extremis in habitum corporis effusus,

cur Sanguis angere
et feborem concipiat
per prohibitam hæffu
rationem.

quo modo febres generantur
per prohibitam hæffu
rationem.

ibidemq; densatâ cute repressus atq; collectus; in
 carnes musculosas, Cerebri membranas, nervo-
 sumq; genus copiose redundet; eoq; pacto, Ca-
 pitis gravedini, Coryzæ, Catarrho, Rheumatif-
 mo, aliisq; id genus affectibus & ortum præbeat,
 & scaturiginem. Nonnunquam eruptiones Sul-
 phuræ, sive biliosæ, per poros exitum sibi quæ-
 rentes, intra cutim detentæ, viq; frigoris aut au-
 ræ subito admissæ suppressæ atq; obstructæ, in a-
 cres & igneos halitus degenerant, cum multa ma-
 teria falsa & adusta in orbem quasi se cogunt &
 conglomerantur, pertinaciterq; ad plures menses
 sæpe cuti adhærescunt: & tunc quidem perversam
 & alienam prorsus naturam induunt; unde Impe-
 tiginæ, Scabies, Herpetes, &c. non sine cruciatu,
 maximoque scalpendi ardore ac pruritu utpluri-
 mum infestantes. E contra vero *Suder immode-
 ratus*, ut & *Diaphoresis nimia*, dissipat vires, &
 una eliquat partes, imprimis externas, atq; dis-
 cussis spiritibus insitis, facile frigidam post se re-
 linquit intemperiem. Requiritur enim ad justam
 caloris partium excitationem, vigorationem, &
 conservationem, debita quædam Lucta exhalatio-
 num inter transpirandum. Quæ, si deficiat, calor
 actualis quoq; (quem in ipsa hac lucta ex parte con-
 sistere, supra diximus) debilis valde ac languidus
 evadit, partesq; frigida intemperiei prompte ex-
 ponuntur.

8. Verum jecinoris officium esse, sanguinem è
Vena Portæ excipere; ab *Humore Felleo*, qui ei-
 dem commiscetur, per colaturæ modum elutriare;
 depura-

depuratumq; in venam Cavam deducere, dum bilis per alias peculiare vias, partim in Porum biliarium, partim in Cystim felleam, sensim deponitur: hodie notius est, quam ut heic dici debeat, aut prolixè demonstrari. Palam itaq; est, quod si sanguis ab excremento hocce sulphureo ac amarulento, in parenchymate hepatis, probe non depuretur; sit necessum, ut is â requisita sua puritate, atq; nitore confestim deficiat, tincturaq; fellea profunde contaminetur. Hinc autem gravissima mala prodeunt. Bilis nempe cum sanguine in summum corpus effusa Ictero cutim deturpat; & si quando forte putrescat, aut ferociat, Febres accendit ardentissimas. Etenim Sulphur nimis exaltatum, & plus debito turgescens, maximas in sanguine effervescentias concitat: hincq; contingit, eos esse febribus maxime obnoxios, quorum sanguis sulphure uberius imprægnatur. Eadem porro, â sanguine separata quidem, propriis tamen conceptaculis, Poro biliario scilicet, & Cysti fellea, diutius coercita, nec tempestive evacuata; interdum in calculos obdurescit, incurabilem Ictericam parituros; interdum cum ingenti impetu foras erumpens, perq; Ductum communem sibi exitum quærens in intestina, aut biliosas vomitiones, aut choleram morbum, aut Diarrhæam, aut Dysenteriam inducit.

9. Consimilis fere malitiæ est diutius subsistens *Pancreatis Excrementum*, veteribus prorsus ignotum, & â *D. D. Whartono*, Doctissimo nostro Collega, non ita pridem feliciter inventum, fuseque descriptum, in accuratissima sua Adenographia.

Ubi

hepatis officium.

causa Jcteri.

est pancreas

Ubi multis rationum momentis afferit *vir clarissimus*, genuinum Pancreatis Usus esse, humorem quendam insipidum, crassum, lenem, atq; anodynum, excrementitium tamen, nec sanguini commiscendum, ex Nervorum *sexti paris* ramulis, cum nonnullis spinalis medullæ propaginibus in *Plexu superiori* Abdominis Unitis, excipere, perq; *Ductum Virsungianum*, vas suum proprium, in Intestina deducere; ut exinde unâ cum humore Felleo & facibus alvi foras amandetur. Hoc autem concessio, videtur utiq; verosimillimum, quod hic humor excrementitius, si aut in ipso Pancreatis parenchymate, aut in Ductus Virsungiani capillaribus, præter naturæ morem subsistat; diversi generis affectibus, iisq; gravissimis, ortum dare possit. *Parenchymate* quippe obstructo, necesse est, ut humor à Nervis rejectus, ibidemq; sensim congestus, sanguinis transfluxum impediat; eoq; nomine, primum laxum quidem mollemq; Tumorem, deinde vero siccescens renitentem ac vere Scirrhum ingeneret. Cujus naturæ ac originis forte fuere stupendi illi Tumores, quos *Cl. Riolanus* in cadavere *Illustr. August. Thuani*, & *Fabric. Hildanus* in Fabro quodam lignario, post mortem dissecto, se invenisse commemorant. A nobis etiam ipsis (recordamur) in Virgine quadam inveteratam Chlorosin patiente, Tumor in Pancreate durus usq; adeo olim deprehensus est, ut penitioribus sub umbilico partibus vel os, vel calculus concrevisse putaretur. Sin autem *Ductus Pancreatici* emphraxis eveniat; tum Excrementa alvi nimia acrimonia æstuant, ob defectum mixturæ lenioris hujus humoris:

humoris: dum is regurgitat in universum corpus, quod inde ignavia, torpore, summaq; ad motum ineptitudine afficitur; quemadmodum videre est in Ictericis, quibus ductum hunc semper obstructum esse, experimentis Anatomicis pro certo adstruit *Solertiſs. Whartonus.*

10. Qui criminibus veris oneravit quoq; *Secretum illud Aquosum*, quod è Liene, per Funiculum Nervosum, in Glandulas Renales, *Reſes Succenturiatos* à *Casserio Placentino* dictas, importari, in earum substantia à succo quodam Utiliori separari, indeq; per peculiarem cavitatem dextro latere in venam Cavam, sinistro in Emulgentem; conspicuo valvulaq; munito ostiolo patescentem derivari, ceu nervoso generi inutile, venoso autem proficuum, deponi opinatur. Nam (ut ejusdem verbis utamur) si conjecturæ locus sit, crederemus Glandularum harum obstructionem, ex parte saltem, causſam esse posse Serosæ illius colluviei, quæ nervosum genus debilitat, tonumq; partium fibrosarum enervat. An vero hæc eadem sit colluvies serosa, de qua tam copiose scripsit *Carolus Piso*; non pertinaciter asseruero: quanquam haud improbabile videatur, ejusdem vel consimilis generis esse. Etenim si concedatur, Glandulas hæc Renales destinari secretioni inutilis & serosi humoris in Nervos deducti; siq; suo aliquando non recte fungantur officio: sequitur necessario redundantia & colluvies serosa in nervoso genere, quæ non tantum Nervos ipsos laxet, sed & fibrosas totius corporis partes enervet, multorumq; morborum seminarium fiat.

11. Re-

*us sub 29 mm. Res
13 pturiatus m*

11. Reperitur in *Ventriculi* cavitate *Mucus* quidam *pituosus*, ovorum albumini consistentia haud multum dissimilis, Acoreq; insigni aculeatus; quem è *Coeliacæ* arteriæ ramo stomachico in ventriculi tunicas effusum, ibidemq; à sanguine sequestratum, eo demum perduxit Natura, ut & Appetitum excitet, & ciborum tum dissolutionem (fermenti incisorii instar) tum concoctionem adjuvet. Hic autem, si aut in Arteriæ dictæ capillaribus, aut in ipsius ventriculi tunicis impactus, præter morem subsistat; haud contemnenda mala inducit. Quippe in priori casu, ex emunctioribus Circulationis *Harvæanæ* cultoribus neminem esse arbitramur, qui ibit inficias, quin necessario consequatur, ut tota sanguinis massa, à *Phlegmate Acido*, uti debuit, minime depurata, brevi contaminetur, incrassetur, & acescat. Unde credibile est, contumacissimos illos affectus, *Scorbutum* scilicet, & *Febrem quartanam* ortum suum & fomitem trahere posse. Quoad *Scorbutum* enim; verissimum videtur, eum à sanguinis *Μόλυνσι* & *Ἀπεψία*, ob *Phlegmatis Tartarei*, i. e. *Acido-salini* admistionem immoderatam, potissimum oriri. Id quod ex ipsa *Symptomatum Scorbuticorum* genealogia, haud obscure constet. Nam, cum isthæc sanguinis spurcicies seu infida defæcatio, in caussa est, ut crudiores, fixiores, tartareæq; ejus partes, deficiente *Fermentatione vitali*, nec ad statum volatilitatis attollantur, nec ullo assimilationis vinculo invicem uniantur; sed tanquam alienigenæ, inq; familiam unam coire abhorrentes, facile inter circulandum

*Causa / Per Gut
quod imp. Sympt
ma. m.*

culandum dissocientur: singulae eo damno mulctant humanum corpus, cui producendo sua natura aptiores sunt: Viz. Spirituum vitalium paucitas & torpor in sanguine, torpidum reddunt corpus: unde Lassitudo spontanea. Partes fluidae & acres, propter immaturitatem ex arteriis eructatae, Nervos ubiq; vellicant, & quasi lancinant, nec non molliores carnes corrodunt ac exedunt; unde Convulsiones, Gingivarum laxitas, & Ulcera: Crassiores autem & tartareae, ossium membranis gravitate sua atq; acrimonia molestiam ac dolorem inferunt; unde dolor *ὀστέονω*, sive ossa gravans, de quo tantopere conqueruntur è Scorbuticis plerique. Præterea, id Medicis experientia compertum est, quod Cordis Tremor ac Palpitatio solet in nullo alio morbo, quam in Scorbuto frequentius infestare. Causam autem haud inconsulto forsan retuleris ad crudum, saleq; fixativo copiose imprægnatum sanguinem; cujus crassiores particulae, acerbitate ac aspredine infames, dum nervosas Cordis fibrillas in transitu acriter pungunt, id ad sese consueto violentius agitandum, undiq; vibrandum, & quasi contorquendum, quo à molestia illa denuo vindicetur, irritant atq; exstimulant: quomodo Sternutatio ac Pandiculatio ex consimilis asperitatis humoribus, in anteriores Cerebri membranas, & panniculum Carnosum delapsis, excitari solent. Ut ut se habeat hæc res, ex dictis interim clare liquet, unde usu venit, nullum alium morbum tot, tamq; diversis Symptomatis hominem obnoxium reddere, atq; Scorbutum; qui Morbus *Πολύμυρρον* proinde, nec sine fontica

S. caussa,

caussa, indigitatur. Sed revertendum est in viam.

Quod ad *Febrem Quartanam* spectat; plusquam probabile fecit *Willisius* noster (vir solidæ quidem eruditionis, & Philosophiæ Spagyricæ mysteriis longa feliciq; ἐγχειρήσει exime versatus; uti insignis ille Liber, quem de Fermentatione & Febris conscriptum, non ita pridem in publicum emisit, claram fecerit fidem) quod in ea sanguis, dulci sua, spirituosa, balsamicaq; indole exutus, dyscrasiam quandam acidam, penuriosam, non-nihilq; austeram sibi contraxerit: eo fere modo, quo Vinum ac Cerevisia, tonitru commota, sæceq; turbida infecta, suppressis spiritibus accessere perhibentur. Quodq; idem hoc pacto à nativa sua puritate longe degener, & facibus acidis ad spirituum usq; fixationem conspersus, de novo affluentem chylum rite concoquere & assimilare minime valeat; sed in liquorem extraneum corrumpat: qua cum ad plenitudinem ac turgescentiam in vasis saturatur, consequitur mox hujus materiæ fluor, velutiq; spontanea effervescencia, Accessionem febrilem cum rigore & calore inducens. Hoc autem supposito, superest inquiramus, Undenam isthæc Calcanthina diathesis sanguini adveniat? & cujusnam partis vitio potissimum conscribi debeat illius Redundantia? Si ad figmentum illud vulgare, de Succo Acido à sanguine in Lienis parenchymate separato, indeq; in ventriculi fundum per vas breve venosum refuso, confugiamus; res sane erit tenebrarum plena, nec ex errorum labyrintho unquam nos expediemus. Nam (ut animadvertere omittamus,

febris quartana

quæ causa.

in de aff. feb. quartana

mus, quam spissa falsarum, sibiq; invicem manifesto repugnantium opinionum caligine versati fuerint omnes, quotquot leviusculas suas hactenus scriptis divulgavit de Uisu Lienis hariolationes.) Acidio rem sanguinis partem, Melancholiæ nomine vulgo insignitam, in Lienem per Arteriæ Cæliacæ ^{vulgaribus} ^{ulibet} ^{signat.} ^{signat.} ramum splenicum, secretionis gratia, importari; affirmarunt quidem quamplurimi, gratis tamen omnes, nulla vel rationum, vel experimentorum vi in rei evictionem prolatâ. Ut merito mirari fubeat, Undenam primi sententiæ hujus Authores tam portentosum insomnium sibi comminiscendi, aliisq; demum pro sacrae veritatis dogmate divendendi ansam surripuerint. Maxime quum nemini Anatomicorum adhuc contigit, vel minima Aciditatis indicia in Liene deprehendere: è contra vero quilibet facto experimento facile cognoverit, sanguinem in Liene, tum humano, tum brutorum, ejusdem saporis ac dulcedinis esse, cum eo, qui in aliis corporis partibus reperitur; ipseque complurium Animalium splen, citra ullam melancholici saporis offensam, non raro comeditur. Deinde, ex Circulationis Harvæanæ legibus pro indubitato constat, motum sanguinis in vase brevi venoso esse è ventriculo versus venam Portæ, non vero à Liene ad ventriculum, quemadmodum hi supponunt. Sin ad ea vero, quæ de Generatione Excrementorum in Sanguine à nobis alibi (*viz. in Oeconom. Animal. Exercit. 6. & Artic. 3.*) dicta sunt, respexeris; simulq; attento animo pensitaveris, quomodo quodlibet excrementum indebite retentum, inq; vasa redundans, totam sanguinis massam spurcitie

unde additab. Sanguis
in remanetatur. Sum.
aut horum.

causa quartana.

contaminet, & suis qualitatibus noxiis corrumpat: res erit quidem explicatu perfacilis. Phlegma nempe Acidum (quod è Cæliacæ arteriæ ramo stomachico in ventriculi tunicas eructari, inibi à sanguine puriori elutriari, denuoq; in ventriculi capacitatem, excitandi appetitus ergo, transmitti debere ostendimus) totum griphum nullo negotio persolvat. Id enim, cum Acore eximio insignitum sit, ubi in venoso genere consueto magis redundat, ipsi sanguini consimilem qualitatem acidam, penuriosam, & in omnibus Calcanthinæ stypticitatis æmulam facillime impertiat; eoq; nomine Febri Quartanæ causam continentem præbeat. Sed Disquisitio hæc alterius loci est, & fusiori eget contemplatione.

Porro in casu *Posteriori*, ubi nimirum hocce sanguinis rejectamentum, ipsis ventriculi tunicis impactum, ibidem stagnat, nec in ejus cavum pertransit; fieri vix potest quidem, quin aut ventriculi Inflammationem (remorata sanguinis Circulatione) aut Tumorem Scirrhusum (qualem describit *Forrestus*, lib. 18. obser. 32.) aut Anorexiā cum Apepsia conjunctam, aut aliquod aliud consimilis periculi nocumentum brevi ingeneret.

unde Cachexia
phlegmatica.

12. His quadantenus similia profert incommoda *Phlegma emortuum*, sive *Inspidum*, intra Intestinorum tunicas coercitum. Nam, vel exinde per venulas Meseraicas in venam Portæ abductum, corpus universum crudo, mucilaginoso, albicanteq; sanguine suffundit, inq; Leucophlegmatiam, seu (si dicere mavis) Cachexiam Phlegmaticam perducit:.

ducit: vel ibidem stagnans, sensimq; copiosius collectum, aliàs quidem ventulas easdem comprimendo, sanguinis reditum impedit ac obstruit, adeoq; Phlegmonem accersit; aliàs Lacteas similiter circumqua; coangustando, Chyli transfluxum remoratur, eoq; pacto Atrophiam universalem committit; alias ipsa Intestinorum corpora distendendo, ac divellendo, dolores Colicos ciet, pali infixi vel perforantis terebelli speciem præ se ferentes. Deinde, quum ex Intestinorum cavitatibus parcius id evacuatur; sensim auctum caloris vi sic tandem crassescit, ut prorsus obstruens intestina quasi infarciat, fiatq; latentium difficultumq; morborum causa. Cujus rei insigni exemplo sit Caroli Quinti Imperatoris Legatus quidam, qui (referente *Fernelio*) immani intestinorum dolore per plures annos torquebatur, nec non tumore à dextro Hypochondrio per ima ventriculi in sinistrum exporrecto. Huic quum sexennio toto remedii genus omne tanquam emolliendo scirrhus adhibitum fuisset; injecto tandem acriori Enemate, durum ac firmum quippiam, medio ductu pertusum, pedis longitudine detractum est; quod ille intestini portionem esse metuebat. Sed quum repente levatus videretur, adhibito consilio, iterum, ac tertio clystere prolutus est, rursusq; simili evulsâ materiâ continuo pristinae est valetudini restitutus. De *Cl. Just. Lipsio* quoq; extat historia fere consimilis, quam disertissimis *Melchioris Adami* verbis annectere lubet. "Is diu tædiosissimo cum malo confictatus, febrilesq; insultus varios expertus, "sumpto aliquando pharmaco materiæ commotæ
 " onus.

*Atrophia uni
 versalis.*

*Exemplum Notan
 dum.*

"onus excernens, percepit ingentem se copiam
 "alvo effundere, eamq; continuam & cohæren-
 "tem. Intuetur *Lipsius*, quid rei sit; videtq;
 "attonitus massam figura & colore intestina expri-
 "mentem. Consternatus itaq; illico *Heurnium*
 "advocat; de vita sua actum exclamans: Omnia
 "enim intestina se effudisse. Inspicit alvi proluvi-
 "em *Heurnius*, & læto vultu ad *Lipsum* conver-
 "sus, respice, inquit, *trophæa de tuo morbo: hic fo-*
 "cus & sentina totius mali jacet. Erat nempe lenta
 "& viscida Pituita, paulatim in tota intestinali
 "fistula coacervata, à sedentaria & in studiis con-
 "tabescente vita, ejus figuram referens: quæ pu-
 "trescens partibusq; vicinis nobilibus noxam com-
 "municans sentinam in totum corpus propagave-
 "rat. Sic fomite mali expurgato, recreatus est vir
 "clarissimus, & ad pristinam sanitatem brevi rediit.
 Crassior porro hæc Pituita in cæci aut coli intestini
 cellulis diutius coercita, nonnunquam concrevit in
 calculos; quales sæpe vidimus, instar nucis My-
 risticæ, dolore nullo exturbatos. Hæc igitur ma-
 la concrevissent Phlegma insipidum efficit; quo ex-
 uperante animus viresq; languent, ventriculi cru-
 ditas adest, tarda; alvi dejectio, flatus plurimus
 obmurmurat, venter friget, ac nonnunquam coli-
 cis cruciatibus dolet.

Alia signa No-
 tanda.

calculi ex fructu
 134, m. 6 spirantibus

13. Nec semper defunt isti sua crimina *Mucco*,
 qui è *Cerebri* ventriculis partim per nares, partim
 per palatum excernitur. Nam, cum indubitata
 Anatomiae fide edocti sumus, naturam in Cerebro
 instituisse tres patentes Meatus, in quibus Excre-
 mentitii

mentitii humores evidenter deprehenduntur, & per quos, ceu Canales Excretorios, eidem sunt exturbandi; Unum scilicet è *Quarto* cerebri ventriculo in *Infundibulum*; & reliquos duos ex *primo* & *secundo* ventriculis, per nervos Olfactorios vulgo dictos, in foramina *Cristæ Galli* utrinq; adfitæ, unde excrementa in os *Cribrosum*, indeq; vel in palatum, vel in nares pedetentim deducuntur: si aliquando contigerit, eadem in alterutro horum ductuum subsistere atq; coerceri; erit de necessitate, ut gravia mox insequantur sanitatis nocumenta. Maxime vero, ubi emphraxis ad duo *Crura* superiora principii Spinalis medullæ usq; pertigerit. Sunt enim crura illa in ipso concursu Nervorum omnium, qui intra calvariam oriuntur, sita; & propter continuitatem cum medulla spinali, è qua reliqui omnes nervi prodeunt, haud incommode dici possunt eorum quasi centrum: ut in ipso partis hujus cum cerebro confinio, Sensum Communi nem perfici, veritati summe consentaneum videatur. Et, quo lucidior, & ab omni Excrementorum immunditie defæcatior conservetur pars hæc totius Cerebri nobilissima; illi appositas videre est Glandulas duas, *Pinealem* & *Pituitariam*, quarum munus præcipuum est, excrementa cerebri fecernere, inq; expulsionem convenientia loca sensim deponere. Itaq; quoties ejusmodi excrementa vel in ipsis cerebri ventriculis, vel in modo descriptis ductibus ad eos pertinentibus, diutius obhærent; coagmentatione assidua quasi in cumulum affurgunt, exituq; sibi quæsito, in interiores corporis sedes prolabuntur, in hisq; varios morbos excitant:

*Mutat huc qui
sub cerebrum
damal sua excre-
menta.*

*In quo loco
sensu
munib.*

*usq; glandularum
cordis*

Notum est tamen
propter morbum msa
tuum obstructionem
Biquadrantem.

tant: scilicet in *Nervorum* origines irruentia, *Apo-*
plexiam, *Paralyfin*, *Stuporem*, *Tremorem*; in
Sensuum organa, cæcitatem, surditatem, tinni-
tum, odoratus privationem; in *Nares*, gravedi-
nem, seu *Coryzam*; in *Fauces*, & in *Asperam ar-*
teriam, raucitatem; in *Pulmones*, *Tussim*, *Asth-*
ma, *Phthisin*; in *Ventriculum*, cruditatem; in
Intestina, alvi profluvium; hincq; si in *Venas*
Laëteas unà cum Chylo se insinuent, tempore
crassescencia tum eas, tum *Glandulas Mesenterii*,
tum reliqua viscera infarciunt, obstructionesq; pa-
riunt. Sic Excrementorum è Cerebro destillatio
quamplurimorum est morborum procreatrix. Ea-
dem porro, etsi pituitosa, lenia, & aliquatenus
dulcia, aut insipida saltem, sua natura existant:
diutius tamen in Cerebri sinibus retenta, plerum-
que vel falsam, vel acrem qualitatem tempore con-
quirunt; unde scaturiunt Catarrhi falsedine & a-
crimonia infames. Quinetiam non nunquam, por-
tione eorum tenui calore dissipatâ, in *Grandines* &
calculos compinguntur; advertente *Cl. Sylvio*,
qui in *Glandula Pineali* non semel aliquot arenulas,
quin & aliquando calculum exiguum, pisi partem
quartam æquantem, & subrotundum observavit.

Liquor salivaris
bis per quod ylgm
Dulcis iom-ni-actm

14. Ad eandem familiam spectat quoq; *Liquor*
iste *Salivaris*, qui Græcis Σιαλιν dicitur, quem-
que, ceu *Succi Nutritii* secrementum tenue, a-
quosum ac pellucidum, è cerebro, per spongiosos
& per amplos *Nervorum Tertii* paris ramos in *Glan-*
dulas Maxillares profundas, hincq; per *Ductum Sa-*
livalem in os expui, enucleate demonstravit *Soler-*
tiss.

tiff. *Whartonus* noster, in sua *Adenographia*. Hoc autem Excrementum in iudicium pariter advocari, fas est. Quippe quod in *Ductus salivaris* angustis, in immodica obstru-
 præ crassitie sua subsistens, accumulationeq; assidua tionib, ductus sa-
 immoderatus exuperans, nonnunquam tum Lin- l. Abul. 2.
 guam ipsam, tum Musculum maxillarem digastri-
 cum ductui contiguum, Tumore Oedematoso pre-
 mit. Cujus naturæ ac originis forsân erat insignis
 illa *Ranula*, quam sub lingua excrescentem, fer-
 ramentoq; candente demum feliciter sanatam ob-
 servavit *Tulpius* (*Observat. medicar. lib. I. cap. 52.*)
 qui Chirurgos tamen, & consultissime quidem,
 adhortatur, ne *Cauterii* actualis atrocitate in con-
 simili casu utantur. Sic vero iste. " At vero, si
 " mollis & sequax sit *Ranulæ* materia (quod facile
 " attactu dignoscitur,) noli (inquit) de exustione
 " cogitare: sed excide duntaxat summam ipsius
 " tunicam; & effluet sponte, vel exprimetur sal-
 " tem digito, limpida ac viscida quædam pituita,
 " simillima ovi albumini, recens ex effracta testa
 " excidenti.

15. Eadem fere dicantur etiam de *Mucco Tonsil-*
larum; qui est humor quidam excrementitius,
 crassus, viscidus, albidus, & dulcis, â Cerebri
 parte inferiori, per nervos præsertim Tertii paris,
 stillans sensimq; depluens, vel partim forsân â
 sanguine ex arterioli in Glandulas faucium, Ton-
 fillas vulgo dictas, effuso secretus, & in fauces os-
 que demum excretus. Hujus enim destillatione
 immoderata imbutæ sæpe tument Tonsillæ; & in-
 terdum, remorata simul sanguinis circulatione,

T

quoq;

Mucus Tonsilla-
rum.per quod vias
Revertitur.In immodica obstru-
tione.

quoq; inflammantur, abscessuq; facto pus in os & in fauces emanat: unde Ulcus sequitur sordidum, & quo graveolens fit expiratio. Oritur porro ejusmodi Ulcus nonnunquam citra Phlegmonem, ex humore falso vel acri, qui in Tonsillis diutius retentus, earum mollem laxamq; carnem exedit; interdum & ex contagionis labe lui venereæ familiare est.

16. Horum agmen claudit nobilissimum illud sæculi hujus nostri in *Miscrocosmo* inventum, *Liquor* scilicet *Lymphæductuum*; cujus historiam habes à nobis (*in Oecon. Animal. Exerit. 9.*) fusiori quidem stylo, fideq; Anatomica conscriptam; quemque pari jure poteris cum præcedentibus adducere pro tribunali. Hic enim primo insignem plane in Hydropis generatione sibi solet contrahere reatum. Nam, quando vel à Succo Nutritio, cui vehiculi vicem præstat, in Glandulis eo destinatis non rite separatur; vel etsi separatus, sanguini tamen non refunditur: tum in artubus & habitu corporis, quasi aggeribus factis, restagnans, Anasarcam, ferofamve Cachexiam necessario inducit. Quum autem, obstructis Lymphæductibus, alicubi tantam in molem fuerit congestus, ut tenuissimas earum tunicas violentiùs distendendo forte disrumpat: in partes vicinas, quasi ex fissa olla guttatim stillans, inundabit. Idq; si prope venæ Portæ truncum (ubi ingens Lymphæductuum multitudo) contingat; aqua in vacuum Abdominis spatium sensim depluens, Ascitum mox excitat, ventremq; totum stygiis undis implet. Sin in Thorace; eadem, haud secus

*Liquor lymphæductuum
nam, et quod
stagnat in vena.*

Causa ascitis.

secus atq; suppurans Pleuritis, affatim irrui in illius capacitatem, & Hydropem Pectoris committit: non enim aliter tanta feri collectio præter naturam illic fieri potest. Deinde hic Latex serosus nonnunquam erumpit in Uterum; eumq; vel in portentosam magnitudinem, simulatâ graviditate, intumescere facit; vel Fluore seroso incurabili continuo plorare. Nonnunquam in Scrotum, disruptis Testiculorum Lymphæductibus, sibi inusitatam viam parans, infert Hydrocelem. Interdum & in ipsum Pericardium, factâ in aliquo è vasis serosis ad Cor spectantibus rimulâ, excidit: unde Palpitatio cordis, & inde suffocans mors haud raro consequitur. Quod si Lymphæductuum membranulæ tenaciores fuerint, ita ut distensionem insignem absq; dilaceratione ferant; tunc in vesiculas quasdam aqua turgidulas attolluntur, quas *ὕδατιδες* vocant Græci, quæq; hepatis adnascentes, peculiarem Ascitidis speciem constituunt. Quælibet autem vesicula inter binas dictorum vasorum valvulas quàm proximas efformari contingit: quia vero aqua nec prorsum propter obstructionem, nec retrosum ob valvularum interceptionem, fluere potest; interstitia intumescunt in figuram orbicularem, aut saltem ovalem, qualem in Hydatidibus sæpissime cernimus. His sæpe pecudum boumq; jugulorum jecur scaterere deprehensum est. Et *Platerus*, ex *Johanne Aicholtzio*, de Fæmina quadam hydropica narrat, aquam in Abdomine nullam comparuisse; sed intestina, unâ cum reliquis visceribus, angusto spatio contenta apparuisse; ipsum vero Abdomen à cute ad Peritonæum quasi alba

*hydropis pectoris**Hydro. uter.**fluor. serosus.*

pinguedine duntaxat contextum videbatur, vesiculis crebrioribus, majoribus minoribusq; aqua limpida refertis, invicem cohærentibus. Quibus; Auctarii loco, adjicere juvat paucula ex *Cl. Wharsono nostro*, qui de Glandulis Artuum, earumq; Tumoribus, eximia solertia differens, hæc habet verba. "Altera caussa communis horum Tumorum â Nervis videtur originaliter petenda; nempe â superfluis eorum humiditatibus, quas in Glandulas expuunt, vel quantitate, vel qualitate vitiosas. Hæ enim superfluitates, si in venas non satis expedite transmittuntur, Glandulam nonnihil infarciunt: unde fit, ut vice versâ aliquid detrimenti Arteriis & venis â Nervis primo læsis redundet, illæq; circuitum sanguinis difficulter in Glandulis peragant, tumorq; confimilis excitetur ei, qui oritur ab arteriis & venis primario affectis. Si vero superfluitates dictæ sola quantitate percent, aut qualitate non maligna, nimirum visciditate, crassitie, aut similibus; tumor simplex exorietur, & ab omni malignitate alienus: sin materia affluens venenosa aut contagiosa fuerit; oritur tumor veneno peculiari respondens, pestilentialis nempe, vel venereus.

17. In hunc autem censum cadunt *Lachryma*; utpote liquori Lymphæductuum plane congeneres, quæq; maxime constant ex humore aqueo & salinosubacido, qui è Nervorum secundi, tertii, quarti & octavi parium ramulis, per Plexum Retiformem decurrentibus, effusus, inq; Glandularum Lachrymalium parenchymate â Succo Nutritio puriori

Lachrymæ. g.

st. unde. per. quæ.
bi. a. b.

ori ad nutriendos oculos destinato separatus, per puncta Lachrymalia guttatim exprimitur. Neq; hæ enim omni culpa carere videntur. Enimvero, si quando eveniat, ut hæc Lachrymarum materia, five ex nimia sua falsedine (quæ Scorbuticis admodum familiaris est) seu ex labe maligna (id quod sæpiissime fit in Lue venerea) seu ex diuturna in dictis Glandulis infarctum patientibus detentione, seu quacunq; demum alia ex causa, acrimoniam corrosivam sibi conquiescit: vix fieri quidem potest, quin cuniculos intus in tenerrima Glandularum earum substantia agens, Fistulam excavabit, quæ *Rhyas* (eo quod finit humorem continuo defluere) audit. Deinde, nonnunquam exiles earundem Glandularum meatus crassitie, lentoreve suo obstruendo; eoq; pacto circuitum sanguinis in iisdem impediendo: Phlegmonem parvam inter majorem oculi angulum, & nasi radicem, quæ *Ægylops*, & *Anchylops* dicitur, excitant. Et ex hoc parum bene curato affectu, sinus quoq; consequitur, aut oculi Fistula. Cæterum, erit hoc loco peropportuno, eos erroris manifesti redarguere, qui existimant, ingentem illam Lachrymarum copiam, quam continue effundunt Fistula lachrymali laborantes, ex sola erosa Glandula promanare. Non enim censendum est, omnes lachrymas ab ulcerosa parte stillare; cum puriores ac limpidiores sint, quam ut ulceri originem debeant: Verum sordes Ulceris membranas oculorum irritantes occasionem exhibent perpetuo lachrymandi; haud secus sane atq; iis accidit, qui festucas, arenulas, aut humores pungentes, imo acria Cæparum incisarum effluvia, in oculos suos excipiunt.

18. Ve-

orum lachrymarum
documenta.

Rhyas

Ægylops.

Notandum.

18. Verum hic nobis è memoria pene exciderant *Sordes Aurium*, *κυσελίδα* Græcis, Latinis autem *Cerumina* & *Marmorata* dictæ; quæ videntur quoddam Cartilaginum adfitarum sudamen, flavescens, amarum, ac more medullæ ossium inflammabile; non verò Bilis species quædam ex Arteriis capitis in Auriculæ alvearium exsudans, sicut *Aristoteli* olim visum est, à *Casserio Placentino* longa argumentorum serie acerrime propugnatur, Nosq; etiam ipsimet horum vestigiis errantes, (in *Sordes Aurium* *Oecon. Animal. Exercit. 6.*) asseruimus. Hocce Cerumen, cum non expurgatur, interdum auditui damnum adfert maximum, tum obstruendo meatum auditorium, quod à *Galeno* fuisse scriptum fuit (*i. de Sympt. Caus. cap. 3.*) tum etiam aliquando, quod in calculi duritiem convertatur, quemadmodum quidam noverunt è Recentioribus; rarissime tamen id contingere, ac solum in iis, qui negligentia magna ducti, expurgationi harum sordium operam dare noluerunt, fatendum est. Præterea, nemo inficiari potest, ipsas acrimoniam insignem ex diuturna inhæsiōe posse suscipere, quæ in auribus pruritum inferat, & scabiem, ac profundiores etiam partes exulceret, ut quotidiana experientia constat.

quæ Incommoda

Supereſt, de earum etiam, quas non simpliciter quidem, sed vel in Tempore, vel ex Consuetudine necessarias esse diximus, vacationum suppressarum, omissarumve noxiis paucula subnectamus: quarum classem constituunt, in Fæminis Mensium, Hæmorrhoidumq; in utroq; sexu eruptio periodica; item

item Seminis è Vasis Spermaticis, Lactisq; è Mammis profusio solennis. Horum siquidem suppressio, atq; etiam parcior, & non qualis, aut quando expedit, facta vacuatio; tametsi vere Symptoma est, Morbi tamen Causa fit evidens. De singulis itaq; figillatim, breviter quidem, proq; instituti nostri ratione, nobis nunc dicendum.

19. Quod ad Fæminarum *Catamenia* attinet; si in horum Utilitatem præcipuam, Causamve finalem, cujus gratia potissimum à Natura fuerint in Mulieribus (ut & in Simiis grandioribus, aliisq; forsan nonnullis foemellis viviparis) instituta; utrum scilicet conservandæ in Individuis sanitatis ergo, an vero in prolis aut concipiendæ, aut nutriendæ gratiam? inquireremus, hoc in loco parergon prorsus foret. Reservatis igitur in aliud magisque opportunum tempus speculationibus nostris super hoc problemate, circa quod tamen insignes quædam, nec ab aliis sat dilucide hætenus explicitæ difficultates sese offerunt: nobis impræsentiarum sufficiet, si ex Hystericis affectibus, qui Mensium suppressioni ortum suum potissimum debent; præcipuos, un' c'um verisimillimis eorum Causis, compendiose perstrinxerimus. Quod ut felicius, cumq; majori Tyronum fructu absolvamus; ut de Circuitus sive Periodicationis mensium causa & ratione, quam prorsus ignorasse videntur veteres, paucula prælibemus, oportet. Advertimus itaque, quod nedum redundans, ast & fermentatione quadam peculiari impetum faciens, sanguis sit menstrui in mulieribus Materia. Ut enim Mari-

bus,

*Materia Mensium
Augend. in Mulieribus
rebus.*

bus, sic etiam Fæminis, circa annos pubertatis, ingens incidit corporis universi mutatio: ac tum temporis, increscente jam & vegetiori facto in omnibus partibus, maxime vero circa Genitalia, calore vitali, pubes erumpit, fratrant mammæ, corpus Cupidinis æstro titillatur, exuberans sanguis calore tum suo, tum spirituum Seminalium, veluti extenuatus, circumquaq; diffunditur, vixq; suis canalibus coercitus, viam sibi parat, qua dimanet. Quamobrem hac ætate, prodidit *Hippocrates*, *Maribus sanguinis è naribus profusiones*, *Puellis vero menstruorum eruptiones obtingere*. Illis siquidem arteriolæ quæ ad nares constitutæ sunt; His vero quæ in Uterum, inq; ejus cervicem inferuntur, facilius promptiusq; referuntur & patefiunt. Itaq; qui in universo corpore redundat sanguis, è ramis arteriæ magnæ descendentes cruralibus in arterias Uterinas deductus inibi, fermento Uterino quasi inspiratus, ac fermentescens, eas copia & calore distendens aperit, ut ab illarum extremitatibus exstillans dimanet, profluatq; è sinu pudoris. Imminutâ hujusmodi effluxu copiâ, & turgescentiâ sedatâ; quod reliquum est & corpori necessarium arteriæ retinent, per venas ad cor continuo reducendum: & dum menstrui nihil amplius erumpet, quæ ad uterum pertinent oscula arteriolarum sponte sua occludentur, & connivebunt. Mensis unius curriculo tantum denuo congeritur & luxuriat, quantum ante profluxerat; idq; deinceps similiter prorsus ratione, naturæ impulsu per loca muliebria deponitur. Diximus vero, *Sanguinem Fermento Uterino inspirari*; ne aliquisquam existimet, meram sanguinis

Mutatio circa
pubertatem in
redond.

fermentum
uterinum.

Causa Menstrui
reversus

sanguinis redundantiam Circuitus menstrualis causam esse; cum iis etiam, quæ sanguinis exiguum congefferunt, quanquam parcius, statis tamen periodis effundatur. Nam sicut in ventriculo, aliisque; forsitan nonnullis corporis partibus; ita & in Utero pariter inesse semina quædam Fermentativa, quæ per universum corpus sese diffundant; totamque sanguinis massam effluviis activis imbuant, ut is statis quibusdam circuitibus, Lunaribus nimirum volatilisetur magis, & acrius effervescat: hincque provenire, quod Fæminæ à decimo quarto circiter anno ad quinquagesimum usque singulis mensibus per uterum purgentur; veritati summe consentaneum est. Experientia siquidem quotidiana edocemur, quod in foeminis, à fermento Uterino se recte habente, facies colore florido & eleganti suffunditur, calor in universo corpore vegetus & copiosus existit, nimisque luxurians sanguinis massa singulo mense, præsertim decrescente aut silente Luna (quæ ut luminum varietate, tum crescens, tum senescens, mensem dimetitur; sic hominis, ut sane reliquorum omnium humores, rata ordinis constantia regit atque moderatur) Catameniorum defluxu depleri necesse habet: eo autem deficiente, fiunt tum virgines, tum mulieres pallidæ, morbidæ, ac velut exangues, anhelosæ, & ad quemvis motum ineptæ; ut verissime dixisse videatur *Præceptor* (i. de Morb. numer. ib.) *Mulierem sanam ex mensibus judicandam.* Bene igitur res eunt mulierum, si menstrua bene respondeant; nam & universum corpus a sanguinis pleonasmò, & uterum ipsum ab excrementorum colluvie ex naturæ præscripto vindicant.

Causa sanguinis
fluentis mensuræ

de barry's 3° m. 11
sub fermentati b. 12

de barry's Catameniorum
cum Incommoda

dicant. Si vero supprimuntur, nec statis temporibus emanent, diversimoda malorum gravissimorum genera tum ipsi Utero, tum universo corpori ita affectarum mulierum inferunt; viscerum scilicet obstructions; Nauseam, Lumborum, Scapularum, Capitis, totiusq; corporis gravitatem, fædus faciei colorem, Lienis tumores, varices, Chlorosin, item Febres, Pleuritidem, Peripneumoniam, Cancrum, morbum Comitiale, Apoplexiam, hujusq; perniciæ quamplurima alia, quæ ab Hippocrate (*Lib. 1. de Morb. num. 6. & 7. & lib. de Virgin. Morb. num. 1, 2.*) fuscè recitata invenies; quæq; eo amplius solent exacerbari, & fieri sæviora; quo retentio menstruorum est magis diuturna. Diu enim in Utero, tanquam in sentina omnis impuritatis, coercitus sanguis, ob moram facillime putrescit, in deterrimamq; abit labem: unde, elevata deletetiâ aurâ ex utero, cor lacessente & feriente, emanant diri affectus, ferini & prorsus sævi, syncope, cordis dolor, exsolutio, & alia truculenta pathemata repullulant; quæ referunt Laurentius (*lib. 7. de re Anatomica, quæst. 11.*) & Ludovicus Duretus (*in appendice de Vulnerib. ad com. text. 44.*) Immoderatam porro Mensium purgationem excipit eorum symptomatum invasio, quæ immodicam sanguinis effusionem sequi solent; cujusmodi sunt virium imbecillitas, inappetentia, cruditas, fædus faciei color, pedum ac deinde reliqui corporis tumor oedematosus: quorum omnium causas proximas ac continentes ex eis, quæ supra de spirituum vitalium exhaustionem, ejusq; effectibus à nobis dicta sunt, nullo ferme negotio deducas.

20. Quod

*Immoderata Fluxus
Mensium Immoderata*

20. Quod ad ultra consuetum tempus retenti, inq; conceptaculis suis putredinem concipientis *Seminis* (cujus Materiam, utpote sanguine multo nobiliorem, nec non spiritibus generosissimis locupletatam, è Cerebro medullaq; spinali, alibi, viz. *in Oecon. Animal. Exercit. 10.* enucleate deduximus) vitia attinet; testatur experientia, omnibusque in confesso est, ea tum plura esse, tum graviora, quam quæ ex intermisso foëminarum tributo Lunari modo diximus suppullulare. Nam, quod *Seminis*, quam sanguinis pravior sit corruptio, ex communi illo Axiomate perspicuum fit; scilicet, *Quod res tanto deterior evadit, cum à propria natura recedit, quanto in statu suo nativo perfectior erat.* Jam nullus est in vivente corpore præstantior ac purior succus, quam Semen; quod propterea à natura renutriendis particulis, & insuper Generationis eximio, ac propemodum divino operi deligitur ac destinatur: ideoq; nec alius, ubi à seipso degeneravit, & in venenosam abiit malignitatem, sævior atq; lethalior, ut in progressu mox constabit. Sapienter itaq; *Galenus* (6. de *Loc. affect.*) quærens, quænam deterior noxa, an quæ à *Semine* retento & vitiato, an quæ à *Menstruo* provenit, decrevit eam, quæ à semine, oppido praviorem existere. Jam vero, quod omnia *Animalia*, Cupidinis cestro, ex pleonasmo genitalis nectaris, percita ferociant; & nisi se invicem, per voluptatis *Aphrodisiæ* exercitium, fruantur, plurimum tandem & à consuetis moribus, & à sanitatis statu recedant; apertius est, quam ut lata

Matæia Seminis

Prosequi debeat oratione. Ita profecto *Viri*, maxime juniores ac polygони, ex diutius intermissa, ferventiusq; concupita Veneris palæstra, alias quidem Anorexia, universi corporis gravedine ac torpore, summoq; animi etiam angore conturbantur; alias Febres Spermaticas (quarum ideas ac differentias singulari solertia describit *Sinibaldus, Geneanthrop. lib. 9. tract. 1.*) capitulq; dolores acerrimos incurunt; alias, victâ honestate, ac pudore despecto, Priapismo insaniunt & Satyriasi. Cujusmodi fuit Satyriasis illa apud *Schenckium*, in qua virga biduo post mortem tensa ac rigida perduravit; itemq; illa Heracliti Imperatoris, qui referente *Pomponio Læto* (in compendio *Hist. Romanæ*) periit novo cladis genere, testium nempe folliculo sursum verso simul cum virili membro, & semper tenso, adeo ut quoties meieret, nisi tabula umbilico admota prohibente, vultum lotio sparsisset. Quarum utraq; proculdubio contigit ex semine acrius calefacto, corrupto, & turgesciente. Ita pariter *Mulieres* quædam, acrius *πολυσπερμίας* igniculis prurientes insaniunt præ desiderio consuescendi cum viris; & in nonnullis usq; adeo sævit hoc malum, ut vel veneficio afflatæ, vel sideratæ, aut à Cacodæmone obsessæ vulgo judicentur. Hinc tantus in Virginitatibus, juxta ac viduis salacioribus symptomatum Hystericorum proventus. Hinc ardens matricis Pruritus, & Nymphomania, seu Furor Uterinus, in quo tantus pungit libidinis aculeus, ut cogantur mulieres, fractâ pudoris lege, despectâq; bonæ famæ reverentiâ, virum quemcunq; obvium in amplexus accersere, ac sollicitare, beneq; munitionatos

*Seminis diu retenti
in eo m. d. a.*

toniatos eligere, ut fortius in venerea palæstra vel-
tentur. Non nullæ autem hoc æstrum atrocius,
præ verecundia huic sexui innata, fateri non auden-
tes; interim taciturnæ vivunt, & in principio
moerore corripuntur, veneris meditantur illece-
bras, de quibus forte si sermo incidat, oculi huc
illuc agitantur lascive, genæ rubore suffunduntur,
pulsus immutantur; donec penitus profligatâ
honestate, ac gentilitii omni prorsus decore con-
tempto, garrulæ evadunt, petulcæ, procaces,
impudentes: quare de virorum congressu, deq;
lecti-lucta loquuntur solum, obscœna dicteria, ac
propudiosa jactant, virosq; tandem ad explendam
illam uteri aviditatem invitant, sollicitantq; effron-
tes. Hæc fuit abstrusa vis morbi, quæ oppressit
Crotonienses Virgines, auctore *Petro Crinito* (*lib.*
3. de Honest. Disciplin. cap. 9.) ut cum nullum ex-
taret in ipsis morbi levamen, in præaltos puteos se
projicerent. Satis insuper Virginum Milesiarum,
& Lugdunensium mulierum historiæ conspicuæ
sunt: quibus tamen addenda erit Mulier illa apud
Matthæum de Grad. (*Consil. 80.*) quæ dum utero
non gestabat, mentis incurrebat tenebricosam per-
turbationem, membrorumq; omnium tremorem:
inde à ventris quodam murmure ac rugitu, adeo
effreni libidinis incendebatur pruritu, ut si vir ejus
præsto non erat, in insaniam aliaq; turpia sympto-
mata præceps iret. Sed quis adeo prudens, adeo
facundus poterit ingenitæ hujus Tarantulæ vene-
natos mille morsus aperire ac depingere? Et dies
nos deficeret, si vel enumerandis Fæminarum af-
fectibus diris, è minera spermatica catervatim
suc-

historia Notanda

proditorum Origo.

succrescentibus, immoraremur. Quamobrem dixisse sufficiat, eos fere omnes vel ad spiritibus fervidis afflatum, & effluviis seminalibus, tanquam peculiari quodam Fermento, turgescerentem Sanguinem referri debere; vel ad Cerebrum Nervosumque genus, maligna quadam aura ex utero, sive per cæca ac latentia spiracula, sive per nervulos in Plexu superiori Abdominis concurrentes, sursum sublata, percussum vellicatumque. Quæ aura certe tam venenata existit, tanq; perniciofa; ut partium quas attigerit facultates offundat, earumq; functiones intercipiat. In hujus rei specimen en! nobis sese offert ab Utero Strangulatus, Hystericorum symptomatum facile gravissimus. In hoc quippe primum quidem, quum levis adhuc & exigua est mali causa, ex Utero sublatus vapor, ventriculum feriens, Nauseam quandam movet, cui tamen raro succedit vomitio, sæpe tædium quoddam & cibi fastidium; idq; interdum cum murmure ventrisq; rugitu, interdum citra hæc. Quum vapor in Diaphragma Thoracisq; partes effertur, Respirationem brevem crebramque, tanquam compresso pectore, facit. Simul etiam Cor obsidens, levem interdum animi defectionem inducit, quæ tamen vix immutatur pulsus. Metus hinc atq; desperatio ægram concutit, ac plerumq; tanta, ut se mox interituram putet, nulla; ratione in spem erigi & recreari possit. Malum altius in Fauces invadens, Nervorumq; sexti paris, ramulos male mulctans, eas quasi vinculo constringere, & Musculos Pharyngis convellere videtur, prorsusq; spiritum intercipere, magno suffocationis metu,

*causa et gradus
hystericæ passionis.*

metu, imo nonnunquam & discrimine. Ubi vero Cerebri arcem conscenderit, aliàs quidem Nymphomaniam supra descriptam, cum garrulitate, petulantia, iracundia & inquietudine, excitat; aut alia desipientiæ genera metus horrorisq; plena: aliàs quasi soporem quendam ac veternum parit, quo mulier corruens velut attonita jacet, sine motu, sine sensu ullo, respiratione adeo parva & rara, ut interdum nulla esse credatur, tanquam ipsa jam mortuà extinctaq; sit: aliàs Epilepsiam, cum motibus convulsivis, risu Sardonio, fletu, ululatu, &c. gignit. Hiq; varii sunt ordines, variæq; Hystericarum accessionum formæ, quæ circuitu & ad phases Lunares, more morbi Comitialis, repetunt; aliis quidem crebrius, aliis rarius, pro majori minorive corrupti Seminis copia ac fermentatione. Et pluribus quidem hæc deduximus; quod haud spernendæ utilitatis sit speculatio.

Cæterum, cum Semen sit quasi *Flas alimenti*, ut sensit *Pythagoras*; quiddam à dorsi spina derivatum, ut *Platoni* visum est; pars cerebri, ut *Alcmaeo*; particula à corpore animaq; avulsa, ut *Epicro*; revera autem purissima, generosissima, & non nisi magno naturæ labore elaborata pars Succus Nutritii: manifestum est, neq; Venerem etiam quoquo modo salubrem esse, nisi cui forte multo jam tempore præter consuetudinem sit intermissa. Huic idcirco moderata confert; quod titillantis aut turgescens materiæ exuperantiam, tanquam onus, insensam deponat. Immoderata verò multiplex affert detrimentum, summamq; perniciem. Spiritus enim affatim exhaurit, succumq; nutritium pinguiori

benedicti Nimij
Notum est.

152 *De variis Excretorum ac Retentorum vitiis,*

pinguiori sua, balsamica, ac generosa parte spoliat:
iisq; nominibus Animum infringit, sensus omnes
infirmat, Oculorum aciem summopere hebetat,
sæpeq; visum aufert; Arthritidem, & præcipue
Podagram & Ischiada progignit; Canitiem, calvi-
tiemq; ante senium, imo & senium quoq; ipsum,
ac interitum ante diem accersit, Cerebrum molle
laxumq; reddit, universumq; corpus emollit atq;
enervat. Hinc docte simul ac lepide vates ille,

*Est veneris fugienda tibi immoderata voluptas;
Nam Capiti, mentiq; nocet, sensusq; retundit,
Virtutemq; hebetat Animalem, & corporis omnes
Debilitat nervos, infirmaq; pectora reddit, &c.*

Admiranda ob-
satio anatomica.

Refert Arnaldus (in speculo introductorio Medici-
nae) factâ aliquando corporis cujusdam Anatome,
inventum fuisse caput exhaustum Cerebro; cujus
rei portentosæ eventum prudentes Medici in fre-
quentissimum veneris Usus, cui ille apprime de-
ditus erat, unamini voto rejecerunt: & hinc ro-
boratur opinio Hippocratis, (â nobis alibi ex Moder-
norum observationibus stabilita) qui majorem se-
minis portionem â Cerebro delabi existimavit. Vi-
den' ergo juvenus petulans, quantis quamq; mul-
tis obnoxiam morbis tua te lascivia reddat? Hem!
itane homines audent impetu effræno Genii in Ve-
nerem irruere, nullo habito sanitatis studio? Ergo
nec â tanta infirmitatum colluvie terreberis miser
Anthropos? ut perbrevis, eaq; dolosa voluptate
fruaris, valetudinem pessum dabis, qua sine nullum
bonum jucundum esse potest? Sed,

Dura

*Dura aliquis praecepta vocet mea; dura fatemur
Esse, sed ut valeas multa dolenda feres.*

21. Denique, quoad *Lactis* nocumenta; paucis advertimus primo, Duplicem agnoscendam esse *Lactis* materiam; aliam nempe *Chylosam*: *Spermatricam* autem alteram. *Priorem* quidem censeamus multo maximam *Lactis* portionem constituere; non vero immediate à ventriculo ad *Mammas* per vasa peculiaris (talibus siquidem, ut ab omnibus ferme *Anatomicis*, qui in hac aetate lyncea florent, sedulo quaesita, nemini tamen haecenus comparuerunt; ideoque non dari omnino conjicere fas sit) transmitti; sed per *Perqueti* Ductum Chyliferum in subclavias primo deferri, indeque per Cordis ventriculos cum sanguine circulari, adeoque per arterias Thoracicas, tempore lactandi, in *Mammarum* Glandulas refundi; in quibus à sanguine, per modum separationis merae, secernitur, & nutriendo infantulo in porositatibus *Mammarum* asservatur, dum sanguis illi modo commixtus iterum per venas *Mammarias* in corporis medullium reducitur. *Posterior* vero, sicut probabile est, nervorum Thoracicorum opera, quorum plurimi furculi ad *mamas* tendunt, suppeditatur. Nam hi Nervi, lactationis tempore, multo majores magisque conspicui, ac succulenti, quam aliis temporibus deprehenduntur; ut evidenter videre est in *Vaccis*, *Canibus*, *Felibus*, &c. lactantibus. Idem confirmatur, quod Lac sit omnium corporis partium sufficiens alimentum, quare continet in se non tantum id, quod

X

instauret

et quibus visum
tur. Lur

quibus b. d. d. d.
tur chylus
Mammab.

*Lac partem sper-
maticam continet
et probatur.*

*per quas deferitur
lact.*

*Cum Impugnatur
Lac insufficiente
est infantibus nu-
trimentum.*

*profluvium lactis
nimium quod ma-
la producat.*

instauret sanguinem deprædatum, sed & quod partes etiam spermaticas pariter absumptas repararet, easdemq; plurimum adaugeat. Infantes enim alimento spermatico, propter continuam eorum augmentationem, quam maxime opus habent. Cum ergo solo lacte è Mammis exsucto nutriantur, necesse est ut lac illud idoneam in se contineat materiam, quæ in partium spermaticarum alimoniam facile cedat: quam partem lactis ut multo nobilior, ita è Nervis quoq; quorum succo simillima existit, in Mammas derivari necesse est. Quippe nullum aliud Vas adhuc repertum est, unde huiusmodi materia Mammis subministretur. Accedit, nutrices raro imprægnari: si vero forte concipiant, iis lac vel in Mammis sensim deficere, vel ita vitari, ut infanti insufficientem nutritum præstet, imo ut plurimum summe noxium. Cujus rei Ratio est, quod nobilissimus Succus Nutritivus spermaticis partibus nutriendis maxime idoneus, ad Uterum divertitur, mammasq; deserit; quo fit, ut Lac, solitis Nervorum vestigalibus destitutum, vappescat, & nutritioni ineptum evadat; quemadmodum solide ratiocinatur *Whartonus*, in *sua Adenographia*. Hoc autem posito, advertimus *Secundo*, quod immoderata Lactis profusio, vel retentio, in causa esse possit, ut puerperis, infantulorumq; lactationi assuetis quamplurima mala obveniant. Ex diuturna opimi huius liquoris è Mammis exsuctione plurimum emaciari Nutrices, vigoreq; juvenili, ac vultus amænitate præpropere spoliari; experientia certo constat: nec aliter quidem fieri potest. In Mammas quippe converso, maximam-
que

que partem impenso Chyli flumine; reliquum corporis genio suo defraudari, necessum est; unde Contabescentia, Gracilitas membrorum, & præmatura senectus. E contrario, intermissam Lactis evacuationem sequi solent Mammarum inflammatio, Tumores Scirrhus, Lactis in Tubulis lactiferis Coagulatio, Febres puerperarum propriæ, Cancer, aliaq; id genus dira accidentia, de quibus passim agunt Practici; quorum ad libros Lectorem brevitatis studio remittimus, ad alia jam progressuri.

EXERCITATIO X.

*Morborum tum Similarium, tum Organicorum
Causæ, quot qualesq; sint; & quo ritu
singula corporis æconomiam
pervertant.*

SUMMARIUM.

ART. I. Introductio, dicendorum capita complectens. 2 Intemperiei Calicæ causæ speciatim assignantur, & explicantur. 3 Quomodo intemperies calida oriatur à corporis animivè Motu vehementiori. 4 Quomodo item à Putredine: 5 à Conspiratione habitus corporis: 6 à Calidiorum contactu: 7 & ab intro assumptis calefacientibus. 8 Frigidæ intemperiei causæ ad quatuor classes reducuntur. 9 Quæ immediate propriæq; vi alterando infrigidant: 10 quæ calorem vitalem suffocando: 11 quæ dissipando: 12 & quæ deniq; necessarium pabulum eidem subtrahendo. 13 Quibus à causis inducatur intemperies Humida. 14 Quibus item Sicca. 15 Intemperies Compolitæ unde producantur. 16 Quot modis excitentur intemperies Materiales. 17 Causæ communes Affluxionis: 18 & Obstructionis. 19 Tumores, quomodo fiant, ¶. 20 Dari totius substantiæ morbos, clare evincitur. 21 Unde sic disti sunt. 22 Cur alii nominantur morbi Qualitatum Occultarum: 23 & cur deniq; Venenatorum morborum charactere nonnunquam insigniuntur. 24 Venenarum permagnam exare varietatem: idq; tam respectu diversorum Modorum, quibus nos ad intervium ducant; quàm variarum corporis Partium, quas speciatim invadant. 25 Omnia tamen vel Spiritibus Vitalibus & Sanguini, vel Spiritibus Animalibus cum roscido Nervorum liquore, tanquam subjectis suis primariis, proxime immediateq; imprimi. 26 De Sanguine, res pluribus argumentis conficitur. 27 Mutationes omnes, quas sanguini peculiariter insensa Deteriora invehere possint, vel ad Fusionem, vel ad Coagulationem, in genere spectare. 28 Dari venena quedam, quæ in Spiritus Animales proximus agentia, Cerebro specifica hostilitate noceant, universq; generi nervoso. & qualia sint. 29 Horum energiam præcipuam aut in Figendo, aut in ferociter Exaptando Spiritus Animales, consièrere. 30 Causarum malignarum & venenatarum divisio in intus genitas, & forinsecus advenientes. 31 Humores in corpore nostro venenatam miasma inducere posse. 32 Causarum venenatarum, quæ extra corpori obveniant, reductio ad tres classes. 33 Aeris inquinamenta exitialia, quibus Pestis ortum suum debet, derivantur ab Mineralium exhalationibus. 34 Contagii natura & vires explicantur. 35 Quid illud sit, quod ab infecto corpore dimanat. 36 Quomodo idem se habeat per medium transitus sui. 37 Cur omnia Miasmata è corpore peste infecto exhalata non constituent ubiq; fomitem. 38 Quo ritu pestilentia semina è fomite suo excussa, sese in alienis corporibus propagent atq; multiplicent. 39 Solutio problematis illius, an peste morbosum corpus contagiosum sit ratione Morbi; an vero ratione Causæ morbificæ. ¶ 40 Generalis morbi Organici notio. 41 Causæ morborum in Situ incrimino: 42 in Figuratione incommoda: 43 in Magnitudine injusta: 44 in Numero indecenti: 45 & in Soluta deniq; Unitate partium. 46 Corionis, ¶.

I. Quot

Quot qualiaq; sint Morborum genera; quot Causarum morbos efficientium differentia; & cujusmodi res eæ sint, quæ causarum morbificarum naturam induant, quæ ratione ex iis unaquæq; ad Nosogenesin genuinè faciat; hætenus summam ac veluti volante calamo expeditimus. Restat nunc tantum pari brevilocatione explicemus, quænam singulorum morborum sint Causæ in specie. Quod ut commodius, uberiusq; Tyrõnum sedulo legentium fructu præstemus; nobis hæc edisserendo recolendus venit idem notionum ordo, quem in enumerandis morborum generibus summis supra in Exercit. 2. observavimus. Primo itaque dicendum est.

De causis morborum ad partes Similes spectantium.

Horum statuuntur Genera duo; quorum alterum morbos *Intemperiei* complectitur, alterum *totius substantiæ*, seu (ut vulgo nuncupantur) *Qualitatum Occultarum*: Prius porro fundari dicitur in *Qualitatibus Primariis*, & nonnunquam etiam *Communibus* (quas ex Emunctoribus quidam rectius vocant *Modos materiæ*) *Asymmetria*: Posterius autem in perversa malignaq; *Spirituum insitorum* *Diathefi*, qua illi ad Νέκρωσιν tendant, quæq; ad *Formam totamq; substantiam* à nonnullis refertur.

Intemperies Simplex ponitur, & *Conjugata*: & *Simplex* rursus distrahitur in *Calidam*, *Frigidam*, *Humidam*.

Morbi partium Similium.
in quo fundantur morbi Intemperiei
In quo fundantur morbi totius substantiæ

quoduplex sunt
Morbi Intemperie.

Humidam, Siccam. Quarum de Causis jam specia-
rum.

ad q. capita
tuntur Morbi
Intemperie.

2. Quoad intemperiei *Calide*, in quamcunq;
corporis partem infederit, Causas; animadverten-
dum est, quod ex omnes à *Galeno* olim, hodieq;
etiam à præstantissimis Medicis unanimiter ad
Quinq; classes reducantur; ad *Motum* scilicet, *Pu-
tredinem*, *Cutis constipationem*, indeq; exortam *Δι-
spnoææ* retentionem, *Viciniam rei calide*, & *As-
sumpta* deniq; *calefacientia*. Verum hæ res non
omnes eodem modo calefaciunt, ast aliæ proxime
& per se, aliæ per accidens. Nam

Motus hanc
producit Intemperie
et quomodo

3. Primo, *Motus*, five *Animi* fit, five *Corporis*,
modo vehemens aut diuturnus, calorem in partibus
excitat & auget; nimia spirituum & sanguinis agita-
tione. Palam quippe est, sanguinem & in seipso tanto
magis incalescere, & per universum corpus concitatus
diffundi; quanto magis inter agitandum attenuatur,
atq; concutitur: ac necessum est propterea, ut partes
solidæ perinde eo intensiori calore distemperentur,
quo copiosiori fervidioriq; sanguine perfunduntur;
maxime ubi earum renixus fuerit Arteriarum vigo-
rationi, appulsiq; sanguinis impetui quodammodo
proportionatus. Quod ad sensum etiam eviden-
tissime apparet in aucto pulsu ab violentiori corporis
exercitio; nam in motu membrorum fortiori Mus-
culi fere omnes tenduntur, ac proinde pertransituro
sanguini plusculum renituntur: unde Arteriis eo
ad luctam magis irritatis, auctoq; intus à spirituum
vitalium quasi incarceratione calore, pulsus fre-
quentiores,

quentiores, fortiores, ac pleniores eduntur. Et hinc est, quod Febris Ephemera adeo frequenter, & nonnunquam Synochus quoq; simplex, ultra modum celebratis exercitiis validioribus succedant.

4. Secundo, *Putredo* pariter vim obtinet in augendo Animalium calore insignem; utpote quæ synthefin illam, seu mixtionis vinculum, quo heterogeneæ sanguinis particulæ in unum liquorem uniformem, unamq; naturam fimilarem confociatæ sunt, unitæ, velutiq; colligatæ (motum scilicet Fermentationis vitalis æquabilem) magna ex parte diffolvit; ita ut Hypostaticis illius principiis varias in partes suapte sponte facessentibus, sulphureæ seu ad ignescendum proniores particulæ, à misto solutæ, efferatæ, supraq; cæteras evectæ, promptissime accendantur. Unde universa sanguinis massa, concepto incendio, continenter ebullit, motu rapidissimo per vasa, quinimo & per carnes defertur, & inter deflagrandum quamplurima intensissimi caloris effluvia quaquaversum dispescit; eoq; pacto quem in se conceperit fervorem partibus solidis inurit. Idem & in corporibus Inanimatis frequentissime contingit; in fimo nimirum Equino putrescente, in fœno recenti ante plenam exsiccationem in loco angustiori recondito, in Columbarum stercore, & similibus: per putredinem à mixtionis vinculo expeditis, concitatis, inq; ignem denuo erumpentibus eorum particulis sulphureis. Huncq; verum esse modum, arbitramur, quo Febres putridæ in sanguine nostro accendantur.

putredo tam
Inducit ut quo
modo

5. Tertio,

pororum Congesta
tam induit et
quomodo.

5. Tertio, *Habitus corporis* Στέγνωσις, seu *Con-
stipatio Constrictio*νè, indeq; proveniens Διαπνοή
impedita, ad inducendam intemperiem calidam ad-
modum efficax est. Sanguinis enim effluvia fer-
vida, quæ per inconspicua cutis spiracula transpira-
tione continua foras exhalare debent, si ob exte-
riorum densitatem intus retineantur; eo unde modo
fuerant explosa confertim regrediuntur, inq; ejus-
dem sanguinis undas sese immergentia, ejus & mo-
lem augment, & (extranei fermenti more) motum
intestinum pervertunt: unde is plus solito mox tur-
gescit, fervorem in spirituosius ac subtilioribus par-
tibus primo concipit, & incendio sensim latius per
universa gliscente, ex toto demum incenditur, si-
mulq; æstu & motu citatissimo in vasis urgetur. Ita
frigus externum, adstringentia balnea, &c. quæ
porulos cutis vel obstruere, vel constringere &
claudere apta nata sunt, Febrim frequentissimæ
caussæ existunt: & leviores quum fuerint, Diari-
am; quum vehementiores, Synochum consue-
proferunt.

Calidorum Con-
tactus tam, In-
ducit.

6. Quarto, Effectum consimilem, tamen si magis
immediata virtute, infert *Calidorum Contactus*.
Quum enim sit de Agentium naturalium natura, ut
qualitates, quibus ipsa prædita sunt, corporibus
contiguus impertiant; de necessitate consequitur,
ut quæcunq; calidiora corpori nostro occurrunt,
atq; forinsecus applicantur (cujus census sunt solis
æstus, omnisq; ambientis fervor, ut & medica-
menta calefacientia) calorem quo insigniuntur,
eidem

eidem per contactum imprimant. De Calidis autem è propinquo agentibus eadem prorsus est ratio: hincq; evenit, quod partes corporis Phlogosi, Erysipelate, Bubone, Anthrace, aliove quovis tumore calido ferventes, vicinis partibus communicare soleant, & Febres Symptomaticas vulgo (minus recte tamen, ut alibi forsan ex professo demonstrabimus) vocatas excitare.

7. Quinto, Et quod res calidæ corpori nostro forinsecus tantum admotæ præstant, illud certe multo valentius præstare possunt *intro* & in viscerum meditullia admissæ, sive cibi potusve sint, sive medicamenta, vel aer calidus & æstuans intra pectus inspiratione attractus. Atq; his modis agant necessum est omnes illæ causæ, quæ corporis eucrasiam immutando, eidem morbos inferre valeant in intemperie calida essentialiter fundatos: aliæ nimirum corpus immoderate excalefaciunt per se, sive propria sua virtute; ut Calida tum extra admota, tum intro assumpta: reliquæ vero per Accidens, sive proximioris causæ interventu, quemadmodum Motus vehementior, Putredo, & porulorum in cute coarctatio.

23 calida Intro
sumptæ sam Indu-
unt.

8. *Frigida* intemperiei Causas quod attinet; eæ omnes, quotcunq; & qualescunq; sint, à Recentioribus commodissime ad Quatuor ordines revocantur: quorum primus omnia complectitur eæ, quæ corpus nostrum immediate propriaque vi alterando refrigerant; secundus, quæ calorem vitalem suffocando: tertius, quæ eundem dissipando pro-

Y

fugider intemperiei
Causa

fufius;

fufius ; & Ultimus, quæ pabulum calori nativo subtrahendo, idem agunt.

9. (1) *Alterando* & per se infrigidant, aeris omniumq; frigidorum occurfus.

quæ Calorem vita-
lem suffocant.

10. (2) *Calorem vitalem suffocando* frigidam intemperiem accerfunt, tum quæ halituum sanguinis ex arteriolarum finibus per habitum corporis explosionem continuam impediunt ; cujufmodi funt ambientis aeris frigus, balnea aluminofa, &c. quæ spiracula cutis constringant claudantque ; tum quæ Biolychnii flammulam feu nimia copia, feu cruditate ac crassitie alimenti quasi obruunt ; cujus fortis funt ingens sanguinis plethora, à polyphagia, aut consuetæ alicujus hæmorrhagiæ suppressione proveniens ; item ejufdem sanguinis cruditas, & fixitas, qua is à spiritibus vitalibus attenuari, volatilizari, incendiq; denuo minus aptus evadit ; quo pertinent etiam magna supervacuorum suppressio, otium, somnus nimius, motus atq; tristitia. Hoc autem externæ ac visibilis flammæ exemplo haud incommode potest explicari. Nam sicut ardentis candelæ flamma cito à suis fuliginibus extinguitur, si cucurbita aut simile quid concavum ipsi injiciatur, quo privatur circumfusi aeris ventilatione : ita & Flammula cordis opprimitur & quasi suffocatur, ubi sanguinis exhalationes per diaphoresin diffilari prohibetæ, intusq; præ viarum angustia retentæ, in eam confertim & facta conglomeratione refluunt, ipsiusq; micationem impediunt. Deinde, quemadmodum sensim languescit
ignis

ignis culinaris tandemq; emoritur, quando nimia ut ut alias quam facillime incendibilis fomitis copia obruitur: ita vitalis igniculus sanguinis vel purissimi redundantia prægravatus, paulatim marcescit. Deniq; ut flamma eo citius ac facilius fatiscit, quo majori lignorum viridium multitudine opprimitur: sic eo languidius ardet micatq; flammula vitalis in cordis sacrario, quo crudiori fixiorq; sustentatur sanguine, qui non nisi difficillime illi cedat in alimentum.

II. (3) Calorem vitalem *Dissipando* frigidam inducunt intemperiem, quotquot spiritus (caloris authores) & sanguinem (caloris subiectum primum) immoderatus exhauriunt; cujus census sunt tum animi tum corporis motus nimii, circumfusi aeris æstus, cibi potusq; calidiores ac discutientes, immodicæ vacuationes, vigiliæ, mœror, cura atque sollicitudo, ac præsertim præmatura & effrenata Clinopalis; indeq; est, quod frequentius lascivientes immaturam senectutem incurrunt, atque Macrobiæ fiunt. Sub eodem lemmate cadit item Bilis, si forte in massa sanguinea redundet atq; ferociat. Quamvis enim sulphureæ sit promptissimeq; accendibilis naturæ, eoq; nomine inter calidioris intemperiei causas effectrices potius recenseri sæpenumero mereatur: eo ipso tamen, quod apta existat nutritionem partium, five irritando importune Excretricem, five ultimum attenuando alimentum, nonnihil impedire, & ipsam constitutionem insitam partium eliquando extenuare, spiritusq; adeo infitos, influentes nimium acres ac vor-

Calorem vitalem
dissipantia.

paces reddendo, absumere & dissipare; ad numerum eorum, quibus atteritur ac dissipatur calor vitalis, haud indigne referri videtur. Hincq; fortassis contingit, quod Biliosi sint & extenuati habitus, & εὐσάφους (cæteris paribus) minus vivaces. Quippe, cum vita, tanquam lumen, in naturali Calore consistat; calor autem naturalis in perpetuum de novo accensis spiritibus resideat, ac conservetur: quid mirum, si ex profusiori spirituum impendio (quale biliosis maxima ex parte solenniter contingit) vita ocyus extinguatur?

12. Postremò, & intemperies frigida in corpore excitatur, contabescente calore *ex necessarij alimentij defectu*. Etenim omnibus Animantibus à natura insitum vivendi instrumentum est Calor natus (i.e. in sanguine à spiritu vitali perpetuo accensus) qui ut ignis noster in ligno, sic ille in triplici corporis substantia solida, humoralis, & spirituosæ sedem habet, quam assidue depopulatur & absumit; brevi perituram, nisi novo identidem esculentorum & potulentorum appulsu indies reficeretur: haud secus atq; ellychnii flamma, si ipsi nihil vel parum nimis olei subministretur, marcescit tandem & extinguitur. Quo respiciens Medicinæ princeps Hippocrates (1. Aph. 14.) pluri alimento puberum corpora indigere scripsit; quia plurimum hujus caloris obtinent; alioquin, inquit, consumitur eorum corpus: contra, senum corpora, quia paucò calore prædita sunt, paucis egent succendiculis. Nihil mirum idcirca est, si calor natus, in quo vita consistit, subtracto alimento, mox fatiscat:

cat: illico succedenti frigore, quo mortem defignavit *Aristot.* corpus inanime relinquens. Atq; hac ratione diutina inedia, & ciborum penuria, vel utilium succorum, Sanguinis scilicet, quo tanquam oleo Flammula vitalis continuo conservatur & instauratur; & Roris Nervorum, quo partes solidæ dietim refarciuntur, evacuatio nimia, calorem nativum depauperando, frigidam intemperiem inducunt. Ne vero quis miretur, cur pleræq; ex eis, quas intemperiei calidæ causas modo diximus, heic etiam inter causas frigidæ à nobis sint recensitæ: sciendum est, omnes causas, quæ alias intemperiem calidam inferre solent, si excessu nimia sint, aut diutius insideant, fieri etiam causas frigoris. Exempli grat. vinum modice haustum, utile suppeditando alimentum, calorem auget; nimia vero copia sumptum, eundem obruit & suffocat. Quod æque verum est quoq; de cæteris.

quod alimentum
per humores obstruan-
tur.

13. *Humide* intemperiei Causæ generis sunt duplicis; *Aliæ* nimirum *alterando* immediate; *supervacuas humiditates* in corpore præter naturæ institutum importune *retinendo* *Aliæ*, corpus supra modum humectant. *Prioris* generis sunt humidum & pluviosum cælum, balnearum dulces præsertim à cibo, potus liberalior, humectantium ciborum copia, & medicamenta humectantia: efficiunt enim hæc omnia, qualitatem suam exuperantem imprimendo, ut corpus immodica humiditate universim inundetur. *Ad Posterius* autem spectant, Excrementorum, Seri præsertim & pituitæ, parcius evacuatio, vita otiosa ac effæminata, somnus mul-

Humide Intemperiei
causæ.

tus,

tus, & prohibita corporis transpiratio: quorum unumquodq; in causa esse potest, ut in corpore minus, quàm par est, humoralis substantiæ fiat à calore nativo dispendium.

quæ Siccam Inducunt
Intemp. sec. 3m.

14. *Sicca* vero intemperies à contrariis invehitur causis; nimirum vel ab alteratione Exsiccantium, cujusmodi sunt cum intus assumpta Alimenta, aut Medicamenta, quibus extenuandi dissipandiq; vis inest eximia; tum admota extrinsecus, vel ambientia, velut aer ficcior, & balnea aluminosa, nitrosa, sulphurea, bituminosa: vel à nimia humorum utilium Resolutione, sive per vacuationes manifestas, sive διαφωρήσει facta, cum paucitate alimonix, exhausto enim, qui carnes perfundebat, succo, jam omnes partes, veluti genio suo defraudatæ, præ ficcitate marcescant, necesse est; (quod sapienter edocuit Hipp. eo Aphorismo, quo humidioribus corporibus famem ex usu esse monet: *ἀμύες γὰρ ἐνεργῶσι τὰ σώματα*;) vel deniq; à meatuum, per quos succus alimentaris ad partem aliquam deferri debuerat, obstructione; qua intercepto idonei pabuli subsidio, pars siccescendo sensim contabescit; quæ vera est Atrophix idea. Atque sic quidem omnes *Simplicium* intemperierum Causas, tum varios Modos, quibus singulæ corpus afficiant, compendio verborum perstrinximus.

15. *Compositæ* intemperies à compositis simplicium causis existunt; aut talem simplicem quamcunq; agnoscunt, cui insit facultas inducendi qualitatem

tatem geminam. Ita aer calidus plerumq; & calefacit, & exsiccat; quod & alimenta calida pleraq; facere possunt.

16. Cæterum, quum ex modo dictis intemperiebus vix ullam invenire liceat, quæ nuda, five immaterialis diu persistere possit, quin sui similem Humorem aliquem vel progignat, vel accersat; quumq; non solum Tumores omnes præter naturam, sed & morbi alii partium complures ex humorum congestione, aut affluxu oriantur: proximo propterea loco expendendum, quot modis Intemperies cum Materia excitetur; quidq; Fluxionem moveat, & in hanc, non illam partem deducat.

Paucis igitur monendum est, Humorem omnem, qui Materialis intemperiei causa existat, vel in parte affecta sensim produci & coacervari; vel in eam, factâ Metastasi, confertim influere. *Congestus* fit bifariam; vel partis nempe ipsius vitio, vel Alimentum. Ob *Partis* vitium; vel quod allapsum alimentum nec conficere, nec absumere valens, non pauca inde congerat supervacua: vel quod excrementa ea, quæ necessario aliàs, & non nimia quantitate genita sunt, non valeat expellere; idq; vel quia sese, præ fibrarum laxitate, satis contrahere nequit; vel quia meatus aliquis excrementis eliminandis destinatus, debito modo non patet. *Alimenti* verò vitio; quum illud nimis copiosa suppeditat excrementa, vel nimis viscida, tenaciusq; parti adhærescentia.

*modis fit Malis
et congestio.*

Affluxionis causa. 17. *Affluxionis* autem causæ communes sunt
 (1) *Nimia materia Mobilitas*; quum vel copiosior
 est, vel colliquefacta, vel jactata vehementius;
 talis quippe nequit propria sede coerceri, sed suop-
 te impetu confertim erumpit effluitque: (2) *Partis*
Mittentis validior impulsio; quælibet enim corporis
 pars privata, quoties humoris alicujus seu copia,
 seu pravitate, se sentit stimulatam; ad expellen-
 dum mox insurgit, & in alias partes imbecilliores
 quicquid molestum est amandare molitur, quod
 fibras suas undiquaq; constringendo præstat: &
 (3) *Recipientis expulsio tardior*; ubi siquidem ex-
 cipiens exceptum prompte deponere non valet, ab
 illo prægravetur necessum est. Unde usu venit, ut
 Fluxiones à nobilioribus impulsæ partibus ad igno-
 biliores ac imbecilliores tum ruant, tum in iisdem
 stagent; siue illæ natura tales sint, siue morbo
 aliquo præcedaneo languidæ. Natura tales dicantur,
 quæ laxam, mollem, raramq; obtinuerint sub-
 stantiam; ut Axillæ, Inguina, Adenes, & alia quæ-
 cunq; spongiosa mollisq; genita est: quæ cum par-
 te Mittente connexum, & vias, quibus humores
 admittant, amplas & patentes habent, egredientes
 vero angustas; sicuti ad Renes, ad Pulmones, ad
 Testiculos, ad Uterum, ad aliasq; sedes, in quas
 humor illabi consuevit, prona facilisq; est fluxio;
 & quæ deniq; ita sitæ sunt, ut mittenti subja-
 ceant, & ad eas ex mittente via proclivis sit; quan-
 doquidem materia gravis facilius deorsum fertur, &
 in proclive devolvitur.

18. Præcipua

Præcipua autem causa, cur pars recipiens in expellendo deficiat, consistit in *Obstructione*. Cujus causæ sunt (primo) *Ineptior partis permeabilitas*, à frigore, à rebus adstringentibus, à Nervorum vigore & tensitate aliquo modo nimis, à compressione, à ligatura, à contusione denique, vel à luxatione exorta: (Secundo) *Materia ad permeandum ineptitudo*, ob ejus duritiem, copiam, aut figuram; à frigore etiam, & stupore, sive qualitate narcotica, deniq; à crassitie, & visciditate: (Tertio) *Partis à plenitudine oppressio*, à victu pleniore, ab intermissis exercitiis, & ab evacuationum consuetarum suppressione. De quibus impræsentiarum non est cur plura addamus.

19. Satius fuerit adnotare, quomodo ex hisce causis generalibus, *Affluxu* nimirum materiæ, & *Obstructione*, omnes *Tumores* suboriuntur, gerentes ideam humoris, unde nati sunt: Collecto quippe in parte affecta humore, mox excitatur Tumor, qui pro diversitate succi sanguinei, biliosi, pituitosi, melancholici vel crassi, appellatur *Erysipelas*, *Phlegmone*, *Oedema*, *Scirrhus*; aut si mixtæ sit naturæ, mixtam sortitur appellationem: in privatis etiam partibus quibusdam peculiaribus nominibus insigniuntur; ut *Pleuritis*, *Peripneumonia*, *Phrenitis*, *Ophthalmia*, &c. Ex inutili pariter materia (succo Nutritio forsan, seu luxuriante, seu depravato) eadem ratione fiunt *Struma*, *Serofule*, *Ganglia*, *Melicerides*, *Steatomata*, *Atheromata*, *Acrochordones*, ejusq; generis tubercula.

Hoc pacto quinetiam *Apoſthemata* ab initio exſurgunt, augentur, ac denuo rumpuntur. Obſtructio nimirum humori affluenti remoram facit, qui propterea in tumorem excreſcit; & hic tandem, factâ circumquaq; diſtentione, cavitatem aut rupturam efficit; quæ, accedente nova materia, perpetuo augetur, donec aperto abſceſſu pus effluat. Atq; hiſce modis, ubi ad partem aliquam humor aliquis pervenit, ſive in ea ſenſim colligatur & congeratur, ſive ad eam confertim affluat; ejus intemperiem immutare poteſt, qualitates ſuas eidem communicando & imprimendo.

Præter tum nudas, tum materiales partium Similariū intemperies, quarum Cauſſis hætenus inſudavimus explicandis; reſtat & aliud adhuc morborum Similariū Genus, quod omnes *Totius Subſtantia*, ſeu *Occultarum Qualitatum* vulgo vocatos morbos, in ſe complectitur.

20. Dari hujus fortis affectus quosdam, in partes ſimilares inſidentes, perſpicuum eſt, primo ex fide Experientiæ (cujus convictione fuerit nè ulla rationum vis præſtantiore) quæ omnium venenorum lethaliū, quæ *δηλητήρια* nuncupantur, quoniam ubi animalis corpus fuerit ingreſſa, totum id momento temporis miraculoſe immutant, velutiq; compendiaria perniciæ labefactant & jugulant; energiam longe aliam eſſe à primarum qualitatum efficacia, atq; abditioris originis clare teſtatur. Secundo ex *Hippocratis* (qui divinum Medicinæ oraculum dignè audit) & *Ariſtotelis* (quem ſummi Philoſophi cultu & honore dignatur poſteritas) aucto-

*Dari morbos h
hinc ſeque ant
probat.*

auctoritatibus. *Hic* enim longa argumentorum serie reliquit demonstratum, res quascunq; (ergo certe & Hominem) interire & corrumpi, alias sensim dissolutâ temperie, inductâq; putredine, aliâs totâ illius substantiâ ab externis quibusdam causis offensâ. *Ille* autem, quum morbos alios â victus genere, alios â spiritu, quem trahimus, fieri docet; hunc idcirco in omnes publicè grassari arbitratur, quod inspiratus aer omnes indiscriminatum attingat, qui Νοσέρω ἀποχερσιν (quam *Expirationem* recte interpretatur *Galenus*, proprietate totius substantiæ infensam) in se continet. Tertiò ex apodictico hocce solertissimi *Fernelii* ratiocinio.

“Esto, inquit, quispiam deleterium medicamentum
 “hauserit, quo è vita sit excessurus. Id quidem
 “sensim partium omnium, maximeq; principum
 “spiritus, humores, totamq; substantiam labe-
 “factabit atq; corrumpet, dum tandem mors se-
 “quatur & interitus. Partium autem corruptio &
 “affectio tanta, quæ actionem primum ac per se
 “lædit, morbus est, isq; verè Similaris, quòd tum
 “omnis instrumenti ratio integra persistat. Atqui
 “intemperies non est. Idipsum igitur sit oportet
 “Similaris morbi genus, quod nos substantiæ cor-
 “ruptelam appellavimus.

Ratio Fernelii.

21. Hi morbi *totius substantiæ* dicuntur duplici jure; scilicet quia ipsorum Causæ neq; primis, neq; secundis qualitatibus, sed totius substantiæ proprietate, seu (ut *Hippocratis* phrasi utamur) τῆς ὅλης οὐσίας, corpori nostro ἀμοίωσιν five mutationem inducunt: & quia ejusdem quidem

*Cur dicuntur Mor-
 bi Totius Substan-
 tiæ.*

neq; temperamentum, neq; qualitates, sed totam substantiam (quo nomine Spiritus Vitales, partiumq; insitos, qui omnia regunt & continent, intelligi expedit) primum ac per se afficiunt atq; immutant.

Cuz Simult Morby
qualitatum occultarum.

22. Nec minus recte tamen *Qualitatum* etiam appellantur *Occultarum*; quandoquidem eorum Causa & ratio abdita, delitescens, & occulta, neq; demonstrari, neq; certo explicari potest: utpote quæ non à primis simplicibusq; rerum naturis ortum ducens, sed illarum ordinem longe prætergressa, vix ulla potest mentis humanæ acie comprehendere; Deo duntaxat cognita-immortali, qui universitatis rerum parens atq; author est. Quo respiciens perpetuus artis nostræ Dictator, *Hippocrates*, unumquemq; jubet agnoscere & observare, [ἐὰν ὁ Θεὸς] si quid in morbis *Divinum* inest, ut bonum & admirabilem Medicum se præstet: veterum more, quicquid admirabile supraq; modum ingenii humani videretur, *Divinum* modeste appellans. Quem locum explicans *Galenus*, *Divinum* interpretatur ambientis nos aeris conditionem, non eam sane quæ in primis est qualitatibus, sed multo præstantiorem occultioremq; quam in Νοσπλεῶ ἀνόμεσιν rejecit *Hippocrates*, quæque vis quædam videtur deleteria toti nostræ substantiæ prorsus insensa ac exitialis. Et merito quidem; quippe non pauci ex his, qui in nobis fiunt divini occultiq; morbi, efficientem causam habent toto confusam aere, quasi sparsum quoddam morborum Seminarium, cujus vis est vitæ primordiis summe hostilis ac perniciosa.

23. Porro

23. Porro *Venenatorum* morborum Characterem quoq; insigniuntur; idque, nostro quidem arbitratu, consultissime. Quum enim de strictim sic dicti Veneni essentia sit, ut Animalis corpori quomodocunq; communicatum, illius universas, aut particulares saltem quasdam, easq; principes ac vitæ summe necessarias functiones, incomprehenso modo, atq; ferocia indomita adoriatur & lædat; spiritus (totius conservatores) proffliget; humorum utilium, Sanguinis præsertim & Balsami Nervorum, motus ac fermentationes pervertat, eisdemq; coagulationes ac corruptiones primum, & deinde partium substantiæ corruptelam ocys tardiusve inducat; hisq; demum modis in summum vitæ discrimen conjiciat: Quumq; è dictis morbis pleriq; hæc omnia in nobis pari sævitia, pariq; exitio præstare communiter animadvertantur; quid impedimento esse possit, quo minus ad τῶν θανατωρῶν, seu Venenorum indolem, atq; malitiam quam proximè accedere reputentur?

Cæterum, circa diversa horum nomina, quàm de propriis Causis, nos minus anxii essemus oportet: quoniam utrum totius substantiæ, an vero occultarum qualitatum, an deniq; venenatos vocitaveris; genuini Artis Apollineæ filii semper eos designari intelligent, qui tota specie & vi deleteria nos vel gravissime offendunt, vel plane enecant; & quoniam hujus disquisitionis nostræ potissimum interest, ut (tametsi haud satis ἀκριβῶς fortasse, consueto saltem dilucidius) explicare conemur, qua ratione, quibusq; modis ipsorum Causæ tam

tur Morby bono
naty dicuntur.

Natura bonum.

dira

dira atq; horrenda symptomata in corpore nostro excitare valeant. Qua quidem in contemplatione ut felicius versemur, & quantum ferant cæcutientis ingenioli nostri vires, Lectoris animum summa Zetematis obscuritate, rerumq; eò spectantium confusione liberemus: æquum est paucula præmittamus de natura Venenorum in genere, deq; ritu, quo ex iis pleraq; tanta in nos agant immanitate, ut quicquid substantiæ nostræ attigerint, in suam naturam subito ac furtim trahant, atq; immutent, nec sævire desinant, dum sensim serpent in omne corpus.

Monendum est igitur,

24. *Primo*, Quod sicuti in amplissimo Naturæ campo immensa reperiatur varietas Venenorum, si diversas ipsorum formas, & loca in quibus nascuntur consideremus: ita, si ad subjecta in quæ promptius agant, variosq; hæc lædendi modos respiciamus, eorum non minor occurrit diversitas. Nam quamvis omnia *Θανασιμὰ* in eo conveniant, quod *φθαρτικὰ τῷ σώματι*, corporis corruptiva sint; & quamvis ex eis dentur haud pauca, quibus tam insigniter deleteria vis inest, ut indiscriminatim quodvis adoriantur, illudque, feralis instar ignis, vi caustica redigant in cineres: sunt tamen nonnulla etiam, quæ certas quasdam corporis partes, cæteris relictis intactis, invadere perhibentur, & tanquam specifico diffidio animata, sese nunc versus Cor, nunc versus Cerebrum, nunc versus è visceribus alia diffundere. Æque varius deinde est Modus ipse, quo nos ad interitum ducunt. Quippe
ex

*Obscuranda de
b. in s. 2.*

ex eorum censu, quæ Cerebro determinatè inimica creduntur, alia torporem & Coma somnolentum; alia convulsiones, risum Sardonium, deliria varia, Tarantismum sive insanum Choreas ducendi desiderium inducunt; alia è diverso mœstitiam, timiditatem, & fatuitatem ad mortem usq; durabilem pariunt: & eorum pariter quæ Cordi insidiantur, alia lipothymiam, syncopen, frigidosq; sudores accersunt; alia autem dolores vehemētissimos, ardores, inflammationes, febres excitant; & sic de cæteris. Ut certissime constet, quod sicut sua est cuiusq; veneni species & natura; ita suus cuiusque sit in nos agendi modus peculiaris: unde ab aliis venenis alia symptomata inducantur.

25. *Secundo*, Quod quanquam hæc vera sint; & in tanta Venenorum diversitate reperiri vix possit unum, quin assiduum incrementum sumens, serfim prorepet in omne corpus, universamq; ejus Oeconomiam denuo demolietur: rationis patrocini-
 nio tamen haud prorsus destituti videbimur, si duplicia tantum statuamus subjecta, quibus uniuscuiusq; veneni labes proxime & immediate infligatur imprimaturque, & quorum interventu reliquum corporis consequutione quadam inquinetur. Hæc autem, sicuti nos quidem arbitramur, sunt *Nectar Vitale*, universum corpus perenni circuitu circumfluens; & *Spiritus Animales*, una cum *Rore Nervorum*, quem è Cerebro ac Medulla spinali in omnia membra diffundi in præcedentibus explicare diximus. Nam

Subiecta in quæ
 benè dicitur imprimenda
 hujus

Sanguis

Spiritus Ani-
 males.

26. De *Sanguine* res adeo clara est, ut citra experientiae offensam fides non abrogari possit. Primo enim compertum habemus, existere *Toxica* quædam *Cardiaca*, seu quibus cum Spiritu Vitali, & sanguinis massa peculiare intercedit dissidium; ut ipsamet vitæ principia hostiliter aggredi censeantur, Cerebro interim ab omni noxa, ab omni perturbatione remanente prorsus immuni. Hincq; proculdubio usu venit, quod à Pharmacis quibusdam *δραστικὸς* icterus flavus, aut niger; modo Elephantiasis, modo affectus leprosi, sædæq; totius corporis intumescentiæ producantur. Quod his, qui à Serpente Hæmorrhoo morfi sunt, sanguis per omnes corporis vias confertim effundatur. Quod è cryptis subterraneis, ut & à recens accensis carbonibus erumpentes vapores, non raro Spiritus Vitales suffocent, unaq; sanguinem congelent, ac in motu suo sistant, quo minus in corde perennet vitæ flammula. Quodq; à Miasmate *λοιμώδης* Ecthymata & Exanthemata (certissima syderati sanguinis indicia) in cute agminatim efflorescant. Deinde, ex Circulationis Harveanæ doctrina indubitato constat, quod in ictu venenatæ sagittæ, serpentum morfu, punctura phalangii aut Scorpionis, aliisq; id genus toxicis, quæ forinsecus nobis adveniant, virus à particula læsa mox una cum revertente sanguine ad cor deferatur; unde extrorsum diffusum, spiritus, sanguinem, humores, partiumque substantiam contagione labefactat: nec ulla alia excogitari possit ratio probabilis, cur cuti inflictum venenum sensim in principes corporis partes serperet,

Toxica
Cardiaca.

Notanda.

serperet, ipsasq; permutaret & destrueret. Quibus subjungatur & hæc consideratio, quod è forinsecus admissis venenis alia quidem citius, alia tardius vires suas prodant: hujus autem diversitatis ratio ab expeditiori segniori; sanguinis inquinatone videatur potissimum petenda. Quippe, si virus inflictum stimulo donatur acutiori; tum contingit, ut vis ejus lethifera sanguinis massæ impressa, in fævissima symptomata è vestigio erumpat, indeq; consequatur modò febrilis effervescencia, cum vomitu, siti, & præcordiorum æstu; modò totius intumescencia, cutis discoloratio, sæpe exanthematatum & anthracum eruptio, non raro item repentina virium prostratio, in tantum ut subita mors sine tumultu, ferèq; insensata obrepit; & omnia hæc insigniter corrupti, tacitèq; syderati sanguinis interventu. E contrario, quoties venenum hebes est, & segnioris activitatis; id ipsum non statim se prodit; nec fera sui indicia exserit, dum post longa temporis intervalla tacita fermentatione maturetur, & prius totam sanguinis massam infecerit: uti observare licet in quibusdam venenis, quæ perhibentur ad distans, & non nisi post aliquot menses, aut annos perimere; cujus fortis est demorsu eructata rabidi Canis saliva, quæ tam segniter in sanguinem agit, ut raro ante diem vigesimum, interdum non nisi anno symptomatis se prodat. Ubi obiter notandum, quod si spiritus vitales (sanguinis custodes) ab hoste laceffiti, ipsam aggredi, & de victoria certare valeant; a conflictu hoc ingens sanguinis ebullitio, febrilis incendii æmula, concitetur: sin vero veneni particulæ, viribus longe potiores,

A a

spiritus

*Cur quidam be
venenatorum infesta
tibus ad vir per
bancunt, alia
beunt.*

Symptomata.

*progreffus beunt
Segniter*

unde Symptomata

spiritus istos subito profligent ac extinguant; tum statim massa sanguinea tanta perniciē corrumpitur, ut nec in vasis circulari possit, nec in corde rite accendi.

27. Quo loco si forsan inquiratur adhuc, *quas Mutationes in substantia consistentiavē sua subeat labe venenata infectus sanguis, unde vita sustinēde minus idoneus reddatur?* Respondemus, quod quanquam istiusmodi alterationes adeo in tenebris frant, ut ipsarum ratio formalis omnino nos lateat, neq; ratione, neq; sensu, sed solo eventu & experimento comprehensa: factā tamen cum affectibus aliis consimilibus comparatione, arbitrari liceat, posse eas omnes vel ad *Fusionem*, vel ad *Coagulationem* in genere reduci. Sunt enim venena quædam, quæ sanguinem ferociter agitando fundunt, ejusq; ferositatem nimis præcipitant: cujus census sunt Pharmaca illa ferociora, quæ vel hypercatharsi deleteria, aut urinæ profluvio, aut totius intumescētia, vel fæda cutis discoloratione, vel pustularum eruptione, profusiolem serosi laticis secretionem faciunt; dum interea magna ebullitiō sanguini inducitur, qua Spiritus vitales copiose disperduntur, salis & sulphuris particulæ ab effervescētia immoderata supra modum exaltantur, & sæpe assantur, adeo ut icteritia aut flava, aut nigra consequatur. Ad quam classem pertinere videtur etiam Serpentis Hæmorrhoidi virus, de cujus stupenda facultate mentionem supra fecimus. Existunt autem & alius generis venena, quæ sanguinem congelant, ejusq; mixtionem destruendo corrumpunt.

Quoties

modi quibus b. d. g.
na humores bibant

quidam fundunt.

modus fermentatio
nō.

b. d. icterica flava
aut nigra.

Quoties enim à veneno profligati spiritus vitales dissipantur, aut extinguuntur, æquabilem sanguinis mixtionem dissolvi necesse est; unde particulae crassiores se mutuo implicant, &, instar lactis ab infuso acido, invicem coagulantur; eoq; pacto grumescens sanguis in vasis circulari redditur inidoneus. Hujus coagulatae portiunculæ per venas intus subeunt, inq; cordis ventriculos delatae, illic stagnare aptæ sunt; eoq; nomine crebras syn- copas & lipothymias pariunt: extrorsum vero effusæ per arterias, modò uberius congestæ per totum nigredinis suffusionem inducunt; modò parcius sparsimq; erumpentes, maculas tantum, aut vibicum instar stigmata purpurea, cæteraq; indomitæ malignitatis phænomena constituunt. Et in hoc quidem Venenorum ordine primum sibi locum vindicare videatur infensissimus iste generis humani hostis, *Miasma Pestilentielle*; cujus vim deleteriam in hoc potissimum consistere reputemus, quòd Spiritus vitales quam ocyssimè extinguendo, universam sanguinis massam coagulare faciat: id quod Exanthemata interdum purpurea, interdum viridia aut nigra, in cute efflorescentia (horum quippe materia nil aliud videtur, quàm mortificati coagulatiq; sanguinis portiunculæ foras in extimam Epidermidem protrusæ, illicq; hærentes) dilucide testantur; & permagna rationum vi persuasum reliquit doctiss. *Willisius* noster, in libro suo de *Febribus*.

bona quiddam
Sanguinem (cong-
lant.

quomodo et a quo
coagulatur et quomodo
mestur sanguis.

und Hypothymia.

unde macule rubre

Miasma pestilentielle
triale tunc est
Naturæ.

28. Quod ad *Spiritus Animales* autem, roscidumq; *Nervorum liquorem* attinet; experientia

venena Cephalica.

pariter compertum est, existere quoq; venena quædam, quæ in hos proximius velutiq; ex determinato dissidio latenter agentia, Cerebro specificè nocent, universoq; generi nervoso; illæso interim Corde. Qualia sunt Solanum hypnoticum, maniacum, Hyosciamus, Opium, herba Sardonia seu Apium risus, virus rabidi Canis, Tarantulæ, Torpedinis, Aspidis, cerebrum Felis, venenum Epilepticum, Mercurius, & ejusmodi alia, Cerebro potissimum & Oeconomix Animalis occulta proprietate infesta. Deinde ex diversis horummet effectibus exploratum habemus, quod corpora nervosa, unà cum Spiritu Animalis, haud eodem prorsus modo à quibuslibet impetuntur afficiunturque; modò enim stupore, modò spasmiss & motibus convulsivis, iisq; diversi generis & moris mulctantur. Ex. Gr. à Tarantula demorfi insana tripudiandi libidine tentantur; è Torpedine pisce per tridentem, aut retium funiculos vis transmissa, manum piscatoris stupefacit; Pastinacæ sylvestris radices, aut Lollii semina comesta insaniam inducunt; Opium, Mandragora, Hyasciamus, &c. Narcotica somnum altum, & haud raro lethalem accersunt; Vulneratis ab Aspide supervenit capitis gravedo, oculorum caligo, sensuum hebetudo, stupor, segnities, somnolentia, corporis refrigeratio, crebræ Oscitationes, Spasmus, Convulsio, & tandem, nisi cito succurratur, trium horarum spatio, ipsa mors. Hæc autem & pleraq; alia symptomata contingere solent sine insigni aliqua sanguinis perturbatione, aut noxa cordi illata. Argumentum profecto apertissimum, quod Veneni corpuscula,

non eodem modo
omnes Afficiuntur

corpuscula, quamcunq; in corporis partem im-
pegerint, Spiritus statim Animales apprehendant,
eorumq; interventu ac quasi vehiculo primum in
Nervos, ac deinde in Cerebrum convehantur:
ubi nunc ipsam met cerebri substantiam, ac Menin-
ges, ut & origines Nervorum graviter ferientia &
laceffentia; nunc vero in Nervis confluum Suc-
cum Nutritium fermento suo inficientia ac cor-
rumpentia, modo hæc, modo illa symptomata dira
respectivè inducunt.

Sed metam nondum attigimus, & non in media
via vecorditer subsistendum. Heic Quærent in-
super curiosi, *Quenam sint Alterationes illæ, sive* *Quæstio.*
noxæ impressiones, quas Spiritus Animales, unâ
cum Cerebro & appendice nervoso, à dictis Venenis
patiantur, ut functionibus sensus & motus rite ob-
eundis non sufficiant?

29. Dicimus igitur, quòd etsi non facilè per-
spici possit, quis optimus Spirituum Animalium in
Cerebro nervisq; sit status, nec quibus illi modis
de optimo statu decedant; quantum tamen per
conjecturam nobis assequi liceat, haud improbable
sit, Spiritus hosce à Veneno vel *Figi* prorsus, &
in motu suo impediri; vel impetuose inq; varias
motuum Anomalias *exagitari.* *Resp.*
bse figunt
bse nimis exagi-
tantur.

Circa prius, Spirituum scilicet *Fixationem* ac
Congelationem; res nec obscura quidem, nec
difficilis admodum videtur. Quum enim Spiritus
Animales, quibus rara Nervorum corpora instan-
tur, quorumq; è cerebro excursu, ad idemq; recur-
su ordinato sensus & motus actiones peragi cense-
mus,

quomodo Spiritus
figuntur Animalibus

mus, sint substantiæ admodum subtilis; ideoq; in motibus suis possint vel levissima quaq; causa aut perverti, aut intercipi: quoties Venenum aliquod fixativum, seu vi styptica donatum occurrit, idipsum certe eos apprehendere potest, & adeo in Nervorum meatibus inconspicuis figere, ut ulteriori progressu prorsus priventur; unde movendi sentiendiq; potentias intercipi necesse est. Hicq; forsan modus est, quo omnia Venena Hypnotica ac Narcotica dicta nobis modò profundum lethoq; persimilem somnum, modò stuporem omnimodamque sensus privationem inducere solent.

quomodo nimis
spiritus exagitantur
Animalibus.

Quoad *Posterius* autem, effrenatam nempe Spirituum *Exagitationem*; si Cerebro Nervisq; inflicti Veneni particulae tali sint ferocia praeditae, aut ejusmodi configurationis, ut cum Spiritibus Animalibus fermentationis vinculo unitae, impetuose effervescent, & horum vorsumq; commoveantur: eos ab expansione ac excursu suo saepe in fugam & retrocessum cogere possunt, & non raro in varias motuum Anomalias praeter orgasmum adigere. Hincq; cerebri & nervosarum partium affectiones diras, Convulsiones nimirum, Tremores, Resolutiones, Rigores, reliquaq; pessimae notae symptomata profluere arbitramur. Et quidni ita arbitremur? Equidem rationis fide constat, quod & ipsimet Spiritus Animales, & Venenati Miasmatis particulae adeo agiles sint, inq; motum quemvis vel perniciosissimum comparatae; ut alterutrae per rotam alterius massam citissime, tanquam luminis radii per medium diaphanum, trajiciant. Et aurospias testimonium habemus, Nervos tenerioris esse

esse texturæ, sensusq; exquisitissimi; ut objecta
 qua vis vehementiora minime ferant. Id quod vel *Nob, objectis*
 exinde fiat perspicuum, quod in ira, excandescen- *homotiora non*
 tia, horrore, aliisq; nonnullis Animi pathematis *ferunt.*
 fortioribus contingit nonnunquam paralyfes, tre-
 mores, contracturas membrorum subito ingruere;
 resolutis nempe, aut contractis etiam ob Spirituum
 Animalium æstus & agitationes inordinatas, Ner-
 vorum funiculis. Quinimmo, quando Succus Nu-
 tritius, quo reparari desiderant, nimis acris, acidus,
 austerus, aliave admodum incongrua qualitate in-
 famis eis suppeditatur; ut in Scorbuto inveterato
 haud raro accidit; isthac injuria laceffiti modò ten-
 sitatem suam deponunt, ac resolvuntur; modò sese
 versus originem, præter voluntatis imperium, con-
 trahentes, spasmos *αλγους* ac rigiditates artuum
 efficiunt. Quid igitur statuendum existimes de
 malignis veneni effluviis, quæ & longe expeditioris
 energiæ sunt, & nervoso generi multo magis im-
 proportionata atq; infesta?

Cæterum quæ alterutro è dictis modis, figendo
 nimirum, vel impetuose exagitando Spiritus Ani-
 males, in Cerebrum & Nervos agunt Venena;
 modo crassiora existunt, & solum quando in sub-
 stantia valde corporea applicantur, noxam infligunt:
 modo tenuia admodum ac fere corporis expertia,
 sensusq; nostros effugientia; adeo ut è punctulo
 quodam in extima cute atomi virulentæ, fermenti
 more intus subeuntes, sese per totum genus nervo-
 sum quam ocysissime diffundant. Virus interdum
 rei perniciosæ comestum, primo in ventriculo in-
 choat tragediam; unde diræ vomitiones, singultus,
 cholerae,

aliquando Miasma
destruendum est
per ad motum
fermentando com-
mutatur.

cholerae, dysenteriae, &c. sæpius simplici contactu in superficie corporis miasma funestum relinquit, quod cito & perfacile fermento suo contagioso spiritus per totum dispersos corripit & contaminat. Et labes extremitatibus Nervorum ubivis, five intus five extus, inflicta, facili eorundem ductu latius dispergitur; illico pluribus ejusdem rami furculis, ac ipsomet demum Cerebro in mali consensum adductis.

Jam vero, hisce de natura Veneni in genere; de subjectis quibus Miasma Virulentum, cujuscunq; demum fortis sit, proximè ac immediatè imprimi solet; deq; diversis modis, quibus venena nos diris symptomatis semper excruciant, & haud raro è medio tollunt, præmissis: proxime consequitur, Venenatorum Morborum Causas, harumq; differentias præcipuas indagare sedulo conemur.

30. Quoad eorum Causas itaq; observandum est, ejusmodi Causarum quæ abscondita proprietate nobis contrariæ sunt, Alias in ipsomet corpore nostro progigni; Alias forinsecus advenire.

31. Super venenis quæ intus gignuntur (quæq; non, ut cætera foris adventitia, primo suæ naturæ ortu, sed longo ordinis progressu atq; mutatione talia evadunt) experientia persuasum nobis esse debet, in excrementis nostris, immo & in humoribus utilibus corruptionem gigni posse adeo insignem, quæ non modo Veneni vires ac perniciem exæquet,

exæquet, sed & ipsa tota venenum sit. Ita enim Syncopen gravem admodum & periculosam ingruere sæpe compertum est, solo ex concreto sanguinis grumo; maxime ubi is vel in ventriculo, vel intestinis, vel in pectore, deinde ubi in Utero vel vesica computrescens delituit: fitq; ea cum pulsu parvo, respiratione difficili, extremorum frigore, & sudore frigido, subortâ interdum febre. Ita in Uteri strangulatu plerunq; mulier sine motu, sine sensu quasi extincta jacet, cum pulsu parvo obscuroq; eatenus, ut interdum ne percipi quidem possit; cum animi defectione, & difficili respiratione, quæ non modo pectus opprimit, sed & fauces tanquam manu prehensas præcludit: hæc tamen omnia vel â suppressis mensibus, vel â cohibito semine proficiscuntur. Itaq; â pede, vel â digito manus vapor quidam in cerebrum conscendere sæpe deprehenditur, auræ frigidæ persimilis, qui ipsum attingens sensus mentemq; perturbat, & Epilepsiam infert. Quibus citra animi præjudicium pensiculatis, quis non vaporem illum sive â sanguine menstruoso, sive â retento semine, sive ab alio quovis humore in dissitissimis etiam corporis partibus insigniter corrupto exortum, multoq; magis ipsummet humorem, unde is prodiit, censet venenatæ qualitatis conditionem ac malitiam obtinuisse? Quænam (obsecramus) manifesta, sive ex primis, sive ex secundis sit qualitatibus, hæc tam sæva possit invehere? Hanc sanè causam, quæ mole exigua, maximas solo contactu alterationes inducit, recte *Galenus* (6. de loc. affect.) & Scorpionis & Phalangii ictibus comparat, qui-

venenum in Cor
poris germen.

probat.

Uteri Strangula
sub umbilico

vapor a pede.

bus exiguo veneno per punctulum injecto, totum corpus afficitur, brevisq; admodum tempore sævissima symptomata invalescunt. Nam, sicut horum Animalculorum venena, corpori per sensibus ferè inconspicuum foramen inflicta, gravia symptomata inferunt, dolores, lipothymias, demantias; & infinita alia: ita quoq; vapores exigui è corrupto aliquo humore, ut ut mole parvo, in corpore genito, venenatam pravitatem sensim induente eructati, nonnunquam & similia, & majora his inducunt. Hujus rei veritas adhuc porro patet in Febribus malignis, in quibus eadè plane symptomata conspiciuntur, quæ in iis, qui assumpto veneno pereunt. Exemplum prostat illustre 3. *Epid. com. 3. agr. 4.* De quo *Galen.* ita est ratiocinatus: *Ut epoto lethali veneno, inquit, quidam postridie vel tertio moriuntur, qualitate ejus, non copia mortem afferente: ita & hic ager statim tertio die censendus obiisse, à qualitate succorum virulentorum, non à phrenitide peremptus.* Sed soli lucem frustra foenerasse censeamur; res enim adeo clare ex se patet, ut tanto rationum & auctoritatum apparatu minime indigeat.

32. Inter Causas vero, quæ *extra* corpori obvenientes, venenatorum morborum effectrices existunt, recenseri merentur (*primò*) *Aer* maligno ac deleterio, seu pestilentiali miasmate inquinatus, spirandoq; in pectus admissus; (*secundò*) *Constagium*; & (*tertiò*) *Venena* seu imprudenter intro assumpta, idq; vel cibi, vel potus, vel medicamenti specie; ut Fungi, Arsenicum, Auripigmentum,

*Az bonum com
municat.*

*quibus modis ha
nam gela
comunicatur.*

mentum, Napellus, & alia prope innumera, quæ non afflatu, non adhæsu, sed haustu solo enecant: seu *extrinsecus nos attingentia*, ut rabidi canis & venenatarum bestiarum virus, quod in particulam demorsu apertam eructatum, contactu eam quidem primum, deinde vero Spiritus ac humores, eorumque interventu reliquum corpus omne, fermentatione perniciofa, inquinat. De Venenis utriusq; quidem ordinis à nobis modò disputatum est: restat igitur tantum de coeli inquinamento pestifero, deq; contagio, animi nostri sensum, ut ut forsan à vulgari Medicorum doctrina in nonnullis alienum, succinctè aperiamus.

33. *Aerem* itaq; quod attinet (ut eis quæ supra *Exercit. 5.* fusius edisseruimus, heic paucula addere liceat) minime dubitandum est, quin omnis Pestilentia ortum suum ducat (saltem si ad physicam & immediatam ejus causam, omisâ Summi Numinis vindictâ, respiciamus) à venenatis quibusdam, seu Spiritui Vitali nostro atq; sanguini summe infensis inquinamentis, aeri passim inspersis. Hæc autem inquinamenta derivari volunt Nonnulli à malefico quodam Cœlorum aspectu, certâq; configuratione Syderum, quæ occultas malignasq; suas influentias, ex definitis temporum intervallis, in globo huic terraqueo circumjectum aera ejaculari, à Mathematicis supponuntur: Alii verò ab Terrenis tantum petunt *Expirationibus*. Quorum sententiæ, ut conceptui humano magis familiari, & è rebus à sensuum nostrorum sphaera minus remotis deductæ, nos quidem assentimur: alteram

hinc inquinam
tum beneficium
ab communera
tur.

tamen, ceu probabilitatis quiddam in se continen-
tem, prorsus rejiciendam esse minime censentes.
Nam,

I. Certissimum est, aerem hunc, cujus inspira-
tione vivimus, non esse Elementum purum ac sim-
plex; sed constare ex ingenti halituum vaporum-
que congerie, qui perpetim è globo terraqueo ex-
pirant, quibusq; variæ salium, sulphuris, aliorum-
que mineralium exhalationes confusæ & commistæ,
corpuseulorum ἀτμοειδῶν hic densam quasi nebu-
lam constituunt. Quoniam autem hujusmodi he-
terogenea effluvia & motum obtinent perniciosissi-
mum, & figuris admodum inter se diversis insig-
nita sunt; necessum idcirco est, ut alia aliis præ
continua inquiete occurrantia, pro eorum tum
motibus, tum configurationibus variis, cum his
cohæreant, mutuoq; combinentur; ab istis vero,
reciproca arietatione, repellantur & resiliant: un-
de forsan Sympathiæ & Antipathiæ omnis ratio
haud incommode deducatur. A diversis porro
harum Exhalationum motibus ac agitationibus,
quæ ad fundum atmosphææ, sive prope superfi-
ciem terræ fiunt, hic illevè tractus aeris diversas
subit alterationes, quibus corpora composita
maxime vero Animalium diversimodè afficiuntur:
intestinalis quippe motus particularum uniuscujusq;
Animalis à motu & temperie particularum in aere
volitantium plurimum dependet. Hæ siquidem
illas continuo ad motum ac avolutionem sollicitant,
consopitas exsuscitant, avolantium dispendia re-
parant, flammulam vitalem nitrositate sua foveant,
eiq; pabulum nitrosulphureum suppeditant, &
ad

Aeris substantia
est malsua.

ratio probabilis
naturalis simp-
lis et antipa-
thica.

g. b. d. f. g. a. d. r. b. p. l. a. g. d.
g. b. d. f. a. d. f. u. b. i. l. a. l.
t. d. a. l. i. o. n. e. s. s. t. a. q. u. i.
b. u. d.

motus intestinalis pro
tium Animalium
dependet ab aere
motu.

ad Spirituum vitalium accensionem plurimum conferunt. Hinc, quamdiu motu & configuratione utraq; conveniunt, five apta utrinq; intercedit contemperatio; aer Spiritu ductus omnium Animantium vitam & sanitatem tuetur ac sustinet: fin vero aeri innatantia corpuscula ejusmodi sint figuræ & activitatis, ut vitalibus animalium principiis totius generis contrarietate adversentur; horum à cæteris, quibus colligantur, elementis mixtiones solvunt, & motus salutares pervertunt. Unde in Animalibus crases perduntur, vita profligatur; eâq; vix dum extinctâ, corpora putredinem subeunt. Hacq; ratione arborum etiam folia, segetumq; culmi syderatione percussi derepente emarcescunt; ut nil mirum sit, tantam inter pecora sæpenumero ex aeris inquinamento grassari luem, quæ simul totas interficit greges; quinimmo Pestilentiae semina sparsim per aerem volitantia se primo exserere, & generi humano internecionem intentare.

2. Veritati summè consentaneum est, quòd sicut venenata corpuscula, in terræ visceribus superficievè concreta, mixta Arsenicalia, Antimonialia, Mercurialia, Aconitalia, &c. constituunt: ita hæc in vaporem usq; resoluta, è terræ gremio eructata, inq; aere agglomerata, auras exitiales creent, à quibus morbi maligni ac pestilentes originem & seminarium suum fortiantur. Halituum enim venenositas omnis non à putredine quidem simplici; sed à Mineralium, unde eructantur, perniciæ profluit dependetque.

quod A. & sp. per
inchoat.

quomodo a vaporibus
suis per exhalationibus
Mineralium, magnatur
A. &.

Semina pestilentialia quæ.

Jam vero, his positis, non improbabile videtur, quòd quæ alicui aeris tractui pestilentiaæ semina primò affigunt, sint Mineralium, maxime salium ac sulphurum efferatorum, venenata effluvia; quæ modò è specubus & cavernis, post diuturnam incarcerationem, sensim exhalantur; modò, post terræ motus, ex ejusdem hiatibus confertim erumpunt, aeris puritatem exitiosis halitibus citò corumpentia. His autem perniciæ finitimi sunt halitus isti, qui à militum castris squalore immundis, ab inssepultis cadaveribus, à locis coeno stagnante ac foetido obfitis, &c. erumpunt. Hujusmodi enim corpuscula ad dictum modum exhalata, longa putredine miras *δυναμεις & ἀνερότητας* sibi adsciscunt; ut propterea aliis quibuscunq; incongrua sint & heterogenea: adeoq; in aerem suscepta, ipsum (tanquam liquoris massam) fermentent, ac à natura sua salubri & benigna in perniciosam venenatamq; pervertant; quemadmodum rectè Philosophatur pereruditus noster *Willisius*, in libro suo incomparabili *de Fermentatione & Febris*.

Aerem fermentant.

Et de prima Pestis Origine, seu unde sævissimum illud humani generis flagellum primum procedat, tantum: superest, de ejusdem *Propagatione*, seu quomodo ab alio subinde in alium, ab infecto in sanum, tanquam ex traduce, five vi quadam seminifica, transmigret, paucis inquiramus. Hoc autem per *Contagium* fieri, omnes vel plebei norunt: ideoq; quid sit *Contagium*, & quæ ejus natura, explicare jam conabimur.

34. Contagii nomine, igitur, intelligi volumus *Energiam istam, sive actionem, qua inquinamentum morbificum ex uno corpore in aliud analogum tacite derivatum, morbum plane consimilem in ipso paullatim, & veluti fermentando progignit. Fermentando dicimus; quoniam ad affectum quemvis contagiosum rite proprieq; sic dictum constituendum necessario requiritur, ut à se emittat seminale quoddam sui generis Fermentum, quod se latenter in corpora quidem alia, eis tamen unde ipsummet profluxerit analogia, insinuans, sensim morbum ejusdem speciei in eadem introducat: & quoniam corpus peste infectum alteri duo communicat, vapores nimirum sive halitus, quos Græci *πορείαι ἀπορροίας*, & *ἀπορροίας*, morbidas expirationes, vel morbosa effluvia nuncupant; & inquinamentum venenosum, seu Semina Pestilentialia, quæ *Μιασματὰ καὶ Σπέρματα* appellat Hippocrates, quæq; fermentationis ope tragœdias suas excitant. Quum autem hæc Communicatio sive traductio *μιασμάτων* pestilentialium diversimode fieri possit; scilicet vel *immediate*, ut cum per contactum corporis infecti, vel excrementorum inquinamento prægnantium, istud seminarium imprimitur; vel *mediate*, idq; sive per *acrem*, ut cum ab una domo in alias remotas labes transfertur; sive per *fomitem*, ut cum quispiam vestes aut supellectilem è domo infecta, post aliquot dies aut menses, aut annos quinetiam translatam manibus suis contrectans, peste corripitur: idcirco ut Contagii natura, unà, cum diversis ejusmodis quibus communicari solet, plenius*

Contagii Natura.

Seminalis Morbi fermentum.

quod Corpus Infectum communicat.

et modis fit hæc communicatio.

plenius adhuc innotescat; heic expendamus oportet, *Quid illud sit, quod ab infecto dimanat; quomodo id se habeat per medium transitus sui; & quo ritu affectum sui similem in alio corpore producat.*

35. Circa *Primum* ita censendum arbitramur, Effluere continuo corpuscula quædam ex omnibus rebus utcunq; solidis, quæ in aere circumcirca velut nebulam sive halonem ad extremum diffusionis suæ constituunt; olim statuit *Lucretius*, his versibus,

*Usq; adeo omnibus ab rebus res quæq; fluenter
Fertur, & in cunctas dimittitur undiq; parteis:
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi;
Perpetuo quoniam sentimus, & omnia semper
Cernere, odorari licet, & sentire sonorem, &c.*

*effluvia ab om-
nibus effluunt
Corporibus.*

â nobis in *Physiolog. nostr.* ad *Epicuri* mentem clare ostensum est, & ab omnibus ferme sanioris Philosophiæ cultoribus hodie creditum. Hæc autem corpuscula, sive atomorum moleculæ, concretionum earum, quibus decedunt, naturas & conditiones adeo resipiunt; ut quæ è corpore insigni aliqua virtute ac efficacia prædito effluunt, ipsæ eandem in se separatim tueantur atq; retineant: omnis enim concretio majorem minoremve energiam sortitur, pro majori minorive particularum, quibus constat, mobilitate & activitate. Quæ ratio videtur, cur quæ ab *Electro* ejaculantur effluvia paleas, festucas, plumas, aliaq; consimilis levitatis corpora versus se movere ac allicere valent; quæ autem è *Magnete*, ferrum; & quæ â sulphureis corporibus, qualia

qualia sunt Succinum, Ambra grisea, Camphora, Bitumen, Moschus, omniaq; Aromata, emanant, totam viciniam odoribus replent. Quum itaq; peste inquinata corpora halitus venenosos seu pestilentia effluvia à se in circumfufum aera continuo expirant; quumq; venenum pestilens, licet mole quidem perexiguum, maximæ tamen energię fit & activitatis: ut semina ejus effluxa, aeriq; infusa, pari virtute insigniantur, necessariò consequitur. Ut certo statuamus, idipsum quo pestilentię contagium retinetur & transfunditur, esse corpuscula quædam è corpore infecto vaporum specie exhalata, & originis suæ indolem malignam planè referentia.

34. Circa *Secundum* observamus, quod quæ ab infectis exhalant pestilentię Semina, sint naturæ adeo validæ, adeoq; indomitæ, ut in aere licet ventis agitato, aut solis ardoribus æstuante, sese illibata satis diu conservare queant; immo vero inter varias exhalationum confusiones, aliorumq; corporum allisiones, ad alia loca transferri, non tantum ad propinquas ædes vel civitates, verum etiam ad longissime diffitas regiones. Cujus rei extant Exempla apud *Appianum Alexandrinum de bello Illyrico*, & *Fracastrum de morb. contagios. lib. 2. cap. 7.* Unde usu venit, ut isthuc virus, minima licet atomorum congerie constans, tenues non evanescat in auras, nec facile extinguatur; sed proxima fermento suo imbuat corpora, eoq; pacto sibi novas copias adsciscat, viresq; acquirat eundo: idque præcipue ubi in idoneum subjectum impegerit;

Semina pestilentia
sunt de se invicem
non in aere
sunt.

proxima fermentum
sunt corpora.

tum enim sese mox exerit, & pestem prius extinguiviam de novo refuscitat, sagittas suas lethiferas longelateq; evibrans. Ita sæpe compertum est, à conclusis, multosq; annos reservatis vestimentis, aut lectis infectis, dum jam innoxie contrectari posse crederentur, totas familias, imo ex iis tota oppida infecta fuisse. Apud *Trincavellium* (lib. 3. consil. 17.) Francazanus narrat, Justinopoli post sævissimam pestem funes, quibus mortui ad sepulchrum deferebantur, post capsam quandam abjectos fuisse; atq; ibi per annos 20. aut plures latuisse: quos cum servus loco postea moveret, incidit in pestilentialem febrem, contagiòque illius reliqui infecti sunt, ut 10000. homines hac occasione fuerint è vivis sublati.

37. Heic si curiosior quispiam illud quærat, *Cur omnia miasmata, corpore peste infecto exeuntia, non constituunt ubiq; fomitem, subjecto commodò ad fomitem dato?* Sciat is, quòd semina contagii per se tenuia admodum & subtilissima sunt; ac propterea deferuntur ut plurimum & disperguntur per aerem, nec facile alicui rei propter tenuitatem & subtilitatem adhærent, sed unà cum aere facillime inspirantur (unde periculosa est conversatio cum infectis): at si illa miasmata tenaci alicui vaporì fuerint immixta, atq; ita ad commodum inanime corpus delata; illi firmiter adhærebunt, & fomitem constituent. Et hinc est, quòd pestiferorum novissimi halitus (utpote feminibus pestilentialibus summè prægnantes) è jam moribundis expirati, contagii teracissimum fomitem constituere, tristi adstantium

ex-

De miasmata 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

experientia sæpe compertum fit; quippe moribundorum calor jam pene extinctus, omniq; vigore privatus, putridas fuligines amplius attenuare & discutere nequit, ideoq; crassas tantum & tenacissimas exhalationes emittit, quæ cuicunq; corpori obvio facile adhærent, eiq; se affigunt. Hicq; proculdubio est ille halitus verus (â multis pro fabula habitus) de quo tam mira loquuntur vulgares, cum asserunt se vidisse ab ægro extremum spiritum jam reddente exiisse venenum pestilens instar parvæ nebeculæ cæruleæ (nam hujusmodi halitus talem colorem referre videntur, si candela ardens paulò longius â lecto adstet) idq; se in hanc aut illam rem in vicinia sitam insinuasse. Cæterum Fomitis rationem habere potest, quicquid ad contagionis semina & excipienda & retinenda, donec iterum alteri corpori communicentur, aptum est. Talia sunt omnia, quæ raram, laxam & porosam substantiam nacta sunt, ut linum, gossypium, plumæ, pelles pilosæ animalium, & quæ ex his conficiuntur vestes: hæc enim subeuntes fumos & vapores [ἀπορροιας & ποσέας ἀπορροιας] prompte excipiunt, ac diu absconditos retinent. Contrâ verò, quæ solida & densa sunt, maximè si eorum polita sit superficies, cum effluvia contagiosa haud facile admittant, ad contagium etiam recipiendum & conservandum minus apta existunt; cujus fortis sunt lapides duriores, porphyrii, marmorei, vitra, & metalla. Minime tamen interim negandum, quin parietes etiam & muri contagium suscipere possint: quod apud Judæos frequens fuisse, ea, quæ in fa-

no diffin. Moribundorum halitus sunt maximè de malis. et ratio

Notandum.

fom. 2

cris de Leprosis ædibus dignoscendis & repurgandis legimus, clare docent. Hinc.

38. Circa *Tertium* deniq; statuere liceat, quod quamprimum istiusmodi fomes vel movetur, vel excutitur, vel aliquo modo nonnihil invalescit; emergens quasi è latebris venenum pestilens in obvium quemq; involat, & correptis primum spiritibus, eorum societate sive vehiculo intus convehitur, ubi sanguinem deinde & humores quoscunq; in vasis confluos fermento suo altius inspirat, iisq; brevi coagulationem & corruptionem inducit, quemadmodum supra indicavimus.

39. Heic autem occurrit haud contemnenda quæstio illa, *An peste morbosum corpus sit contagiosum ratione Morbi; an veroratione Causæ morbificæ?* Super hac igitur difficultate, statuendum censemus *utriusque*; nempe *primario* Causæ morbificæ ratione, absq; qua nec contagium, nec morbus fieri potuisset unquam, *secundario* ratione Morbi; nam postquam causa morbifica in corpore generavit morbum, etiam ipsi simul impressit facultatem sive potentiam eandem causam multiplicandi, quæ multiplicata ulterius diffundi & disseminari potest in alios. Eodem prorsus modo sicut fit in Fermento, cujus exigua portiuncula magnæ massæ farinacæ admista, totam mox fermentescere facit; ita ut postea quælibet istius massæ particula æque efficax reddatur ad similem quoq; effectum edendum: hæc autem vis isti massæ *primario* im-

pressa.

quæstio.

Solutio.

pressa est à primo fermento, secundariò aucta à fermentatione. Atq; ad hunc modum per subtilissima Effluvia, quæ Fermenti naturam ex integro æmulantur, fieri morbi pestilentialis veluti transmigrationem quandam, ad similitudinem veritatis proxime accedit.

Similitudo.

40. Per morbum deniq; *Organicum* five Instrumentarium unanimiter rectèq; quidem intelligere omnes vitiatam Conformationem, in quovis corporis Organo sensibili (ut in brachio, crure, venis, arteriis, nervis, alijsq; similibus) sensibiliter factam, ejusq; actiones manifeste lædentem; hancq; conformationem pravam in partium Organum constituentium vel Situ inconcinno, vel Figuratione incommoda, vel Magnitudine injusta, vel Numero indecenti, vel Continuitate interrupta consistere, pridem à nobis dictum est. Hicq; nil amplius restat, quam ut de dictorum morborum Organicorum Causis generatim eademq; serie agamus.

Morbi Organic

41. Quoad *Situs* vitia, igitur, sciendum est; partem aliquam malè collocari posse vel proprii sui situs respectu, vel ratione Connexionis quam cum aliis partibus obtinuisse debuit. *Primo* quidem contingit, vel quando pars ante nativitatem & in ipsa conformatione in locum indebitum disponitur; quod semper fit ob etrorem virtutis plasticæ, quæ nonnunquam, etsi haud frequenter, partium consuetas sedes immutare, & sinistri lateris propria viscera in dextrum transferre observatur; cujus rei

Situs Morbi.

exemplum

exemplum sane prodigiosum memoriae consecravit
Cl. Joh. Riolanus, in Disquisitione de transpositione
partium naturalium & vitalium in corpore humano,
 ubi quamplurima invenies notatu dignissima: vel
 quando situm sibi à natura consignatum mutat post
 nativitatem; quod fieri potest varias ob causas.
 Primò scilicet ob partium, à quibus in suo loco
 contineri debuit, laxitatem aut solutam unitatem:
 quomodo, laxatis Mesenterii membranis, intestina in
 scrotum per processum Peritonæi delabuntur, &
 Enterocœlem constituunt; & vulnerato Abdomine
 prorsus excidunt; item Uterus, ruptis laxatisve
 vinculis, deorsum inter femora ad pugni amplitu-
 dinem propendet; & vulneratâ vel erosâ oculi
 tunicâ Corneâ, Uvea seipsum foras præcipitat.
 Secundò, ob ligamentorum contractionem nimiam,
 sive ea ab exsiccatione, sive à repletionem contingat;
 necessum quippe est, ut quælibet pars sequeretur
 motum ejus, cui per commune vinculum firmiter
 adligatur. Tandem ubi pars violenter vel *ταύσει*,
 vel *ώσει* sede sua deturbatur; quod in Articulorum
 luxationibus frequentissime contingit. Nam omnis
 Luxationis & Subluxationis causæ sunt Externæ,
 vel Internæ. Hæ sunt humor tenuis, qui ligamen-
 tum emolliendo relaxat, ita ut ossa liberius vagari
 atq; acetabulis excidere possint; & humor crassus,
 qui paulatim cavitatem ossis excipientis replens,
 tandem os exceptum extrudit, ob factam Anchy-
 losin. Illæ vero sunt percussio, distorsio violenta,
 casus, membri distensio, &c. *Posterius* autem fit,
 cum pars, quæ alteram contingere debebat, eam
 non attingit; aut è contra eæ, quas sejunctas esse
 decebat,

Causa laxatio
22

Anchylosis
23

decebat, conjunguntur: quorum utrumq; easdem fere causas habet, quas situi vitiato post ortum contingenti modò assignavimus. Nam, cum diversæ corporis nostri partes certorum vinculorum & ligamentorum interventu invicem connectantur; & quæ se jungi debent, aliarum interpositione fecernantur ac determinentur: si partes, quæ inter alias mediæ intercedunt, laxentur, vel ligamenta disrumpantur, aut vulnerentur; partes, quæ antea conjungebantur, dis-jungi necessum est, aliasq; simul, quas sejunctas esse decebat, conjungi. Exemplum hujus ultimi morborum in conformatione generis insigne recensuit *Cl. Sennert. in lib. 2. institut. medic. part. 2. cap. 13.*

42. *Malæ Figurationis* causas quod attinet; *figura Morbi.* advertendum primò, quod partis alicujus figura vitari possit vel per se, vel per accidens. *Per se* quidem (seu κατὰ τὸ αὐτὸν λόγον, ut loquitur *Galenus, De Causis morborum, cap. 7.*) quum naturalis ac propria ejus figura invertitur; idq; aut in ipsamet conformatione, sive dum Embryo adhuc est in fieri, aut tempore gestationis in utero materno, aut in ipso partu, aut post partum denique, maxime dum ossa adhuc mollia sunt, tenera facileq; flexibilia. Cum in utero *formatur* Embryo, ob errorem virtutis plasticæ, vel materiæ seminalis ineptitudine, vel matris imaginatione fortiori, vel aliqua alia de causâ in opere suo impeditæ ac interturbatæ. *Gestationis* tempore; quando gravida mulier propter casum, percussione, terrorem, & similia, aliquod figuræ vitium membri tenelluli
foetus

foetus imprimit. *In ipso Partu*; dum ob oris uteri angustiam, infantis magnitudinem, obstetricis inscitiam, membrum aliquod violentius comprimitur & distorquetur. *Post partum*, ab eis omnibus, quæ vulnerare, contundere, confringere, aut contorquere membra possunt; item ab imprudentia & errore Cheirurgorum, qui collisa contractave ossa non recte & ad pristinam figuram composuerint. Quo pertinent etiam membri alicujus tum Alogotrophia, tum Atrophia. Per *Alogotrophiam* incurvari ossa, indeq; corrumpi membrorum figuram; certo certius est. Nam si ossa, ex. gr. vertebræ dorsæ, ab altero latere plenius alantur, adeoque secundum istud latus magis excrescant, quam secundum oppositum; necessum est illa eò ipso incurvari. Quippe in hoc casu, eodem modo se habet plenior istius lateris nutritio ad incurvandam os, quo se habet cuneus immixtus ad incurvandam columnam; excepto tantum, quòd cuneus certis tantum locis lateris columnæ infigatur, plenior vero nutritio lateris ossis fiat ex æquo secundum totam ejus longitudinem. Etenim alimentum intra os assumptum, qua parte liberalius admittitur, ea id suffarciendo, ad modum cunei columnæ intrusi, in longitudinem auctiorem protendit: qua parte verò parcius, ea id minus protendit; unde necessario accidit os incurvari versus latus, quod pari passu cum altero non elongatur. Quæ ratio est, cur spina dorsæ, costæ, tibiæ, aliaq; ossa in Rachitide frequenter à debita sua figura sensim alienantur; sicuti tum admiranda ingenii subtilitate, tum rationibus apodicticis edocuit ornatiss. ille vir, *Glissonius noster*,

in

Alogotrophia &

Cur in Rachitide
ossa incurvantur.

in lib. suo de Rachitide. Quinetiam & partes carnosas propter improporcionatam alituram sua figura spoliari posse, minime dubitandum est. Ita enim non solum in Elephantiasi, ob corrupti & peculiari quadam labe depravati succi nutritii luxuriam, nares, labia, atq; aliæ partes adeo crassescunt, ut figura admodum vitietur; sed in aliis quoq; tumoribus idem contingit. *Atrophia* autem è contra partes nimium extenuat, eoq; nomine deformat. *Per Accidens* verò mutatur Figura, cum ἐτερόπρωτον γίνεται τὸ μέγεθος, in aliam partem vergit membrum, ob nervorum resolutionem, convulsionem, sectionem; item ob Phlegmonem, Scirrhum, cicatricem præduram, aliosq; ejusmodi affectus, qui tendines & nervos sese contrahere facientes, partes vicinas ad se trahunt, adeoq; figuram corrumpunt.

caro istam alogotrophiam agnoscit.

Advertendum secundo, omnem Figurationem indecoram vel ad Superficiem spectare, vel ad Cavitates. Quæ *Superficiem* dehonestant, in genere Sex sunt, viz. (1) Indecens *Asperitas*, cujus causæ esse possunt acria quævis, acerbæ, abstergentia, vehementer exsiccantia, erodentia; hæc enim omnia manifeste exasperant. (2) *Incongrua Levitas*, quam inducere apta nata sunt humectantia, oblinentia, pingua, glutinosa. (3) *Rectitudinis* inconcinna, qualem in justo minus arcuatis & ad lineam rectam inclinantibus costis habent pueri nonnulli Rachitide deformes; idq; ob modò ex Glissonii mente explicatam Alogotrophiam. Quum enim anterior pars cujusvis costæ mollior ac spongiosior sit, quam ejusdem posterior, ut in

morbi Superficies

contractis costis patet ad sensum; & cum partes ossium molliores in Rachitide facilius excipiant alimentum & augeantur, quàm partes duriores & solidiores, ob rationes firmissimas ab eodem *Glissonio*, cap. 13. *allatas*: hinc necessario consequitur, anteriores costarum partes, quòd molliores sint, magis produci sive elongari, quàm posteriores; atque ita à semicirculì figura longius recedere, sternumq; elevando pectus acuminare. (4) *Curvitas* invenusta, quali tenentur vatii, quibus foras, & vari, quibus intro crura contorquentur: cujus causa item vel ad inæqualitatem nutritionis, vel ad contractorum ossium vitiosum coalitum haud immerito referatur. (5) Indecora *Gibbositas*, ut quum ex rorsum luxatæ vertebrae dorsi gibbum efficiunt. Et (6) incommoda *Planities*, quæ exemplificari potest in depressione cranii, aut nasi, &c.

quæ sunt Cavitates

eorum Morbi.

Cavitates vero (sive *Receptacula* sint, ad aliquid excipiendum continendumq; comparata, ut conceptaculum chyli, vesica Urinaria, vesicula fellis, vesiculæ seminales, &c. sive *Meatus*, per quos aliquid transire debet, ut intestina, venæ, arteriæ, nervi, &c.) figura sua exuuntur bifariam, quando nempe nimis vel dilatantur, vel angustantur. *Receptacula* quidem supra modum *Dilatantur* ab eis omnibus, quæ ea replent & distendunt: *Angustantur* vero (ubi isthuc vitium ab ortu non fuerit) vel ob intus contentam materiam alienam, vel ob alias causas, quas angustiam in meatibus procreare jam dicturissimus.

Meatus autem *Dilatantur* & *Aperiuntur* trifariam, viz. (1) per *Ἀνασφύωσιν*, quæ fit à copia, vel

vel qualitate, maxime vero caliditate intus contenti humoris; tum à medicamentis laxantibus, vasorumq; extremitates aperientibus: (2) Per Διαπήδησιν, quæ fit ab humectantibus & rarefacientibus: (3) Per Διαίρεσιν, quæ fit à causâ vel Erodente, ut humoribus, aut medicamentis acribus; vel incidente; vel distendente, ut humoribus copiosis ac turgescens; vel rumpente, quales sunt motus vehemens, clamor impetuosus, grave pondus incumbens, aliaq; vasorum διαίρεσιν efficientia.

Angustantur vero quinq; modis, qui sunt (1) Έμφραξις, *obstructio*, quum meatus ab incidente intusq; hærente materia quasi infarcti vel clauduntur & abolentur, vel angustiores redduntur; quod vitium non modò inconspicuis in cute foraminulis, sed & venulis, & arteriis, & intestinis, ductibusq; omnibus frequens inesse solet, & quamplurimorum affectuum, maxime chronicorum, causâ sæpe existit. Hujus autem Causas supra recensuimus.

(2) Στενωχρεία, *Constipatio*, cum aliquid ipsis parietibus meatus adnascens, eum vel angustiore reddit, vel plane claudit, qualiter accidit in meatu Urinario à caruncula adnata obstructo; semperq; fit à carnosa excrescentia, aut tumore in ipso meatu genito. (3) Σύμψυσις, *Coalescentia*, cum post male curatum vulnus aut ulcus parietes meatus aliquis sponte uniuntur ac coalescunt, uti nonnunquam fit in vagina uteri post partum difficilem coalescente; idq; forsan ob nimiam sanguinis aut lochiorum glutinositatem. (4) Θλίψις, *Compressio*, quando meatus aliquis à tumore, aliquave alia re foris incumbente, eumq; seu gravitate, seu co-

Anastomasis

Diapedesis

Diæresis.

obstructione

Congestio

Coalescentia.

Compressio.

Subsidentia

arctatione, seu quocunq; alio modo comprimente; angustatur; quomodo aspera arteria & oesophagus coarctantur ex premente angina, & propter inflammationem vesicae cervix nonnunquam ita comprimitur, ut exitus urinæ præcludatur. (5) *Συρίζου, Subsidentia*, quum parietes meatus vel immoderata humiditate laxati, vel à contento non satis distenti, in se quasi sponte concidunt; quemadmodum in *Ζίνισσι* contingit, qua tunicae oculi *Uvea* & *Cornea*, absumpto effluxove humore *Aqueo*, quo ad invicem distendebantur, subsident, interceptumq; spatium imminuunt; quod augurium est timendi mortem in his, qui febre acuta laborant. Et de Figuræ vitiis quidem, eorumq; Causis tantum.

Magnitudinis Morbi.

43. *Injustæ Magnitudinis* causas quod attinet; primò commemorandum est, morborum in magnitudine duo dari Genera. *Alterum* scilicet, quum pars aliqua corporis supra convenientem naturæ modum increvit; cujus exempla habemus in linguæ tanta mole, quæ ore comprehendi nequeat, in *Hydrocephalo*, in cruris, brachii, digitorumq; vastitate, inq; Tumoribus omnibus, qui sunt æquo majores partium extuberantiæ: *Alterum* vero, quum pars aliqua infra debitum naturæ modum substitit; quod in linguæ, pedis, brachii, aliarumq; partium concisa atq; minuta mole, in *Atrophia* & *Phthisi* deprehendatur. Deinde sciendum, magnitudinis *Incrementum* duobus modis fieri; viz. vel secundum omnes partis alicujus dimensiones æqualiter; vel tantum secundum aliquot.

quot, imminutis interim cæteris. Priori modo augetur partis magnitudo ab humore ex æquo in omnem ipsius substantiam diffuso; siue is utilis fuerit, siue inutilis ad alendum. Ex Utilis humoris affluxu appositioneque, quum Facultas plastica, siue altrix adeo fortis atq; vegeta est, tantamq; succi alibilis ubertatem partibus affigit, ut ipsa corporis moles exinde admodum augeatur; quemadmodum iis contingit, quorum corpora carne & pinguedine præter modum crassescunt. Ob Inutilem vero materiam, non solum si qualitate peccet, & vitiosa sit, unde varia tuberculorum & ulcerum genera procreari solent; sed & si sola quantitate peccans, tantaq; copia parti incumbens, ut virtus nutritiva totam eam apponere ac assimilare minime valeat, adfluit; quæ proinde in spatia partium effunditur, easq; in tumorem attollit; uti fieri credibile est, in Strumis & Scrofulis, quæ materiam suam seminalem, non à venis aut arteriis quidem, sed à dulciori benigniori; nervorum rore mutuari videntur. Ad hunc pariter modum fiunt Ganglia, Melicerides, Steatomata, Atheromata, Sarcoles, Cancri, aliiq; id genus tumores; quos experimur sæpius in corporibus nostris quasi propria anima vegetativa nutriri & crescere; dum interea genuinæ partes extenuantur & marcescunt. Idq; ideo forsan, quia tumores isti primordia sua ex depravato succo nutritio adepti, ac proinde virtute quadam seminali obscurè imprægnati, ad formationem quandam, licet rudem ac imperfectam, sponte tendunt, nutrimentumq; omne deinceps ad se arripiunt; reliquumq; corpus nutritio succo (ceu genio suo) defraudant; unde *Phagedænis*, *Lupisq;* inditum nomen. Adeo (ait *Arist. de Gener. Animal.*

In crumulum
duobus sit modis

tubercula unde

unde Strumæ et
Scrophulæ.

tum. y. tumores
quidam, et vix
et partem mar
est in

bnd.

tympanitis &.

und Magnitudo Im
minuitur.

Animal. lib. 3. cap. 11.) anima plena sunt omnia. Posteriori autem modo augetur magnitudo vel à Flatu; ut in Tympaniti & πνευματοκήη, seu hernia ventosa: vel ab Aquoso humore, ut in Ascite, & υδροκήλη, seu hernia aquosa: vel à decubitu unius partis in alteram, ut in Enterocoele, ubi tumor in scroto excitatur ex prolapsu intestinaorum. Et huc pertinent omnes omnino Tumores, de quorum causis & generatione supra egimus. E contra *Imminuitur* magnitudo, ob plasticæ virtutis debilitatem, & ad alendum necessariæ materiæ inopiam; ut in diuturna inedia morbisq; corpus exsiccantibus videre est, sicut & in venarum lactearum, ductuum chyli ferorum, Glandium nutricium, Nervorum, aliarumq; viarum per quas succus nutritius partibus advehi debebat, obstructionibus sæpius contingit. Deinde, ob loci angustiam, in quo pars augeri debet; quomodo (ut ille Chæreas apud *Terent. in Eunuchis*) virgines, tametsi bonæ sunt naturæ, matres reddunt curatura juncas, dum non solum cibum deducunt, sed & victo pectore graciles efficere student. Et tandem sectione, ustione, putredine, erosionem, refrigeratione.

Numeri Morbi.

44. *Numeri* morbus similiter tum in Exuperantia, tum in Defectu consistit. *Exuperantia* quidem est vel rei Naturalis, ut sexti digiti, tertii testiculi, duplicis dentium ordinis, &c. quorum omnium causa ad materiæ seminalis redundantiam, unà cum plasticæ virtutis robore aut errore, referenda videtur; idq; utrum redundans pars ab ipso partu adsit, an vero postea alicubi succrescat: vel rei Præternaturalis, cujusmodi sunt verrucæ, calli, calculi, vermes,

mes, & similia, quæ ex vitiosæ materiæ copia, nunc in cutim impacta, nunc lapidescente, aliàs ad animationem sponte tendente, ortum habent. *Defectus* autem est solius rei Naturalis, quæ vel ab ortu deest, ut quum quis mancus nascitur, quod accidit ob defectum materiæ spermaticæ ad partis generationem necessariæ, vel ob plasticæ virtutis errorem, vel etiam utramq; ob causam: vel post ortum detrahitur, idq; vel sectione, vel uisione, vel erosione (sicut interdum ob humores acres & erodentes, morbo gallico infectis gurguleo decedit,) vel putredine, vel refrigeratione extrema, qua extincto calore à corde influente pars emoritur, & postea vel sponte decedit, vel arte eximenda est. Ubi adnotandum, quòd quum pars quædam ab instrumento penitus eximitur, solius Numeri morbus oriatur, qui in instrumenti residuo dicitur inesse; execto ex. gr. digito, numeri morbus residet in manu: at dum non prorsum & radicitus, sed veluti ex dimidio tantum pars resecatur; tum numeri, tum magnitudinis morbus existat, idemq; effectus sub utroq; genere comprehendatur.

45. Postremò, *Solutæ Unitatis* causæ licet quamplurimæ sint, generatim tamen omnes ad quinque classes revocari possunt: vel enim secant, vel erodunt, vel contundunt, vel tendunt & rumpunt, vel adurunt. Atq; hæc quidem omnium morborum Organicorum causæ reputentur. Quas ideo cursim ac leviter pertransivimus, quoniam plenior dilucidiorq; earum contemplatio opportunius petenda videtur ex adhuc restante altera Pathologiæ parte; quæ *Symptomatis* nempe, ipsorumq; *Causis* particularibus

*Causæ Solutæ
unitatis*

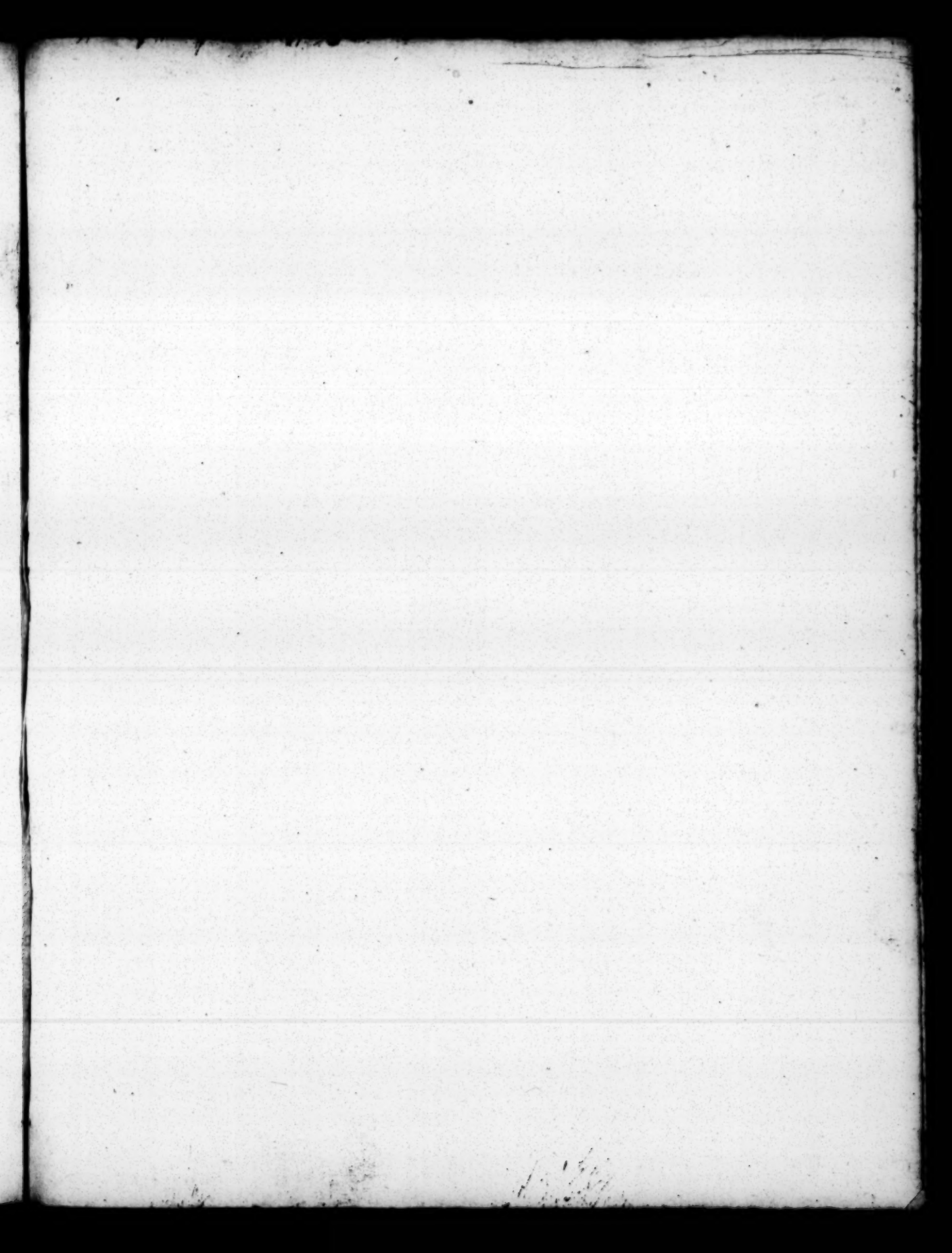
cularibus debetur, quamq; nos propediem (si modo nobis vitæ atq; otii tantum fecerit Deus, quæq; in Exercitationibus hisce conscripsimus Emundioribus non displicuerint) ad Harveyanam Circulationem, atq; alia Neotericorum inventa anatomica accuratius accommodatam, in lucem emissuros, sanctè spondemus.

46. Interim levidensi huic, quamq; eruditi inspiciant oculi prorsus indignæ opellæ heic finem & periodum imponimus: perhumaniter exorato prius *Lectore* candido, ne credat nos hæc aut inanis gloriolæ studio, aut tam perficiundi spe, quàm desiderio excitandi doctiorum ingenia ad ulteriorem veri investigationem in *Nosologia* (quæ adhuc manca videatur, & duntaxat inchoata) literis mandasse; neve Philosopho existimet indignum, nonnunquam ad obscurum rationis & conjecturæ lumen confugere, ubi quæ scrutatum it, adeo abstrusa fuerint & naturæ arcanis involuta, ut nec sensuum fide, nec munitione demonstrationum liceat aliquid certi de eorum causis proximis stabilire. Nam,

*Multa tegit sacro involucro Natura; neq; ullis
Fas est s' ire quidem mortalibus omnia: multa
Admirare modo, nec non venerare; neq; illa
Inquires, quæ sunt arcanis proxima; namq;
In manibus quæ sunt, hæc nos vix scire putandum.
Est procul a nobis adeo præsentia veri.*

Et ipsemet *Aristoteles* librum scripsit, de Mirabilibus auditis: atq; alibi ait; *non solum illis agenda sunt gratia, quorum opinionibus quis acquiescet; sed iis etiam, qui superficie tenus dixerunt. Conferunt enim aliquid etiam isti: habitum namq; nostrum exercuerunt.*

F I N I S.

57/1-

50196

337296